

Lagmannsrettens vurderinger av barnets beste i samværsaker preget av vold

Anne-Sofie Indrøy Høvring

Gerd Indrøy Abildgaard

MASTEROPPGAVE

Master i barnevern

Høst 2022

Det psykologiske fakultet

Institutt for helse, miljø og likeverd (HEMIL)

Forfattere: Anne-Sofie Indrøy Høvring og Gerd Indrøy Abildgaard

Veileder: Ragnhild Hollekim

FORORD

Rettsaksbarn – en liten gutt forklarte begrepet i en samtale i forbindelse med forskning på barnefordelingssaker i domstolen. Guttens forklaring var at rettsaksbarn gjelder barn med foreldre som krangler om barna og ikke klarer å bli enige selv om saken har vært i retten både en, to og flere ganger. Fritz L. Breivik og Kate Mevik utga i 2012 fagboken *Barnefordeling i domstolen. Når barnets beste blir til barnets verste*. I den tar de opp saker hvor domstolen, med bakgrunn i barneloven (1981) dømmer barn til samvær med voldsutøvende foreldre. Per Arne Rød introduserte tema og bok for oss i en forelesning han holdt på Høgskulen på Vestlandet. Forelesningen var engasjerende, og vi klarte ikke å gi slipp på temaet – noe som ble «puffet» vi trengte til å ta steget videre fra sosionomstudiet til master i barnevern. Vi lurer på om praksisen eksisterer i domsavsigelser også etter styrkingen av barns rett til beskyttelse mot vold og rett til deltakelse i egne saker.

Vi vil gjerne få takke veilederen vår, Ragnhild Hollekim, for uvurderlig hjelp, motivasjon og støtte gjennom prosessen. Din entusiasme, dine kunnskaper og evner til å se nyansene, har ført oss frem til målet.

Kari og Frank Indrøy - verdens beste svigerinne og bror. Dere har heiet oss frem, gitt råd og trøst når det har gått i motbakke. Hjelpen med å strukturere oppgaven og se helheten har vært et gode for oss. Alle skulle hatt en Kari og Frank!

Til slutt vil vi berømme de to som har stått i stormen – og stått ‘an av! Ove og Rune; uten deres forståelse og varme omtanke – og ikke minst at dere har tatt dere av alt på hjemmebane, har gjort at vi har kunnet konsentrere oss om masterprosjektet. Nå har vi kommet i havn!

Bergen, november 2022

Anne-Sofie Indrøy Høvring og Gerd Indrøy Abildgaard

SAMMENDRAG

Barns rettigheter har i lovverket blitt styrket de siste ti-årene når det gjelder medvirkning og beskyttelse mot vold. Imidlertid viser nyere forskning at barn mot sin vilje, må ha samvær med voldelige samværsforeldre. Konfliktfylte samlivsbrudd kan føre til foreldre som ikke blir enige om samvær med barnet. I slike tilfeller kan saken få en rettslig avgjørelse i domstolen. Oppgaven undersøker om lagmannsrettens vurderinger av samværsaker preget av vold, gjenspeiler barnas rettigheter. Barnets beste har forrang dersom det kommer i konflikt med andre prinsipper, og ansees som så viktig at det er Grunnlovsfestet i § 104. Oppgavens fokus har vært på om voldsutsatte barn ble hørt, forstått og fikk sine ønsker hensyntatt i samværsakene i lagmannsretten. Etter søk i Lovdata har vi gjennomgått og foretatt en kvalitativ tematisk dokumentanalyse. Datagrunnlaget består av 21 domsavsigelser fra lagmannsretten fra perioden 2001-2003 og 19 domsavsigelser fra perioden 2019-2021, og omfatter barn i alderen fire til femten år.

Våre viktigste funn var at flere barn ble hørt, og vi fant at deres stemme fikk en bredere plass i den siste perioden. Vi fant i tillegg indikasjoner på at lagmannsrettens voldsforståelse har blitt noe utvidet og at psykisk vold så ut til å ha blitt anerkjent som skadelig for barn på linje med fysisk vold i den siste perioden. Videre viste funnene en økning i periode B av barn som fikk samvær, og at flere barn fikk samvær mot sin vilje. Våre funn kan tyde på at barnas voldsfortellinger og ønsker i mindre grad gjenspeiler at barns stemme nå i større grad trekkes frem i domsavsigelsene. Mer kunnskap om barnefaglige spørsmål og skadevirkninger av vold kan bidra til å nyansere bildet og se helheten rundt barnet for slik å søke etter den beste løsningen for det individuelle barnet. Et annet moment kan være innføringen av nye virkemidler i form av beskyttet eller støttet tilsyn under samvær. Vi stiller spørsmål til om innføringen av virkemidlene, som var ment til økt beskyttelse for barna, kan ha ført til et svakere rettsvern for voldsutsatte barn under samvær. Om svaret blir ja – er dette da til barnets beste?

Nøkkelord: Vold, samvær, barnefordeling, konflikt, barnets beste

ABSTRACT

Over the last ten years, legislation has strengthened children's rights regarding complicity and protection against violence. However, recent research shows that children, against their will, must spend time with violent biological parents. Conflict-filled family breakups can lead to parents not agreeing on parenting time and visitation with the child, which may require a legal court decision in such cases. This thesis examines whether the Court of Appeal's (lagmannsretten) assessment of visitation cases marked by violence reflects the child's rights. The child's best interests take precedence if it conflicts with other principles and is considered so fundamental that it is enshrined in Section 104 of the Constitution. The focus of this thesis has been on whether abused children were heard, understood and had their wishes considered in visitation cases in the Court of Appeal. After searching in 'Lovdata', we reviewed and carried out a qualitative thematic document analysis. The basis of the data consists of 21 judgments from the Court of Appeal from the period 2001-2003 and 19 judgments from the period 2019-2021 and includes children aged four to fifteen years.

Our most significant finding was that the wishes of children listened to were considered broader in the latter period. We also found indications that the Court of Appeal's knowledge and understanding of violence has been somewhat expanded, and psychological violence seemed to have been recognised as harmful to children on par with physical violence. Furthermore, the findings showed an increase in the number of children who were granted visitation, of which more were granted visitation against their will. Our findings may indicate that the children's stories of violence and wishes would reflect a lesser extent that children's voices are brought to the fore more in judicial decisions. More knowledge around professional questions regarding children and the harmful effects of violence can help to diversify the picture and to see the bigger picture around the child in order to search for the best solution for the individual child. Another issue may be the introduction of new measures in the form of protected or supported supervision during visitation. We question whether introducing the measures intended to increase protection for the children may have led to weaker legal protection for children during visitation. If the answer is yes - is this then in the best interests of the child?

Keywords: Violence, visitation rights/parenting time, child custody agreement, conflict, the best interests of the child.

Innhold

1.0 INTRODUKSJON	1
1.1 Tema og problemstilling	2
1.2 Avgrensning	2
1.3 Oppgavens oppbygging.....	2
2.0 RETTSLIG RAMMEVERK	4
2.1 Lovregulering av feltet.....	4
2.1.1 Hva regulerer barnets beste, medvirkning og det biologiske prinsipp.....	5
2.1.2 Hva regulerer samvær	7
2.1.3 Hva regulerer vold mot barn.....	8
2.2 Lagmannsretten, domsavsigelsens oppbygging og Lovdata	9
3.0 BEGREPER OG TEORETISKE PERSPEKTIVER	10
3.1 Barnet som rettssubjekt.....	10
3.2 Barnets beste.....	11
3.2.1 Medvirkning, meningsdannelse og deltakelse	13
3.3 Vold.....	14
3.3.1 Vold kan fremstå i forskjellige former	15
3.4 Konflikt	17
3.5 Makt	18
4.0 FORSKNINGSGJENNOMGANG	21
4.1 Forskningsartikler	21
4.1.1 Barnets stemme - aktør i eget liv	21
4.1.2 Forskning på vold mot barn.....	25
4.1.3 Samværsspørsmål.....	27
4.1.4 Barnets beste i møte med foreldres posisjonering og lovpålagt mekling.....	29
5.0 METODE	30
5.1 Forskningsprosjektets ramme	30
5.1.1 Filosofisk ståsted.....	30
5.1.2 Forskningsdesign og metodisk tilnærming.....	31
5.2 Dokumentanalyse som forskningsmetode og bakgrunn for valg av metode	32
5.3 Datagrunnlaget og innsamlingsfeltet	32
5.4 Utvelgelse og avgrensning av data	33
5.5 Innhenting av forskningsartikler.....	35
5.6 Analyse av data.....	36
5.6.1 Kategorisering av data.....	36

5.7 Personvern og forskningsetikk	38
5.7.1 Kvalitet og etikk i forskningsprosjektet	38
5.7.2 Pålitelighet og troverdighet	39
5.7.3 Overførbarhet og bekreftbarhet	40
6.0 PRESENTASJON AV FUNN OG ANALYSE	41
6.1 Barnets stemme i samværssakene.....	41
6.1.1 Omfang av barnets stemme	42
6.1.2 Tause barn.....	42
6.1.3 Hva formidles fra barnet.....	43
6.1.4 Eventuelle endringer mellom periodene.....	48
6.2 Vold i samværssakene.....	51
6.2.1 Fysisk og seksuell vold	52
6.2.2 Psykisk vold.....	55
6.2.3 Eventuelle endringer mellom periodene.....	59
6.3 Lagmannsrettens vurderinger av barnets beste og forståelse av vold.....	61
6.3.1 Vurdering når barn ikke får samvær	61
6.3.2 Vurdering når barna blir gitt samvær	64
7.0 DRØFTING AV FUNN I SAMVÆRSSAKENE	77
7.1 Barnets stemme har fått mer plass i samværssaker	77
7.1.1 Barnet som <i>meningsbærer</i>	78
7.1.2 Tause barn.....	79
7.1.3 Troverdighet og manglende kunnskap om barn og vold.....	82
7.2 Lagmannsrettens forståelse av vold er utvidet	84
7.2.1 Psykisk vold.....	85
7.2.2 Begrepet <i>konflikt</i> som voldsforståelse.....	85
7.3 Flere barn får samvær og flere barn får samvær mot sin vilje	88
7.3.1 Hvorfor får barn samvær når alvorlig vold har skjedd i nære relasjoner?	88
7.3.2 Makt og samværsutfall	93
7.4 Samvær og barnets beste?	96
8.0 OPPSUMMERING OG AVSLUTNING	100
REFERANSER	102

Tabeller

Tabell 5.1 Inklusjons- og eksklusjonskriterier.....	33
Tabell 5.2 Søk etter dommer.....	35
Tabell 6.1 Barnets stemme i samværssakene.....	42
Tabell 6.2 Barnets stemme: Endring fra periode A til periode B.....	49
Tabell 6.3 Lagmannsrettens beskrivelser av vold i samværssakene.....	52
Tabell 6.4 Voldsbeskrivelser: Endring fra periode A til periode B.....	60

Vedlegg

Vedlegg 1: Oversikt over dommer, koding og domsslutning	
Vedlegg 2: Oversikt over utvalgt – forskningsartikler	
Vedlegg 3: Funn periode A – kodet og kategorisert	
Vedlegg 4: Funn periode B – kodet og kategorisert	
Vedlegg 5: Oversikt over dommer – barna stemme, momenter og lagmannsrettens vurderinger	

1.0 INTRODUKSJON

Når foreldrene ikke blir enige om hvordan samvær og omsorg skal deles, kan de ta saken til domstolen og få den rettslig avgjort. Breivik & Mevik (2012, s. 13) viser til at om lag ti prosent av samværssakene tas til domstolen fordi konfliktene er så fastlåste at foreldrene ikke evner å komme til enighet på egen hånd, og kaller dem «de vanskelige samværssakene». Et utvalg av disse sakene er fokus for vår studie.

Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir, 2019) opplyser at over 20.000 barn og unge opplevde samlivsbrudd blant foreldre i 2017. Skjørten (2019, s. 196) påpeker at det kan se ut som at familievoldforeldre er overrepresentert i rettslige avgjørelser etter barneloven (1981) i spørsmål om samvær og bosted. Når familier lever under konfliktfylte forhold som kan medføre fysisk og psykisk maktmisbruk i form av vold mot betydningsfulle omsorgspersoner og/eller barn, vil dette kunne få alvorlige konsekvenser for barnet og for samfunnet (Nylund, 2012, s. 216). I oppgaven har vi fokus på at barns stemme og rettigheter som aktør i eget liv, er et tema som er aktuelt i Norge og i andre vestlige land. I tillegg til medvirkning har barn rett på beskyttelse mot vold. Medvirkning og beskyttelse er to grunnleggende elementer i barnets beste, og representerer to av de tre P-ene i Barnekonvensjonen. De tre P-ene består av «provision, protection and participation» (Campbell-Barr, 2021, s. 221).

Forskning viser at barn ikke alltid blir hørt i saker hvor de er involvert, og at det biologiske prinsipp tidligere har blitt vektlagt i større grad enn hensynet til barnets beste i slike saker (Breivik & Mevik, 2012, s. 159). Tingretten og lagmannsretten tar ikke alltid hensyn til vold fra mor eller far ved avgjørelse om samvær eller omsorgsdeling etter barneloven. I Norge er barns rettigheter blitt styrket gjennom tidene, blant annet når det gjelder barn som blir utsatt for vold (NOU 2020: 14, s. 57). Forskning har avdekket at barn må ha samvær med en voldelig samværsforelder til tross for at forskning viser til at slikt samvær kan være skadelig for barn (Haugli & Havik, 2010, s. 126; Mullender, 1996, s. 8- 9; Steinbakk, 2019, s. 3). Forskning viser videre at samværsretten og det biologiske prinsipp står sterkt i domstolen (Haugli & Havik, 2010, s. 47; Jahr, 1988, s. 20). Studien ønsker å belyse hvorfor lagmannsretten dømmer til samvær når alvorlig voldsutøvelse har skjedd. Oppgaven er relevant og aktuell på et område som er til stede i samfunnsdebatten og som har en økende grad av vektlegging i høyere utdanning innen vårt samfunnssosiale fagfelt samt innenfor det juridiske fagfeltet (Luker, 2008, s. 51-52).

1.1 Tema og problemstilling

Oppgaven ønsker å belyse hvordan barnets beste blir vurdert av lagmannsretten i samværsaker hvor barn er vitne til eller eksponert for vold i familien. Vi ønsker å utforske både hvordan barnets stemme fremkommer i disse sakene, i tillegg til hvordan anklager om vold/fenomenet vold mot barn forstås av lagmannsretten. Etter styrkingen av barns rettigheter i norsk lov gjennom de siste tjue årene, vil det være interessant å se om det har vært en endring i om barnets egen stemme er blitt mer tydelig. Det vil videre være interessant å finne ut om det har vært en endring i lagmannsrettens forståelse av begrepet *vold* mot barn, og om det har skjedd en endring mellom de to periodene i forhold til lagmannsretten vurdering av *barnets beste* og *vold* knyttet til samvær.

Problemstillingen er som følger:

Hvordan vurderer lagmannsretten barnets beste i samværsaker der barn er vitne til eller eksponert for vold?

For å kunne besvare problemstillingen, har vi benyttet følgende forskningsspørsmål:

- Hvordan kommer barnets stemme frem i sivilrettslige domsavsigelser om samvær?
- Hva betyr anklager om vold i samværsaker?
- Kan vi se en endring knyttet til disse spørsmålene i saker fra perioden 2001-2003 og perioden 2019-2021?

1.2 Avgrensning

Oppgavens datagrunnlag er dommer fra lagmannsretten som dømmer etter Lov 8. april 1981 nr. 7. Lov om barn og foreldre (barneloven/bl.) i samværsaker. Alle dommene omhandler vold. I samværsakene vil det være spørsmål om foreldreansvar, fast bosted i tillegg til samvær. Vi har kun tatt for oss lagmannsrettens vurderinger i spørsmål om samvær.

1.3 Oppgavens oppbygging

Vi har valgt å dele inn oppgaven i åtte kapitler. Dette innledende kapitlet etterfølges av kapittel 2 hvor det rettslige rammeverket som regulerer feltet, presenteres. Oppgaven er opptatt av barnets beste, og i det ligger det at barnet skal være aktør i eget liv og kunne medvirke i samværsaker, samt være beskyttet mot vold. I kapittel 3 presenteres teori om

barnet som rettssubjekt, barnets beste, vold samt konflikt og makt. Begrepet *konflikt* og teorier om *makt* er relevante i sammenheng med spørsmålene om hvordan lagmannsretten vurderer og avgjør samværssaker der *vold* er en del av konflikten. Relevant forskning presenteres i kapittel 4, og er inndelt i tre deler. Den første delen dreier seg om forskning knyttet til barnets stemme. Den andre delen omhandler forskning om barn og vold i nære relasjoner, og tredje del inneholder forskning knyttet til samvær. Oppgavens metodologiske ramme, utvalg og analyse gjøres rede for i kapittel 5 om metode. I kapittel 6 fremlegges funn om hvordan barnets stemme fremkom, og hva barna fortalte i samværssakene. Videre fremlegges funn om lagmannsrettens vurderinger og voldsforståelse, samt endringer i disse spørsmålene i samværssaker fra periode A til periode B. Hovedfunnene er gjenstand for drøfting i kapittel 7 i forhold til hvordan *barnets beste* ble vurdert i samværssakene samt lagmannsrettens forståelse av *vold*. Avslutningsvis oppsummeres prosjektet og de mest sentrale funnene i kapittel 8.

2.0 RETTSLIG RAMMEVERK

I forordet til regjeringens strategi for foreldrestøtte (Barne- og likestillingsdepartementet, (2018) fremheves det at for barn er gode og trygge foreldre den viktigste forutsetningen for at de skal kunne utvikle seg, lære seg sosialisering og få et godt liv. Familien gir ramme til trygghet, omsorg og kjærlighet. Slik kan barna støttes i deres utforskning av verden rundt seg, og gir grunnlag for barnets fremtidige deltakelse i samfunnet. Familien, som institusjon, er derfor sett på som viktig for myndighetene å støtte opp om (Barne- og likestillingsdepartementet, 2018). Ikke alle familier klarer å holde sammen. Gjennom rettslig rammeverk i punkt 2.1 presenteres hvilke lover og regler som regulerer barn og foreldres rettigheter etter et samlivsbrudd. Lovregler som omfatter prinsippet *barnets beste*, barns *medvirkning* og *det biologiske prinsipp* gjennomgås i punkt 2.1.1 Hvilke lover som regulerer samvær og vold, gjøres rede for under henholdsvis punkt 2.1.2 og 2.1.3. Lagmannsretten, domsavsigelsens oppbygging og Lovdata presenteres under punkt 2.2.

Lover henvist til i teksten

- 1814 Kongeriket Norges Grunnlov gitt i riksforsamlingen den 17. mai 1814 (Grunnloven/Grl.)
- Lov 8. april 1981 nr. 7. Lov om barn og foreldre (barneloven/bl.)
- Lov 17. juli 1992 nr. 100. Lov om barnevernstjenester (barnevernloven/bvl.)
- Lov 20. november 1989 om FNs konvensjon om barnets rettigheter (Barnekonvensjonen/BK).
- Lov 21. mai 1999 nr. 30. Lov om menneskerettighetenes stilling i norsk rett (Menneskerettsloven/mrl)
- Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK)
- Lov 20. mai 2005 nr. 28. Lov om straff (straffeloven/strl.)

2.1 Lovregulering av feltet

I barneloven reguleres reglene om forholdene mellom foreldre og barn; hvem som er barnets juridiske foreldre, hva de kan bestemme i forhold til barna sine og at barn skal høres i saker som angår barna. En annen viktig side ved barneloven er at den inneholder bestemmelser i tilfeller der foreldrene ikke bor sammen (Kjønstad et al., 2017, s. 223). Når foreldre skiller lag, vil spørsmål om bosted og samvær med barnet gjøre seg gjeldende. Hensynet til barnets beste skal da være førende prinsipp (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 27; NOU 2012: 5, s. 41).

Flesteparten av foreldrene klarer å finne private løsninger på spørsmålene. De saker som tas til retten har en overrepresentasjon av volds-, psykiske- eller rusproblemer som vanskelig kan løses ved en rettsmekling (Skjørten et al., 2019, s. 196).

2.1.1 Hva regulerer barnets beste, medvirkning og det biologiske prinsipp

Prinsippet *barnets beste* hjemles i Grunnloven §104 og dreier seg om å sikre at barns interesser synliggjøres og vektlegges i saker som har betydning for barna. Barn kan både være sårbare samtidig som de er selvstendige individer, og prinsippet bygger på en anerkjennelse av dette. Prinsippet gjelder for alle retts- og samfunnsområder, og inngår blant annet i barneloven § 48, barnevernloven §§ 1-6 og 4-1 samt i internasjonale lover som Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) artikkel 8 og Barnekonvensjonen (BK) artikkel 3 (Blaker et al., 2021; Smith, 2016, s. 9; Solberg & Søreide, 2007, s. 273). Ved å inkorporere Barnekonvensjonen i norsk lov i 2003 gjennom menneskerettsloven, har Norge forpliktet seg til å følge konvensjonens bestemmelser. Gjennom dette styrkes barns status som individuelt rettssubjekt. Begrepets vurderinger er komplisert og baseres på en kombinasjon av faglige, juridiske og skjønnsmessige overveielser. Kompleksiteten kommer tydelig frem i saker om samværsrett, omsorgsovertakelse og fritaking av foreldre. Fordi hver familie kan anees som unike, varierer konteksten for vurderingen av *barnets beste*. Det vil si at kultur, tradisjoner, samfunnsforhold og religion varierer over tid og kan føre til at barnets beste endres tilsvarende ((Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 47; NOU 2008: 9, s. 104). En helhetlig og skjønnsmessig vurdering må da legges til grunn i hver individuell sak. I rettspraksiser foreligger det retningslinjer for særlig relevante momenter i samværsaker, risiko ved å skifte miljø, barnets tilknytning til foreldrene, beste samlet foreldrekontakt, barnets mening og en vurdering av foreldrekompetanse og personlige egenskaper (Haugli, 2016, s. 66).

Barnekonvensjonen artikkel 3 må sees i sammenheng med de tre andre grunnleggende bestemmelser i Barnekonvensjonen; artikkel 2 om retten til ikke-diskriminering, artikkel 6 retten til liv, overlevelse og utvikling, samt artikkel 12 retten til deltakelse (George & Awal, 2019, s. 31).

Barnekonvensjonen bygger på de tre P-er; Provision (forsørgelse), Protection (beskyttelse), og Participation (medbestemmelse/deltakelse). Gjennom disse rettighetene har Barnekonvensjonen slått fast vide rettigheter for barn, samt at retten til medvirkning er

likestilt med retten til beskyttelse (Christiansen, 2012, s. 16-30). Begrepet *barnets beste* vil bli ytterligere gjort rede for under punkt 3.2 i *Begreper og teoretiske perspektiver*.

Barnets medvirkning fremkommer både i norsk lovverk, gjennom Grunnloven, barneloven og barnevernloven. I tillegg omhandler BK, artikkel 12 og 13 barnets rett til medvirkning og til å få informasjon. Grunnloven § 104 viser til *barnets beste* og at deres mening tillegges vekt. Barneloven § 31 inneholder bestemmelser om barnets selvstendige rett til å være med på avgjørelser. De har rett til å bli hørt, og deres meninger skal hensyntas etter modenhet og alder. Samtidig er det viktig å være klar over at uansett modenhet og alder, skal ikke barn kunne pålegges å få ansvaret for å velge mellom foreldrene sine, jf. Prop. 85 L (2012-2013), s. 37- 38. Ansvaret for å gi barna informasjon om resultatet om samvær, er gitt dommerne i saken. Barn som har medvirket, skal få forklart hvordan ønskene er hensyntatt ved avgjørelsen på en mest mulig korrekt og saklig måte (Gulbrandsen et al., 2012, s. 67; Sundsdal, 2015, s. 183).

En annen viktig paragraf i barneloven som trådte i kraft i 2004, er § 61 første ledd nr. 5, som gir retten adgang for oppnevning av barnets egen representant i foreldretvister. Bestemmelsen er viktig fordi barn ikke har parts-status i foreldretvister (Sundsdal, 2015, s. 177; Dalseide, 2004, s. 2).

Kjønstad et al. (2017, s. 265) viser til at *det biologiske prinsipp* uttrykker en samhörighet mellom foreldre og barn, hvor foreldre er ansvarlige for barnet som blir født. Man finner prinsippet nedfelt i Barnekonvensjonen artikkel 8 og også i artikkel 7. Prinsippet er ikke eksplisitt lovfestet i norsk lov, selv om det i Grl. § 104 tredje ledd står «fortrinnsvis i egen familie». Likevel gjennomsyres barneloven av det biologiske prinsipp. Det anses som en egenverdi å få vokse opp med sine biologiske foreldre, og dette vises igjen i norsk rettspraksis. Det biologiske prinsippet står sterkt selv om omsorgsvilkårene ikke alltid er optimale (Lindboe, 2012, s. 23). Imidlertid vil dette prinsippet måtte vike dersom barnet blir utsatt for vold, overgrep eller grov omsorgssvikt (Kjønstad et al., 2017, s. 265).

2.1.2 Hva regulerer samvær

Samvær betyr at barn og foreldre er sammen. Ifølge lovverket har barn samværsrett med begge foreldre, og dette gjelder uansett om foreldrene bor sammen eller hver for seg. Dette fremgår av § 42, første ledd i barneloven samt i Barnekonvensjonen artikkel 9 nr. 3. Dette er en selvstendig rett barnet har, og selv om det kan være et høyt konfliktnivå mellom foreldre, skal det mye til for at samvær nektes. En slik rett styrkes ytterligere i barneloven § 46 som omhandler barnets uttalerett når det kommer til avgjørelser som kan vanskeliggjøre samvær. I slike saker vises det ofte til TR 1996, s. 888 hvor høyesterett har lagt til grunn at samvær bare skal nektes dersom dette med rimelig grad av sannsynlighet vil være uheldig for barna (Jusinfo, 2021). Samvær reguleres i barneloven §§ 42-47. Sentralt i samværsparagrafene er bl. § 43 hvor omfanget av samværet hjemles. For samværs sakene i periode A gjaldt bl. § 44a for regulering av omfang av samvær. Den av foreldrene som barnet ikke bor fast hos, har rett, på lik linje med rettigheter hos barnet, til samvær. Lovreguleringen av *samværsrett* slår fast at foreldrene selv kan avtale samværsomfanget. Dersom de ikke blir enige, kan hver av foreldrene ta saken til retten jf. bl. § 59. Mekling i bosted og samværstvist er vanligvis første steg før en eventuell rettergang, jf. bl. § 51 annet og tredje ledd (Kjønstad et al., 2017, s. 223; NOU 2020: 14, s. 54).

Retten fastsetter omfanget av samvær ved dom. I flere saker blir foreldre hvor barnet har fast bopel, beskyldt for samværs sabotasje av den andre forelderens. I slike tilfeller kan det være at også foreldreansvaret og hvem barnet skal bo fast hos, blir tatt inn som en del av et tvistemål (Asland, 2022). I fastsettelse av samvær og i behandling av slike saker, skal prinsippet om barnets beste ligge til grunn. Barnekonvensjonen artikkel 9 punkt 3 omhandler barnets rett til familieliv og til å opprettholde kontakt med begge foreldre, herunder den av foreldrene som barnet ikke bor fast sammen med, så fremt det ikke skjer til skade for barnet. Artikkel 8 i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) handler om retten til privatliv og familieliv for alle mennesker, og kan sees i sammenheng med at den som ikke bor fast sammen med barnet, har rett til familieliv –samvær – med barnet. Barneloven § 60 omhandler foreløpig avgjørelse i samværs saker hvor det er risiko for at barna blir utsatt for vold. Retten kan forby den voldelige forelderens å komme til eiendommen hvor barnet oppholder seg.

I forbindelse med styrking av barns rettigheter, er støttet eller beskyttet tilsyn ved samvær tatt inn ved lov gjennom barneloven § 43a i 2014. Virkemidlene er nivåinndelt, hvor beskyttet tilsyn er mer omfattende enn støttet tilsyn. Beskyttet tilsyn betyr at barn og foreldre blir

overvåket under samværet. Rammen for slike tilsyn er inntil 16 timer pr. år. Beskyttet tilsyn kan være aktuelt i samværssaker der samværsforeldre har eller har hatt problemer med rus, vold eller psykiske lidelser, og der det vurderes at det er til barnets beste å ha samvær til tross for slike problemer (Prop. 85 L (2012–2013), s. 52). Et støttet tilsyn er mer fleksibelt og mindre omfattende enn et beskyttet tilsyn. Slike tilsyn kan være aktuelt i saker hvor barnet trenger kontaktetablering med samværsforelder eller når foreldrene har behov for veiledning fordi de har et høyt konfliktnivå seg imellom. Det kan gis inntil 32 timer pr. år, jf. forskrift om samvær med tilsyn etter barneloven § 4 annet ledd og § 6 annet ledd. Ved risiko for barne bortføring skal det ikke fastsettes samvær, jf. Prop. 85 L (2012–2013), s. 45. Formålet med et tosporet tilsyn under samvær (støttet/beskyttet tilsyn) er å gi føringer for å øke beskyttelse mot vold under samvær hvor bestemmelsen «samlet sett [vil] bidra til å senke terskelen for når domstolen avgjør at det ikke skal være samvær», jf. Prop. 85 L (2012–2013), s. 41. Det vil si tydelige føringer for at samværsnekt i større grad skal benyttes i samværssaker preget av voldsrisiko for barn (Bendiksen & Haugli, 2021, s. 164).

2.1.3 Hva regulerer vold mot barn

Både barneloven og straffeloven har bestemmelser som omfatter vold mot barn. I barneloven § 48 annet ledd står det at barn ikke skal utsettes for vold, blant annet under samvær (Solberg & Søreide, 2007, s. 274). Det er ulovlig å utøve vold som en del av barneoppdragelsen, og dette er hjemlet i barneloven § 30. Straffeloven har en tilsvarende paragraf 219, som slår fast at det er ulovlig å utøve trusler og vold mot sine nærmeste. Dette er en vid paragraf, men om krenkelsene ikke er gjentatte, eller ansatt som grove nok, kan krenkelsene likevel være straffbare jf. §§ 228 og 229 (Løvgren et al., 2017, s. 112). I barneloven § 61 første ledd, punkt 3 er det gitt mulighet for retten til oppnevning av en sakkyndig dersom påstander om vold er fremsatt. Denne paragrafen trådte i kraft 1. januar 2019. Barnekonvensjon har egne artikler – 19 og 34 – som dreier seg om å beskytte barn mot misbruk, vold og seksuelle overgrep, samt artikkel 36 som handler om utnyttelse av barn. Erkjennelsen av at det er mange barn i Norge som ikke får den beskyttelsen, omsorgen og de utviklingsmuligheter slik grunnloven tilsier at de skal ha, førte til vedtak av Lov om barnevern. Formålet for loven er å sikre at alle norske barn blir ivaretatt etter menneskerettighetene (Dalseide, 2004, s. 31; Solberg & Søreide, 2007, s. 273- 274). En viktig oppgave er forebygging av mishandling og omsorgssvikt av barn, og dette innebærer at hjelpen gis til familiene til rett tid og med nødvendige og riktige tiltak (Blaasvær & Baiju, 2019).

2.2 Lagmannsretten, domsavsigelsens oppbygging og Lovdata

Norsk domstol består av tre rettsinstanser, tingretten, lagmannsretten og Høyesterett, og er en del av rettsstatens offentlige styringssystem. Oppgavens datagrunnlag er hentet fra sivile domsavsigelser i lagmannsretten. Lagmannsretten fungerer som tingrettens ankeinstans både for sivile- og straffesaker (Domstol.no, 2022). I likhet med norsk tingrett, er lagmannsretten en domstol som har domsmyndighet både i sivile saker og i straffesaker. Lagmannsretten befinner seg på nivået under Høyesterett. Det finnes seks lagmannsretter i Norge (Keiserud, 2022). En domstol tar stilling til faktiske saksforhold i konflikten, og til hva som er normer i saken. Retten ser også på hvordan man ut fra dem kan trekke konklusjoner når normene anvendes i faktiske forhold som avgjøres i retten. Domstolsavgjørelser preges av «enten/eller» fordi dommeren kan ha en bestemt oppfatning av fakta i hendelsene og av hvilke normer som er gjeldende i saken (Domstol.no, 2022).

Domsavsigelsene danner datagrunnlaget for vår studie. De er innhentet via Lovdata, hvor domsavsigelsene først presenteres med et kort sammendrag av domsslutningen. Deretter beskrives hvem og hva saken omhandler. I de dommene vi har gjennomgått, vil det for eksempel være kjønn, alder og bosted. Videre følger en situasjonsbeskrivelse av partene før og etter samlivsbrudd samt hva tvisten gjelder. Ankeparten får fremstilt sine momenter i saken før ankemotparten slipper til. Til slutt beskrives lagmannsrettens vurderinger av partenes momenter og veier momentene opp mot lover, forskrifter og presedens i aktuelle saker fra høyesterett, i tillegg til sakkyndige-rapporter. Avslutningsvis legges domsslutningen, som omhandler sakens utfall, frem. I våre saker dreier dette seg om samvær og omsorg for mindreårige barn etter samlivsbrudd og hvor barn har vært vitne til eller eksponert for vold.

I 1981 opprettet Det juridiske fakultet og Justisdepartementet Lovdata som en uavhengig privat stiftelse. Målsettingen er at all rettslig informasjon samles, vedlikeholdes og driftes av et system (Lovdata, 2021). Lovdata formidler informasjon om høyesteretts- og lagmannsrettsavgjørelser, og publiserer også rettslige avgjørelser fra Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD). Sammendragene i de enkelte dommene er forfattet av ansatte i Lovdata, og inngår ikke i analysearbeidet i vårt forskningsprosjekt. I neste kapittel vil relevante begreper og teoretiske perspektiver gjøres rede for.

3.0 BEGREPER OG TEORETISKE PERSPEKTIVER

Vi er interessert i å se på hvordan lagmannsretten vurderer barnets beste i samværsaker der barn er vitne til eller eksponert for vold. I dette kapittelet redegjør vi for begrepet *barnets beste*. Vi har et særlig fokus på *Barnet som rettssubjekt* og begrepene *medvirkning* og *meningsdannelse*. I dette ligger det å se på hvordan barnets stemme og lagmannsrettens voldsforståelse virker inn på lagmannsrettens vurderinger om samvær. En rettssak om samvær kan synliggjøre *maktforholdet* mellom dommere som embetsmenn og myndighetenes vedtatte lover og forskrifter på den ene siden, og barn og foreldrene på den andre siden. Teori om *konflikt* og *makt* vil kunne kaste lys over slike prosesser. Vi vil i dette kapittelet gjøre rede for disse begrepene.

3.1 Barnet som rettssubjekt

Å være et *rettssubjekt* betyr at man har *rettsevne*, det vil si alle kan ha plikter og rettigheter som er juridisk bindende (Gisle, 2019; Lødrup, 2021). Det medfører at det ikke bare er mennesker som er rettssubjekter. En stat, en kommune, en forening eller en stiftelse har også plikter og rettigheter, og da følger det at de er rettssubjekter. Rettsevne får man ved fødselen og ved døden opphører den. Når det gjelder barn, er også det ufødte barn gitt en viss rettslig beskyttelse, noe som blant annet fremkommer av abortlover, retten til abort, tidspunkt for når en slik rett er gjeldende, samt i mange land; forbud mot abort (Lødrup, 2021).

Hodgkin & Newell, 2007 (sitert i Strandbu et al., 2016, s. 366) definerer deltakelse «som å være inkludert i beslutningstaking gjennom diskusjoner». Strandabu et al. (2019, s. 341) sammenligner *deltakelse* med retten for barn til å si sin mening og til å bli hørt, og setter slik deltakelse i sammenheng med *barnet som aktør*. Barn skal ikke bli sett på som et objekt, men få subjektstatus gjennom å delta og bli en aktør. I dette anerkjennes barnets ekspertise på eget liv og status som et selvstendig individ (Glaser, 2008, s. 122- 126; Strandabu & Thørnblad, 2015, s. 273). De siste tiårene har utviklingen dreid mot en kultur preget av individualisme gjennom globalisering og samfunnsendringer. Barns rettigheter har styrket seg og det har skjedd en fremvekst av offentlige velferdsordninger. Endringene har påvirket barns oppvekstvilkår (NOU 2017, s. 33). Barns økte status har medført at de har fått de samme rettigheter som voksne, og dette står i motsetning til den blinde lydigheten barn i tidligere tider hadde for foreldrene sine og for andre voksne autoriteter (Glaser, 2008, s. 122- 126). Barn forstås i dag som meningsberettigete og meningsbærende aktører med uttalelsesrett i

saker de er en del av. I dette ligger det i tillegg at barn forstås som at de kan være sårbart og ha behov for beskyttelse og ivaretagelse, men også at de som aktive, sosiale vesener kan påvirke både sine omgivelser og sin egen utvikling (Strandbu et al., 2016, s. 385).

Synet på barn som aktør i eget liv, har medført en høyere status for barna og gitt dem en styrket rettslig posisjon, jf. Prop. 169 L (2016-2017). Sundsdal (2015, s. 177- 178) hevder at det kan være en utfordring at barn ikke har partsrettigheter i sivilrettslige samværssaker selv om det er barna konflikten dreier seg om. Dette begrunnes med at barnet både blir sett på som sårbart og med behov for beskyttelse, samtidig som at barnets synspunkter skal løftes frem. Styrkingen av lovverket når det gjelder barns rettigheter til å bli hørt og å få si sin mening, kan sees sammen med økt beskyttelse mot overgrep, krenkelser og vold. For å få frem skjulte overgrep, og slik gi barn anledning til medvirkning, er det nødvendig å snakke med barna om deres opplevelser (Skjørten et al., 2016, s. 102-103). Selv om barn gis anledning til å fortelle i samværssaker, er det enkelte barn som velger å forholde seg tause. Foreldre har rettigheter i forhold til å få innsyn i hva barn forteller til sakkyndige jf. bl. § 47, og når barn får foreldrenes rettighet formidlet, kan det medføre at barn ikke tør fortelle om sine opplevelser (Solberg & Søreide, 2007, s. 265).

3.2 Barnets beste

Gjennom ratifiseringen av Barnekonvensjonen har Norge forpliktet seg til å bruke prinsippet om *barnets beste* i alle beslutninger som angår barn. Barnets beste er skissert i BK, artikkel 3 som:

In all actions concerning children, whether undertaken by public or private, social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the best interests of the child shall be a primary consideration (BK, artikkel 3).

Begrepet *barnets beste* er et viktig, men ikke et entydig begrep fordi det åpnes for skjønnsvurdering. Begrepet kan sies å være generelt. Ifølge Haugli og Nordhelle (2014, s. 99-100) kan begrepets innhold oppfattes forskjellig ut ifra om det er et juridisk ståsted eller om det oppfattes som et psykologifaglig begrep. I det juridiske perspektivet tolkes begrepet innenfor lovverket, mens det psykologifaglige perspektivet dreier seg om at absolutte sannheter ikke kan fastsettes, det bør være rom for tvil. Barnets beste er et abstrakt ideal som ikke viser til en bestemt definisjon (Kjøs et al., 2015), og begrepet handler ofte om

verdispørsmål, som ikke kan begrunnes i forskning (Haugli, 2003, sitert i NOU, 2008: 9, s. 106).

Jahr (1988, s. 18- 20) viser til to hovedretninger i psykologisk forståelse av barnets beste. Den ene er Goldstein, Freud og Solnit sin psykoanalytiske teori om behovsretning der de var opptatt av hvem som var barnets psykologiske foreldre. Videre var Goldstein, Freud og Solnit opptatt av kontinuitet og den tidsoppfatning barn kan ha. Små barn kan oppleve relasjonsbrudd allerede kort tid etter en separasjon fra en omsorgsperson, og derfor blir det viktig å finne den av foreldrene som er i stand til å gi den mest stabile følelsesmessige tilknytningen. Det daglige samværet mellom psykologiske foreldre og barn, danner grunnlaget for samspillet mellom barna og foreldrene. Goldstein, Freud og Solnit hevder videre at det er nok med **en** forelder for å ivareta barnet dersom den voksne er i stand til å være personlig og ha et følelsesmessig engasjement i forhold til barnet. Fordi teorien anser barna som sårbare, blir stabilitet, trygghet og kontinuitet viktig. Brudd på kontinuiteten kan få alvorlige følger for barnets utvikling avhengig av barnets modenhet. Utfallet av en samværsak bør følgelig være endelig og ikke gjenstand for gjentatte rettsaker. Den som får samværsrett, bør innordne seg barnets behov for ro og kontinuitet hos omsorgsforelder (Jahr, 1988, s. 18- 19).

Jahr (1988, s. 18-19) viser videre til Wallerstein og Kelly sin relasjonsretning som sier at det er grunnleggende viktig for barn å ha en relasjon til begge foreldre. Barn som opplever avvisning eller mishandling fra samværsforelder forut for foreldrenes samlivsbrudd, kan bekymret og savne forelder like mye som barn som ikke har opplevd avvisning eller vold (Jahr, 1988, s. 19). Et høyt konfliktnivå mellom skilte foreldre, og der samværsordningen ikke fungerer, kan føre til at barna får psykiske problemer. Barna kan reagere med å avvise den av foreldrene som de ikke bor fast sammen med (Jahr, 1988, s. 20). Det er barnets identitet og opplevelse av hvem det biologisk sett er, som vektlegges gjennom relasjonsretningen. Barn utvikler seg gjennom relasjon til sine biologiske foreldre, og hvordan barnet får dekket ulike behov er underordnet (Fanshel & Shinn (1978) sitert i Gerds-Andresen, 2020, s. 130; Haugli & Havik, 2010, s. 45-47). Gerds-Andresen (2020, s. 131) påpeker at relasjonsretningen er nært knyttet til det biologiske prinsipp og ligger nært opp til de verdier som barnekonvensjonen og ulike barnelover bygger på.

Behovs- og relasjonsretningen viser to forskjellige forståelser om hvordan barns utvikling kan påvirkes ved separasjon fra sine biologiske foreldre. Behovsretningen viser til at det kan være tilstrekkelig med en omsorgsperson eller at helt nye foreldre kan erstatte biologiske foreldre dersom det er risiko forbundet for barnet å leve sammen med biologiske foreldre.

Relasjonsretningen står i motsetning til behovsretningen ved at relasjonsretningen forfekter at det for barnet er svært risikofyllt å bli avskåret fra sine biologiske foreldre dersom den regelmessige kontakten mellom dem brytes (Gerds-Andresen, 2020, s. 131; Haugli & Havik, 2010, s. 45-47).

Krutzinna (2022, s. 121) hevder at *barnets beste* trues av en sjekklister – manualisering – fordi det individuelle ved barn kan forsvinne gjennom en slik fremgangsmåte. Hun introduserte i 2022 en ny modell - The Model of the Individual Child – MIC-modellen (Krutzinna, 2022, s. 123). Hun argumenterer for at *barnet* blir generalisert og kategorisert før beslutninger tas på vegne av det enkelte barn. Barn defineres gjennom utviklingsfasen *barndom* og juridisk gjennom biologisk alder. En slik forenklet tilnærming når man skal søke *barnets beste* før en eventuell beslutning tas med hensyn til barnet, gjør det vanskelig å finne det *individuelle* barnet. MIC-modellen består av tre nivåer; Det første dreier seg om *Det universelle barnet* med lover og regler som gjelder barn. Neste nivå handler om *Det kategoriserte barnet*. Barn kan kategoriseres på utallige måter, for eksempel som svaksynt, som flyktning eller med ADHD. Det å kategorisere et barn blir en forenkling av barnet fordi et barn kan passe inn i flere kategorier, ikke bare en. Å ta det ekstra steget inn i nivå tre, *Det individuelle barnet*, mener hun vil kunne medvirke til at barnets individualitet og barnets beste blir ivaretatt i en skjønnsmessig beslutningstaking.

3.2.1 Medvirkning, meningsdannelse og deltakelse

Medvirkning dreier seg om at barn gis informasjon på en måte som er tilpasset dem aldersmessig og at informasjonen er tilstrekkelig til at de forstår det de får informasjon om (Berrick et al., 2015, 129-130). Det vises videre til at retten til å bli hørt særlig gjelder i rettslige og annen saksbehandling som angår det enkelte barn (FN, 2009). Medvirkning og medbestemmelse er to begreper som benyttes parallelt. Å ha medbestemmelse for barnet betyr i realiteten ikke at barnet skal bestemme selv, men at barnet har rett på deltakelse og til å bli hørt i spørsmål som angår dem før beslutninger tas (Sandberg, 2016, s. 92; Strandbu & Vies, 2016, s. 148).

Medvirkning fordrer språkbeherskelse, noe som er nødvendig i kommunikasjon for mennesker når de ønsker å hevde sin mening. Slik språkkunnskap kan mangle hos yngre barn (Davik & Langballe, 2013, s. 6). Språkutvikling skjer i et interaktivt samspill med familie og med andre mennesker og miljøer rundt barnet. Ikke alle barn får den utviklingsstøtten ifra sine nærmeste, og kan derfor ha problemer med å sette ord på det de tenker eller forteller om sine erfaringer (Ulvik, 2015, s. 195). I samværssaker preget av et høyt konfliktnivå, kan barn ha utfordringer med å forstå og verbalisere hva de har opplevd samt det nye som skjer i form av livsendringer. Det kan derfor være nødvendig å hjelpe barnet med å forstå og kunne snakke for å sikre barnets medvirkning.

Når man skal forsøke å hjelpe et barn til å forstå seg selv og dets eget liv, kan man si at barnet får hjelp til egen meningsdannelse. Davik og Langballe (2013, s. 6) peker på sammenhengen mellom minne og språkutvikling. Barn kan ikke gjenfortelle minner dersom de ikke har utviklet ord som beskriver disse minnene. «Mennesket kan verken tenke eller tenkes uten et språk» (Glomnes, 2001, s. 18). Utviklingen av ordforråd og begrenset ordforståelse kan føre til at opplevelser barna har, ikke kan videreformidles før de modnes og språkforståelsen blir bedre. Å ha logiske forklaringer, eller forstå årsaken til andres handling, blir da vanskelig for små barn (Davik & Langballe, 2013, s. 6). For å hindre at avgjørelser gjøres uten barns medvirkning, skal barna påvirke selv. Barns medvirkning er viktig for at deres integritet og verdighet hensyntas, og gjennom det vise barna respekt og anerkjennelse ved at de blir lyttet til og får gi uttrykk for sitt syn (Sandberg, 2016, s. 92).

3.3 Vold

Det norrøne ordet *vald* er opprinnelsen til ordet *vold*. Vald ble brukt om *leder* og *hersker*. Vold kan fremkomme i form av fysisk makt eller i form av å ha kontroll over noen andre (Lillevik & Øien, 2014, sitert i Lillevik, 2016, s. 19).

Det kan være vanskelig å finne en definisjon av begrepet *vold* som alle kan slutte seg til, og det kan medføre flere former for dilemma. Dersom en legger vekt på vold som fysisk vold, kan for eksempel trusler og sjikane falle utenom og virkningene av psykisk maktutøvelse ikke bli fanget opp (Ståle Bjørkly, 2001, sitert i Heltne & Steinsvåg, 2011a, s. 19). Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) definerer vold som:

Et mønster av overgrep og manipulerende adferd som kan være fysisk, psykisk, emosjonell, økonomisk og/eller seksuell, som overgripere bruker mot deres partner og/eller barn. Adferdsmønsteret er hverken impulsivteller «ute av kontroll», det er derimot målrettet, instrumentelt og har underdanighet og kontroll over offeret som funksjon (BLD, 2008, s. 9).

Barne- og likestillingsdepartementet beskriver videre at familievold og krenkende, aggressiv atferd også kan være vesentlig når barnets beste vurderes i barnefordelingssaker (2008, s. 9). Barneloven legger til grunn en definisjon av vold som innebærer et vidt spekter fra grov vold som utøves mot barn, til «atferd som skremmer, ydmyker, eller krenker barnet eller som gir barnet en følelse av avmakt, skyld, skam, mindreverd, fortvilelse eller en grunnleggende følelse av å ikke være ønsket eller elsket» (Ot.prp. nr. 104 (2008-2009)). I denne voldsdefinisjonen inngår også å være vitne til vold mellom foreldrene eller andre søsken (Skjørten, 2004, s. 21). Nyere forskning om barn og vold viser at det å være utsatt for psykisk vold kan gi samme skadevirkninger som å være utsatt for fysisk vold (Myhre, 2016, s. 102; Solberg & Søreide, 2007, s. 263; Thoresen & Myhre, 2016, s. 157). Å være vitne til vold kan være en form for psykisk vold da det er umulig å ikke påvirkes psykisk når dette skjer i nære relasjoner. Denne posisjonen gjør at man blir delaktige vitner (Eriksson et al., 2007, s. 8).

3.3.1 Vold kan fremstå i forskjellige former

Fysisk vold kan være handlinger som forårsaker smerte eller fysisk skade, men kan også være handlinger som fysisk hindrer den andres bevegelsesfrihet. Eksempel på fysisk vold kan være å slå, sparke og å vri en arm (Alternativ til Vold (ATV), u.å.). Barn kan også bli utsatt for mindre synlig vold som dytte, lugge, holde fast, klype og riste som kan gi mindre synlige skader, men likevel kunne vise seg å være «toppen av isfjellet» og skjule mer alvorlig vold (Heltne & Steinsvåg, 2011a, s. 22; Løvgren et al., 2017, s. 112). *Psykisk vold* kan fremkomme gjennom kroppsspråk, ord og stemmebruk som krenker eller truer den andre. Eksempler på psykisk vold kan være direkte og indirekte trusler, som trussel om fysisk vold, trussel om å forlate den andre eller ignorering og avvisning av den andres følelser. Psykisk vold over tid kan lede til at man flytter grensen for hva man aksepterer av skadelig adferd fra andre og medføre at volden på sikt normaliseres (ATV, u.å.; Heltne & Steinsvåg, 2011a, s. 19-27; Løvgren et al., 2017, s. 112). *Seksualisert vold* kan sees på som handlinger rettet mot seksualiteten til en annen person. Eksempler på seksuell vold kan være seksuell trakassering,

voldtekt, presse eller tvinge den andre til seksuelle handlinger. *Materiell vold* kan være handlinger som er rettet mot gjenstander eller inventar. Eksempler på skremmende materiell vold er å slå og sparke i stykker dører, kaste eller ødelegge gjenstander. Om det tidligere er utøvd fysisk vold, kan den materielle volden oppleves lammende for den voldsutsatte og kan føre til angst for å bli utsatt for fysisk vold (ATV, u.å.).

Mens voldsutøveren opplever volden som enkeltstående hendelser, forteller de voldsutsatte at de er redde for å bli utsatt for vold hele tiden, i form at det er en mulighet for at den kan skje. *Den latente volden* kan utvikle seg til å bli en dominerende voldsform for dem som utsettes for den. Risikoen for ny vold vil kunne styre gjøremål, og atferd blir strategisk for på den måten å unngå ny vold (ATV, u.å.; Heltne & Steinsvåg, 2011a, s. 19-27).

Å gi omsorg til barnet er en vedvarende vilje eller evne hos omsorgspersonene til å møte barnets grunnleggende behov, og er en del av foreldreansvaret. *Omsorgssvikt* er å ikke møte barnets behov, og kan både være utilsiktet og tilsiktet – ubevisst og bevisst. Manglende omsorg kan påvirke barnets utvikling og helse i alvorlig grad siden den foregår innenfor barnets omsorgssystem (Heltne & Steinsvåg, 2011a, s. 19-27). En måte å gruppere omsorgssvikt og mishandling på, er å skille mellom emosjonell eller fysisk omsorgssvikt, fysisk og psykisk mishandling, samt seksuelle overgrep. Forståelsen av voldsatferd innenfor familiens privatsfære, hjelpestrategier og beskyttelse, medfører at hele familien involveres. Begrepene *familievold*, *vold i nære relasjoner* og *vold i familien* er sammensatte og komplekse begrep, og brukes i mange sammenhenger og ofte om samme fenomen, og i forskjellig kontekst (Heltne & Steinsvåg, 2011a, s. 19). I den senere tid har det kommet nyere forskning om hvilke konsekvenser kunnskap om skademekanismer og skader av vold kan ha for barns utvikling mot voksenlivet (Bufdir, 2018b; Grøholt et al., 2015, s. 295; Norman et al., 2021, s. 23).

Hvilke følger det kan få for barn å være utsatt for vold i nære relasjoner, avhenger av barnets alder, dets utviklingsnivå samt om barnet har tilgang på beskyttelsesfaktorer eller har andre tilleggsbelastninger. Utvikling av tilknytningsvansker og alvorlig traumatisering, er en fare for voldsutsatte barn. I tillegg øker risikoen for utvikling av atferdsvansker eller lærevansker samt rus- og aggresjonsvansker. Slike skader som nevnt over, kalles for utviklingsskader og oppstår dersom volden vedvarer over tid (Braarud, 2012, s. 160-161; Norman et al., 2021, s.

23). Flere studier kan vise til at komplekse traumatiske belastninger ser ut til å være vanligere enn tidligere antatt, og at dette kan være en større trussel for folkehelsen enn traumatiske enkelthendelser (Gilbert et al., 2009). Forskning viser i tillegg at utviklingstraumer oftest skjer i nære relasjoner (Jørgensen & Lillevik, 2016, s. 188).

Vold mellom foreldre kan øke risikoen for at barna i tillegg kan bli utsatt for seksuelle overgrep (Tajima, 2004; Holden, 2003, sitert i Heltne & Steinsvåg, 2011a, s. 27). Foreldre som er psykisk syke eller ruser seg, kan gi økt risiko for at barna utsettes for vold i tillegg til at barna også skades mer av volden. Begrepet *polyvictimization* betegner at de ulike belastningene bidrar til å forsterke barnas skadevirkninger: «summen er mer enn de enkelte delene» (Finkelhor et al., 2006, s. 8-23). Undersøkelser fremlagt av Bufdir (2018) viser også at de som bli utsatt for vold som barn, oftere selv blir voldsutøver både som barn og som voksen. Bufdir (2018) sin undersøkelse viser at mange tier om vold de har blitt utsatt for. Edvardsen og Mevik (2014, s. 321) peker på dommeres manglende kunnskaper om barns reaksjonsmønstre når de skal formidle vonde opplevelser. I tillegg til manglende kunnskaper hos dommere, gir forskriftene som omhandler dommeravhør av barn i forbindelse med samværssaker, hovedsakelig lagmannsretten kun ett avhør av det enkelte barn, og avhøret er av en times varighet (Davik & Langballe, 2013, s. 5).

3.4 Konflikt

Samværssakene i oppgaven var preget av vold, og kjennetegnet av det lagmannsretten beskrev som et høyt konfliktnivå hvor kommunikasjon og dynamikk var dårlig i foreldresamarbeidet. Ordet konflikt kan forstås ut fra flere perspektiver, som for eksempel *lojalitetskonflikt* hos barn, *foreldrekonflikt*, samt begrepet *skjerme fra konflikt*. I forståelser av begrepet *konflikt*, benyttes ofte assosiasjoner som kan gjenspeile kamp eller krig, for eksempel angrep og motangrep, å vinne eller tape eller en «endelig løsning» (Ekeland, 2014, s. 66-67). Typiske konflikter oppstår ofte i form av endringer relatert til forventninger om et ønsket gode. Det kan skje ved at godet kan bli fratatt en person, eller at personen blir truet til å gi godet fra seg. I en slik konflikt dreier det seg om makt og at relasjonen mellom de to individene ikke er likeverdige (Ekeland, 2014, s. 73). Et relevant perspektiv for vår oppgave er *sosial konflikt*. Denne formen for konflikt definerte sosiologen Aubert (1964, s. 121) som «en tilstand mellom to eller flere rolleinnhavere. Tilstanden må være kjennetegnet ved ytre tegn på fiendtlighet, spenning eller motsetning». Ekeland (2014, s. 88) bruker betegnelsen

interpersonlig konflikt på tilstanden Aubert skisserer. Aubert (1964, s. 121) viser til at ved slike konflikter vil minst en av aktørene vise i handling eller i ord at personen ønsker å motarbeide den eller de andre.

Psykologen Fritz Heider (1958) utviklet balanseteorien som handler om «interpersonlige menings- og holdningsbalanse eller harmoni i» et trekantforhold mellom to individer og et tredje element – «noe»- som binder de to sammen eller støter dem fra hverandre (Ekeland, 2014, s. 91). Det tredje elementet kan være et saksforhold, meningsobjekt, interesse eller det kan være andre personer. Det søkes å finne en harmoni der en deler et felles syn på en felles interesse, og som gir grunnlag for vennskap. Dersom det viser seg at man har forskjellig syn på interessen, vil det kunne skape en opplevelse av disharmoni og skape en motivasjon til en endring og på den måten gjenopprette balansen (Ekeland, 2014, s. 91). En *Interessekonflikt* oppstår når man opplever en knapphetssituasjon, ifølge Aubert (1964, s. 123). Dette er en type konflikt hvor utfallet kan bli vinn eller totalt tap, og forhandlinger kan hjelpe partene til å prøve å løse konflikten til det beste for begge parter. Dersom forhandlingene ikke fører frem, vil et neste steg for mange være rettsavgjørelse av konflikten (Aubert, 1964, s. 123; Ekeland, 2014, s. 79).

3.5 Makt

Foreldre kan utøve makt over barn og partner gjennom fysisk og/eller psykisk voldsbruk. Oppgaven undersøker om eller hvordan lagmannsrettens voldsforståelse påvirker vurderinger i samværssaker, og makt vil inngå i prosessen. Lagmannsretten er gitt mandat og makt til å operere innenfor samfunnets rettslige strukturer og til å dømme i sivilrettslige samværssaker (Berg, 2020). Slike samværssaker kan innebære at det dømmes inngrepene tiltak som kan få store konsekvenser i det private familieliv for barn og foreldre ved at lagmannsretten bestemmer om det skal være samvær eller ikke (Steinbakk, 2019, s. 2). Lagmannsrettens bruk av språk vil influere de deltakende partene gjennom domsslutningene, og er en form for diskursmakt som også andre profesjonsdeltakere i samværssakene kan ha ved å inkludere eller ekskludere begreper i diskursen (Foucault, 1970/1999, s. 9; Glomnes, 2001, s. 114).

Et samfunnsliv uten *makt* er utenkelig, og makt eksisterer i alle relasjoner mellom mennesker (Engelstad, 2005, s. 7). Maktbegrepet har vært definert av mange teoretikere. En klassisk definisjon er beskrevet av Max Weber (1971); «ett eller flere menneskers sjanse til å sette

gjennom sin vilje i det sosiale samkvem, og det selv om andre deltakere i det kollektive liv skulle gjøre motstand» (s. 53). Weber definerer her makt som noe en person «har over» en annen person. Makt antar flere forskjellige former, ofte usynlige eller uttalte. Weber (1971, s. 80) beskriver *patriarkalisme* som «en typisk representant for sosialt samkvem bundet av tradisjonelle autoritetsforhold». Dagens strukturelle oppbygging av domstolen, hvor dommerne er blitt gitt makt til å dømme gjennom grunnloven, gjenspeiler det Weber snakker om i forhold til *patriarkalsk struktur* og *et legalt herredømme*. Når foreldre tar en konflikt om samvær til retten, gir de fra seg sin egen selvbestemmelse og lar lagmannsretten ta over makten, for så å måtte rette seg etter lagmannsrettens beslutning. Betegnelsen *patriarkat* brukes ofte i vår tid om sterkt mannsdominerte samfunnsformer, for eksempel familiefedre som tar de viktigste avgjørelsene både når det gjelder familien og i det politiske og økonomiske liv i samfunnet for øvrig (Wæhle, 2018). Weber (1971, s. 80) henviser til byråkratiet hvor herskekultur preger sosial samhandling. Denne herskekulturen, hevder Weber, er preget av regelbundet virksomhet. Weber påpeker videre at selv om makten ligger hos en autoritet, så betyr ikke det at personen har fått sin autoritet på et rasjonelt vis. Autoriteten kan være noe som alltid har eksistert, av tradisjon. Den eneveldige herskeren, slektsoverhodet og familiefaren er reneste form for *patriarkalske herredømmer* ifølge Weber. I neste kategori kommer de som erverver seg autoritet kun på grunnlag av vane hos de andre rundt autoritetserververen (Weber, 1971, s. 80). Weber snakker om *patriarkalsk struktur* når han omtaler avhengighetsforholdet mellom en leder og ansatte. Han hevdet at en streng disiplin og fravær av personlige rettigheter i en patriarkalsk forvaltningsstab i herskerens tjeneste, likevel var nært tilknyttet embetsdisiplinen hos et *legalt herredømme*, som er et herredømme bygget på lover. Weber hevdet at bruken av jurister (kalt plebeiere) i herskerens tjeneste, var forløperen for Europas moderne stater (Weber, 1971, s. 86-89).

I Michel Foucault (1970/1999) sine betraktninger om begrepet *makt*, pekte han på makt ikke bare som institusjonell makt, men heller som noe som utøves i alle interaksjoner mellom mennesker. Han viste til at makt og kunnskap kan knyttes tett til hverandre, fordi kunnskap gir kunnskapspersonen autoritet overfor personer som ikke innehar den samme kunnskapen (Foucault, 1970/1999, s. 8; Giddens & Sutton, 2017, s. 909). Foucault (1970/1999) beskriver begrepet *diskurs* som måter en beskriver og diskuterer innenfor forskjellige tema, og sier at daglig kommunikasjon innebærer diskurser. Noen diskurser tilfører ikke noe til sannheter eller viten, de bare «er», mens andre kan gi makt. Rettsvesenet som institusjon, kan sies å ha makt gjennom å være eier av sine rettsdiskurser fordi disse diskursene springer ut fra

rettsvesenet selv. Rettsvesenet vil i denne sammenheng, i tillegg kunne definere hva som det ikke skal snakkes om – hvilke begreper som ikke hører hjemme under diskursen. På denne måten kan rettsvesenets makt gjøre seg gjeldende når det bestemmes hva som ikke er relevant for en avgjørelse (Foucault, 1970/1999, s. 8-18). *Diskursmakt* er relevant i prosjektoppgaven fordi kunnskap om, og defineringer av et fenomen eller et begrep, vil bli bestemmende for hvordan fenomenet og begrepet oppfattes og omtales i samfunnet for øvrig. I rettssaker vil dommere kunne ha diskursmakt i form av at de behersker det juridiske språket og har systemkunnskap innenfor sitt område – domstolen. Fordi man må tilfredsstillе visse krav, for eksempel i form av juridisk utdanning, gis ikke alle adgang til å tilføre diskursen nye begreper og meninger. Slik kontrolleres diskursen gjennom de regler rettsvesenet selv har vært med å bidra til (Foucault, 1970/199, s. 22; Larsen, 2017, s.119). Sakkyndige kan ha diskursmakt i forhold til at de som fagpersoner, kan bringer frem kunnskap gjennom sin profesjon, for eksempel gjennom lansering av nye teorier og tilhørende fagbegreper. På denne måten tilføres de makt gjennom en faglig kontroll over språket (Ekeland, 2014, s. 75).

4.0 FORSKNINGSGJENNOMGANG

Forskningsområdet som kan belyse problemstillingen om hvordan lagmannsretten vurderer barnets beste i samværssaker der barn er eksponert for, eller vitne til vold, er omfattende. Norsk forskning dominerer i funnene våre, noe som ikke er overraskende da det er norsk lovverk og norske forhold som undersøkes. Vi har i tillegg inkludert forskning som har et litt utvidet perspektiv i forhold til problemstillingen, fordi makt er et element i forskningsområdet vårt. Søkene våre er delt opp i tre områder. Først søkte vi etter kunnskap blant empiriske studier om barnets stemme i domstolen hvor konfliktnivået ansees som høyt mellom foreldrene. De andre to delene var søk etter forskning om vold mot barn, deretter om samværsspørsmål. Materialet vi fant, var omfangsrikt, spesielt når det kommer til forskning om barnets stemme og om samværsspørsmål. De fleste forskningsartiklene er mellom to og ti år gamle. Dette gjelder spesielt kategorien som omhandler vold mot barn.

Forskningsgjennomgangen starter med presentasjon av de mest relevante studiene om barnets stemme i domstolen under punkt 4.1.1. Forskningsartiklene omhandler barnet som aktør og deres rettsikkerhet i samværssakene. Under punkt 4.1.2 presenteres et utvalg av studiene som omhandler vold mot barn i nære relasjoner. Flere av forskningsartiklene relatert til samvær, har vi valgt å presentere samlet, da forfatterne har tatt for seg samme tema ut fra forskjellige perspektiver. Disse artiklene redegjøres for under punkt 4.1.3. Av artiklene som ikke passet inn i de ovennevnte delene, har vi valgt å presentere under punkt 4.1.4 en forskningsartikkel som ser på hvordan foreldre og mekler bruker begrepet *barnets beste* i lovpålagte meklinger.

4.1 Forskningsartikler

4.1.1 Barnets stemme - aktør i eget liv Mekling ved samlivsbrudd

Tre av artiklene om barnets stemme og barnet som aktør, inneholder mekling ved samlivsbrudd. Strandbu, Thørnblad og Handegård (2016) viser til funn om at barn kan delta i mekling, også i saker som kan betegnes som høykonfliktsaker. Artikkelen påpeker paradokset om at foreldre kan ha vansker med å skille egen interesse fra barnets interesse samtidig som at Norge generelt tolker at det er foreldres ansvar å sørge for at barnet blir hørt i samlivsbruddsaker. Forskning har vist at barn ofte ikke blir informert eller hørt, og at

meklingen heller dreier seg OM barnet og hva som er best for barnet Strandbu og Thørnblad (2015) har forsket på hva barn synes er viktig å formidle til foreldrene i meklingsprosessen, og hva som står på spill for barna. Artikkelen diskuterer barnas lojalitetskonflikt og deres sårbarhet. I tillegg diskuteres hvilke motsetninger det kan være mellom barns rett til beskyttelse og rett til deltakelse. Utgangspunktet har vært at barn både påvirkes av foreldrenes brudd i tillegg til selv å påvirke hva som skjer etter bruddet. Videre påpekes motsetningsforholdet ved at barn både skal oppfattes som rettssubjekt samtidig som at barn er avhengig av ivaretagelse og omsorg. Videre har Strandbu, Mikkelsen, Thørnblad og Flåm (2019) undersøkt dilemmaer meklere erfarer med bruk av meklingsmodellen Barn i meklings (BIM) og hvordan meklere håndterer disse dilemmaene. Forskerne har sett på hvilke dilemmaer ved barns involvering i meklingsprosessen meklere erfarer. Inklusjonskriterier var at meklere hadde gjennomført minst 14 meklinger etter BIM-modellen, og et annet inklusjonskriterium var at de hadde erfart utfordrende meklingsprosesser etter BIM-modellen.

Alle tre forskningsartiklene handler om BIM-modellen benyttet i meklingsprosessen etter samlivsbrudd. Både artikkel 1 og 2 har benyttet HBIM-studien fra 2012-2014 som datagrunnlag. Denne består av meklinger gjennomført på fire familievernkontorer i to regioner. 21 meklere deltok i undersøkelsen som var spørreskjema. I begge er det benyttet kvantitative data i tillegg til kvalitative data i form av et åpent spørsmål i spørreskjema til barna. I artikkel 2 har de i ettertid utvidet aldersgruppen til å omfatte barn fire til seks år og fra 17 til 20 år. Artikkel 3 baserer seg på kvalitative semistrukturerte intervjuer av 12 meklere der intervjuguiden blant annet baserte seg på data fra HBIM-studien. Alle tre artiklene fant at barna opplevde deltakelse gjennom BIM-modellen som positivt. Uavhengig av meklingsstype, fremkom tilfredshet. Denne ble begrunnet med barnas deltakelse og involvering i meklingsprosessen både i følelsesmessig vanskelige saker og i vanlig meklingsprosesser. Barna opplevde meklingsprosessen som meningsfylte, og at de ble gitt mulighet til deltakelse og de uttrykte at de fikk utbytte av å prate med mekleren.

Involvering av barn i omsorgsovertakelsesbeslutninger

Jill Duerr Berrick, Janathan Dickens, Tarja Pösö og Marit Skivenes (2015) sin forskningsartikkel omhandler hvordan barnevernansatte i Norge, Finland, England og USA involverer barn i omsorgsovertakelsesbeslutninger. 772 ansatte besvarte hvilke beskrivelser de foretok før beslutning. Forskningsprosjektet undersøkte hvilken informasjon som ble gitt **til** barnet, informasjon **fra** barnet og hvordan barnets perspektiv og interesser inngikk i vurderingen. Blant funnene var at barnets alder virket inn på involvering av barnet. Retningslinjer i Norge, Finland og England om barns rettigheter i forhold til å bli hørt, så ikke heller ut til å gi barna i disse landene en høyere involveringsgrad.

Aktørroller

Birte Sundsdal (2015) sin artikkel utforsker hvilken adgang retten har til å sørge for at barn får en egen representant i foreldretvister, samt om representanter blir oppnevnt. Sundsdal viser til undersøkelser hun foretok i sitt mastergradsarbeid i 2014, der hun fant at retten sjelden benyttet dette virkemiddelet. Sundsdal (2015) stiller spørsmål om andre virkemidler ivaretar rettighetene til barna. Hun peker på at i høykonfliktsaker kan representanten være med å flytte fokus fra konflikten over til hva som er til det beste for barnet. Der Sundsdal (2015) ser på barnets representant, søker Trude Haugli og Grethe Nordhelle (2014) å belyse sakkyndigrollen sine ulike sider i forhold til rettssikkerhet. Haugli og Nordhelle (2014) stiller spørsmål til hvorfor det inngås så mange forlik i høykonflikttvister. Områder som sakkyndiges mandat og rammer for fastsetting av utredninger, blir undersøkt for å finne ut om sakkyndigutredninger gjøres slik det er bestemt.

Sundsdal (2015) gjennomførte sin studie ved å analysere de 10 mest relevante tingrettsavgjørelsene, og viste til at rettsoppnevnelser ble benyttet i forhold til eldre barn. Barna i undersøkelsen var mellom syv og femten år. Haugli og Nordhelle (2014) har gjennom 30 år samlet, analysert og systematisert tvister som de har hatt i sin praksis som advokat og psykolog. Sundsdals (2015) saker var kjennetegnet av stor konflikt med rus- og psykiske problemer. I de tilfeller bestemmelsen om representant ble anvendt, ble den ofte utøvd i strid med intensjonen fra lovgiver. Sundsdal (2015) påpekte at det er viktig å være klar over at barn ikke har parts-status i foreldretvister. Hun viste til at det nå kan virke som at det går i retning mot at barn ofte blir hørt, og at deres posisjon som faktisk hovedperson anerkjennes i økende

grad. Haugli og Nordhelles (2014) diskusjon om «liv og lære» i forhold til sakkyndigutredning, fant at det var fravær av alternative hypoteser i drøftingen. De satte spørsmålstegn ved sakkyndiges beskrivelser av partenes atferd, og etterlyste drøfting om attribusjonsfeil, samt om foreldres observerte oppførsel kunne komme av følt press og engstelse i forbindelse med undersøkelser. Videre trakk Haugli og Nordhelle (2014) frem funn om at enkelte sakkyndige tilsidesetter påstander hvor det ikke er funnet bevis for en hendelse, for eksempel mistanke om seksuelle overgrep eller psykisk vold, og kaller det «unyansert omtale» av den andre parten. Haugli og Nordhelle (2014) konkluderer med at utredning av ulike hypoteser fra sakkyndige vil medføre at ansvar for resultatet vil ligge hos dommerne.

Meningsdannelse

Tone Davik og Åse Langballe (2013) setter søkelys på hvilke utfordringer man møter i straffesystemet når saken som behandles, inneholder mistanke om vold og overgrep mot små barn. Avhørene foregår i regi av dommere i landets 7 barnehus. Praktisk nedre aldersgrense for samtale er satt til 3 år. Datagrunnlaget bygger på erfaringer fra dommeravhør fra 2004 til 2013, samt forskningslitteratur på feltet. En case benyttes for å belyse de forskjellige dilemmaene. Artikkelforfatterne hevder at dagens praksis ikke hensyntar kunnskap om at små barn ikke har god nok utviklet språkkunnskap til å forklare med ord hva de har blitt utsatt for. Artikkelforfatterne viser til dagens praksis, og hevder at 1 times dommeravhør ikke er nok for de yngste barna. Liten kompetanse om barns språkutvikling, metoder for samtaler og relevant erfaring om kommunikasjon med barn, vanskeliggjør å få frem nok informasjon til at den kan benyttes som bevis. Kravene til bevis overgår barns forutsetninger til å formidle sin historie, og barn blir ofte ikke ansett som pålitelige fordi de ikke forklarer seg på samme måte som voksne. Fordi dommer avhør ikke foregår på barns premisser, svekkes barns rettssikkerhet, hevder forfatterne

Gulbrandsen, Seim og Ulvik (2012) samt Mossige (2016) er opptatt av hvordan barn organiserer sine fortellinger. Mens Gulbrandsen et al. (2012) bruker perspektivet; Barns rett til profesjonell støtte i meningsarbeidet, prøver Mossige (2016) å få frem hvordan barn bruker egne erfaringer og søker en mening med hvordan det skjedde, mer enn å fremstille hva som er skjedd. Gulbrandsen et al. (2012) benyttet seg av intervjuer, samtaler og dialogmøter med saksbehandlere, barneklienter og barnevernsbarn. Mossige (2016) har hentet data via et

forskningsprosjekt der 21 informanter som har vært utsatt for overgrep ble intervjuet. I tillegg var det samtaler med 5 terapeuter. Gulbrandsen et al. (2012) konkluderer med at en forutsetning for barns deltakelse, er at profesjonsutøvere innlemmer meningsskaping i sitt oppdrag. Barn må sees på som meningsskapende subjekter og samhandlingspartnere. Dette krever langsiktig og kontinuerlig innsats. Mossige (2016) påpeker at samtaler med barn inviterer til refleksjon; hva har skjedd og hva var viktig i hendelsen. Flere av barna gav uttrykk for at de ønsket seg at den som utsatte dem for overgrepet, fortalte hvorfor det skjedde og om den andres plass og ansvar i hendelsen.

4.1.2 Forskning på vold mot barn

Ulike forståelser av vold og overgrep gir utfordringer i forhold til hvordan barn best kan ivaretas i samværssaker preget av høyt konfliktnivå mellom foreldre. I det videre presenteres 4 forskningsartikler om temaet barn, vold og rettssikkerhet. Den første handler om forståelse av overgrep og den andre om ivaretagelse av barns rettigheter når det avdekkes vold i hjemmet. Den tredje artikkelen utforsker dilemmaer i arbeidsrelaterede møter med voldsutsatte barn og den fjerde diskuterer barns utsatthet for vold i hjemmet samt endring i mild og grov vold.

Kristin Skjørten (2004) utforsker hvordan foreldres omsorgsevne vurderes ut ifra ulike forståelser av overgrep. Dette gjorde hun ved å gjennomgå 129 lagmannsrettsdommer fra årene 1998 til 2000 registrert i Lovdata. Skjørten (2004) vurderer overgrep/vold ut fra hvordan den beskrives og forstås av retten og hvordan volden omtales, og hvilken plass den gis i domsavsigelsene. Skjørten (2004) forklarer at vurderinger av barnets beste i lagmannsretten stort sett baserer seg på skjønn, og at dommernes eget verdisyn kan få større betydning enn for andre sivile rettsavgjørelser. Hun fant også at det kunne se ut som at det var en høy terskel for når dommerne mente at voldelig atferd kan virke negativt på omsorgsevnen. Overgrep presenteres som rusbetinget, som relasjonsbetinget og som mindre alvorlige enkelthendelser som ikke kan hensyntas i dagens vurdering av omsorgsevnen. I flere dommer fremkommer det at tidligere problemer av slik art løses ved et samlivsbrudd. Skjørten (2004) hevder videre at overgrep skilles ut og frikobles fra vurderingen av den enkeltes personlige egenskaper og omsorgsevne. Det gjøres blant annet vet å omtale vold som at det er fysiske utslag fra uenigheter. Dersom det derimot er seksuelle overgrep som mistenkes, blir disse tatt mer alvorlig fra rettens side. De blir drøftet, og ofte bunner det ut i hvor sikker man må være

for å vektlegge dem i videre vurderinger. Skjørten (2004) konkluderer med at rettsapparatet trenger mer kunnskap om hvilke skader det kan medføre for barn å vokse opp med vold, for å kunne drøfte barnas beste i forhold til overgrepargumenter

Oddbjørg Edvardsen og Kate Medvik (2014) undersøker om barns rettigheter blir tilstrekkelig ivaretatt under avdekking og oppfølging i saker der det er mistanke om vold i nære relasjoner. De er særlig opptatt av barnevernets og politiets arbeid. Studiens informanter er fagfolk fra familievern, barnevern, politiet og barnehus, samt at artikkelen viser til lovbestemmelser for barns rettigheter og forskning på feltet. Barns rettigheter blir utfordret i møte mellom barnevernfaglige tiltak og det strafferettslige sporet. Spenningen kommer særlig til syne i dommeravhør hos barnehus, og det kan stilles spørsmål til om det juridiske rettsapparatet får andre hjelpeinstanser til å vike. Manglende kunnskaper hos dommere om barn samt barns reaksjoner og narrativer om vold, kan påvirke dommernes forståelse av barns utsagn. Dommere kan konkludere med at vold ikke har funnet sted. Barn kan la være å fortelle av frykt for represalier, eller at de har erfaringer med at selv om de forteller om vold, får det likevel ingen konsekvenser for forelder, og volden stopper ikke. Barns overlevelsesstrategi blir dermed å bli tause om sine opplevelser. Risikoen for nye overgrep øker uten tidlig intervensjon, særlig der mistenkte foreldre er informert om mistanken før dommeravhøret skal skje. Således kan prinsippet om kontradiksjon være med å svekke barns rettigheter. Barn kan skremmes til taushet. Artikkelforfatterne mener at det fremstår som umulig å samtidig ivareta kontradiksjonsprinsippet og barnets rett til informasjon og medvirkning, fordi hensynet til den siktede forelderens rettigheter strafferettslig kan føre til at den tapende part blir barnet. Barn har uttrykt at de opplever krenkelser både fra foreldrene og domstolen ved at de likevel dømmes til samvær med en voldelig forelder til tross for sine fortellinger om vold i nære relasjoner. De opplevde det som uforståelig og urettferdig å ikke bli trodd av dommeren.

Solberg og Søreide (2007) belyser utfordringer og dilemmaer i arbeid med barn som har opplevd vold i nære relasjoner. De er særlig opptatt av dilemmaer rundt samvær, lovverket og praktisering, barnets stemme, familievernets rolle og barnets rettighet til å få hjelp. Ni familievernkontor deltok som en del av prosjektet «Barn som lever med vold i familien». I prosjektperioden fikk 19 familier med 32 barn tilbud fra prosjektet. Barna har vært utsatt for vold eller vitne til vold i alle sakene. Prosjektet påpeker flere dilemma som blant annet at foreldres innsyn i barnas journal kan føre til at barna ikke føler at de kan snakke trygt om sin

situasjon. Funn viste også at det kunne være en vanskelig balansegang å kunne jobbe kriserelatert eller terapeutisk i uavklarte situasjoner. De fant videre at barnevernkontorene opplever at de må se nei til å hjelpe barn som har rett på hjelp selv om dette er å bryte loven. Det har i noen saker vært et tankekors at voldsutøver får samværsrett i saker der vold er utøvd mot barn på bakgrunn i bl. § 48. Prosjektet stiller spørsmål til om en retraumatisering for barnet kan være til barnets beste. Prosjektet erfarte at fast omsorgsperson fikk ansvar for holde barn tilbake fra samvær. Dette valget kan slå tilbake på fast omsorgsperson i en senere rettsprosess, og bli brukt mot henne eller han. Prosjektet mener at sakkyndige som skal jobbe med voldsutsatte barn, må ha kunnskaper om hvilke konsekvenser det kan ha for barn som opplever vold i familien. Dilemmaet kan være at myndigheter som skal ivareta sikkerheten for barnet – barnevern, dommere, advokater og politi – ikke alltid har nok kompetanse om konsekvenser av vold mot barn.

Mette Løvgren, Kari Stefansen, Ingrid Smette og Svein Mossige (2017) undersøker hvordan vold fra foreldre mot barn og ungdom endres over tid. Artikkelforfatterne har tatt utgangspunkt i data fra to surveystudier fortatt med 8 års mellomrom. Ungdom mellom 18 og 19 år har bidratt med data. Funn viste at det var forskjell i reduksjon mellom mild og grov vold. Mild vold har vist en positiv redusering, og en av grunnene kan være at det er blitt mindre vanlig å benytte mild vold i oppdragelsesøyemed. Vold med større fare for fysisk skade, benevnes grov vold, og viste seg å være mer stabil. En av grunnene de fant, var at grov vold blir koblet til familieproblemer og kulturell kontekst, og kan være vanskelig å forebygge uten bedre kunnskap og forståelse om dårlige familietradisjoner eller minoritetsbakgrunn.

4.1.3 Samværsspørsmål

[Arena for konfliktfylt barnefordeling](#)

Per Arne Rød (2010) tar utgangspunkt i barns erfaringer med barnefordelingssaker der rettsapparatet har fattet beslutning om samvær og daglig omsorg. Rekruttering av informanter skjedde gjennom advokater som videreformidlet brev om undersøkelsen til aktuelle familier. De ansvarlige for undersøkelsen hadde slik sett ingen innflytelse på utvalget. I undersøkelsen deltok 18 barn og 12 foreldre. Det var en variasjon fra et halvt år til åtte år siden siste rettsak. Av de 12 familiene hadde tre familier vært i kontakt med barnevernet. De fleste familiene hadde gjennomsnittlig økonomi der foreldrene var i stabile jobber. Det ble benyttet en intervjuguide med spørsmål om tiden både før, under og etter barnefordelingssakene der det

var fokus på at barna fikk fortelle fritt om sine erfaringer. Noen barn fortalte om fastlåste foreldrekonflikter over flere år etter rettsaken. Flere av barna sa at situasjon deres forverret seg etter at rettsakene var gjennomførte. De emosjonelle reaksjonene vedvarte i lang tid etterpå. Lojalitetskonflikt for barna, var også et av funnene. Flere barn opplevde at domstolen ikke hensyntok deres interesser.

Barnefordeling i rettslige behandlinger

To artikler handler om forskjellige perspektiver inn mot rettslig behandling av barnefordelingssaker. Anna Nylund (2012) diskuterer utfordringer omkring familier med høyt konfliktnivå. Hun har sett på hva som karakteriserer familier hvor saksbehandlingen i barnefordelingssaker var utfordrende, og nevner manglende realitetsforståelse og evne til å endre syn samt maktmisbruk, trusler, vold, manipulasjon, rusproblemer og flerkulturell bakgrunn som noen av risikofaktorene. Tre spørsmål diskuteres i artikkelen; om barnelovens saksbehandlingsregler er hensiktsmessig i høykonfliktsaker, om det finnes alternativ til rettergang og mekling samt om saksbehandlingsreglene egner seg til å fange opp høyt konfliktnivå i familier.

Geir Kjell Andersland (2017) presenterer forslag og vurderinger fra Særdomsutvalget til NOU 2017: 8 til BLD og JD. Forslaget går ut på en erstatning for dagens delte ordning der foreldretvister behandles i tingrett og barnevernssaker behandles i fylkesnemnd med behandling i samme avgjørelsesorgan [tingretten] for saker som handler om samvær, omsorg og barns bosted. Bakgrunnen for dette forslaget er at det blir hevdet at domstolen har for dårlige kunnskaper på det barnefaglige feltet, og at dommere ikke tar på alvor vold mot barn i tilstrekkelig grad. De to artiklene bygger på artikkelforfatternes diskusjoner om mulig mangel på barnevernfaglig kunnskap i rettssystemet, og om saksbehandlingen bør legges til et eget rettsfora. Nylund (2012) fant at barnelovens saksbehandlingsregler etter bl. § 61 ikke i tilstrekkelig grad ivaretar høykonfliktfamiliers særskilte behov. Meklingen slik den foregår i dag, kan bidra til tilsløring av skadelige forhold og derfor medvirke til at volden ikke opphører. Nylund (2012) viser til at selv om sakkyndige oppdager at vold har blitt avdekket, vektlegges ikke dette alltid i tilstrekkelig grad av retten selv om lovgiver har dette som en forutsetning. Hun kritiserer videre dommere for å gi fra seg makten ved å stole for mye på de sakkyndige utredningene, og dermed avskriver seg avgjørelsen. Andersland (2017) konkluderer med at det er behov for endret måte å behandle sakene på, og landet på å

nedlegge fylkesnemndene og heller opprette spesialiserte tingretter med særlig barnefaglig kompetanse.

4.1.4 Barnets beste i møte med foreldres posisjonering og lovpålagt mekling

Peder Kjøs, Ole Jacob Madsen og Odd Arne Tjerland (2015) setter søkelyset på hvordan meklere og foreldre bruker begrepet «barnets beste» i meklingssamtaler. Meklingssesjoner mellom foreldre ble transkriberte. Meklingssesjonene var fra foreldre hvor omsorgsordning var omfattet av høy grad av konflikt. Gjennom diskursanalyse ønsket artikkelforfatterne og få frem hvordan partene og mekleren posisjonierer seg gjennom definisjon for å fremstå som den som presenterer den beste oppfyllelsen av barnets beste-prinsippet. Kjøs, Madsen og Tjerland (2015) konkluderte med at en slik form for konkurranse om å være best på “barnets beste” snarere bidrar til en eskalering enn til en reduksjon av konflikter. De hevder at et slikt perspektiv på å være den av foreldrene som best forfekter barnets interesser, vil utgjøre en utfordring for dagens praksis når det kommer til lovpålagt mekling om omsorg og samvær for barn etter samlivsbrudd.

I neste kapittel vil vi redegjøre for oppgavens metode før vi presenterer funn i kapittel 6.0.

5.0 METODE

Oppgaven har fokus på hvordan lagmannsretten vurderte barnets beste i samværssaker der barn var vitne til eller eksponert for vold. Vi ønsket å se på hvordan barnets stemme fremkom i sivilrettslige domsavsigelser i slike samværssaker. Videre var det av interesse å søke svar på hva anklager om vold betydde i samværssaker etter barneloven. Vi ønsket i tillegg å fokusere på om det har skjedd en endring knyttet til ovennevnte spørsmål i saker fra tidsperiodene 2001- 2003 sammenlignet med perioden 2019- 2021. I dette kapittelet presenteres den vitenskapelige tilnærmingen vi har hatt i oppgaven. Filosofisk ståsted, forskningsdesign og metodisk tilnærming presenteres under punkt 5.1 om forskningsprosjektets ramme. Bakgrunn for valg av dokumentanalyse som forskningsmetode presenteres under punkt 5.2.

Datagrunnlag og innsamlingsfelt, samt utvelgelse og avgrensning av data, presenteres under henholdsvis punkt 5.3 og 5.4. Innhenting av forskningsartikler redegjøres for under punkt 5.5, og analyse og kategorisering presenteres under punkt 5.6. Videre vil kvalitet, pålitelighet, troverdighet, overførbarhet og bekreftbarhet presenteres under punkt 5.7 om personvern og forskningsetikk.

5.1 Forskningsprosjektets ramme

5.1.1 Filosofisk ståsted

Vi stilte oss undrende til om barns rettigheter i tilstrekkelig grad ble vektlagt i domsavsigelsene. Fordi vi ønsket å studere hvordan lagmannsretten vurderte barnets beste i samværssaker hvor barn var vitne til eller eksponert for vold som fenomen, og om domsavsigelsene avspeiler barns styrkede rettigheter, kan vårt syn og våre antagelser være påvirket av hvilket utgangspunkt vi studerte dette fenomenet fra (Punch, 2014, s. 14- 15).

Det er rimelig å anta at lagmannsretten kan påvirkes gjennom interaksjon i det juridiske fagfeltet, partene i sakene og sakenes tilhørende dokumentasjon samt tilsvarende tidligere saker. En konstruktivistisk forståelse av hvordan kunnskap blir skapt blir derfor et relevant perspektiv. *Konstruktivismen* befinner seg mellom kritisk samfunnsteori og positivisme, og dreier seg om en fortolkende teoretisk retning der kunnskap og virkelighet kan sies å være menneskekonstruert, og omhandler interaksjonen mellom menneskene (Thagaard, 2018, s. 40). Kritisk samfunnsteori tar utgangspunkt i å avdekke skjulte forhold som kan ha blitt til

som en konsekvens av systemer og samfunn. Postholm (2020, s. 23) påpeker at langt de fleste kvalitative forskningsstudier kan utføres innen det konstruktivistiske paradigmet.

Vårt valg av perspektiv pekte på hvilke sider av domsavsigelsene vi ønsket å studere. Det kan antas at rettsavgjørelser preges av diskurser hvor det juridiske språket både påvirker og samtidig påvirkes av omgivelsene de finner sted i. Thagaard (2018, s. 40) forklarer diskurser som ulike forståelsesrammer hvor det kan gis bestemte føringer til hvordan man kan tolke fenomener samt hvordan fenomenene omtales og kan resultere i ny kunnskap. *Epistemologien* dreier seg nettopp om kunnskap – det vil si hvordan vet vi det vi vet, og hvilke tanker vi gjør oss om betydningen av det som skjer (Neuman, 2014, s. 92- 93). Vi ønsket å studere domsavsigelser, og da vil tolkning av funn kunne bli påvirket av våre menneskelige verdier, kunnskaper og oppfatninger. Dette gjelder like mye for dommerne, som kan bli påvirket av disse faktorene i sitt arbeid med å dømme i tvister. I lys av dette ville et fortolkende konstruktivistisk perspektiv kunne ansees å være relevant. Vi har valgt å benytte *tematisk dokumentanalyse* som metode og går nærmere inn på dokumentanalyse under punkt 5.7. Vårt valg av forskningsdesign var førende da vi innhentet relevante data.

5.1.2 Forskningsdesign og metodisk tilnærming

Et *forskningsdesign* handler om hvordan alle de forskjellige fasene i forskningsprosessen formgis og beskrives fra start til mål. Designet vil påvirke strategien man velger til bruk i datainnhenting, og den vil legge føringer på hvor data hentes fra, hvordan de innhentes samt en ramme for prosessen (Punch, 2014, s. 114- 115). Vi valgte *kvalitativ* tilnærming fordi vi benyttet dokumentanalyse som metode og forholdt oss til tekst. Dommene beskrev opplevelser som vi var interesserte i, og meningsdata kunne da blir fanget opp på en måte som en kvantitativ tilnærming ikke er i stand til å fange opp i samme grad (Yilmaz, 2013) Målet med et kvalitativt design, er å forstå hvorfor mennesker handler som de gjør, samt at analysing av tekst blir arbeidsform istedenfor å overføre tekst til tall (Carter & Little (2016, s. 1316). Gjennom denne forskningsstrategien var målet å identifisere funn som kunne være vanskelig å få til i *kvantitativ* datainnhenting hvor data telles og kategoriseres (Yilmaz, 2013). Vi innhentet data som beskrev **om** og i **hvilken grad** barn har blitt hørt og deres meninger hensyntatt i lagmannsrettens vurderinger av barnets beste. I tillegg hentet vi inn data som kunne gi oss en pekepinn på lagmannsrettens voldsforståelser i lys av barnets beste. Slike data kunne være med å avdekke om det hadde skjedd en endring i domstolenes vektlegging knyttet til disse spørsmålene i saker fra perioden 2001-2003 og perioden 2019-2021.

5.2 Dokumentanalyse som forskningsmetode og bakgrunn for valg av metode

Metode handler om de praktiske aktivitetene man utfører i et forskningsarbeid. I metoden inngår datainnsamling og bearbeiding av data. Det inngår også analysing av data før det avslutningsvis skrives rapport eller forskningsartikkel (Carter & Little, 2016, s. 1318).

Dokumentanalyse er en systematisk prosedyre for gjennomgang av dokumenter hvor både skrevne og elektroniske materiale inngår som datagrunnlag (Carter & Little, 2016, s. 1318).

Dokumentanalyse ble vurdert som den mest hensiktsmessige metoden for å finne dataene vi behøvde for å imøtekomme problemstillingen. Det er to områder domsavsigelser skiller seg fra andre dokumenter på. For det første er domsavsigelsene forfattet av dommerne, som på denne måten dokumenterer sin egen verbale kommunikasjon i tekstform og er opphavet til den skrevne teksten (Østbye et al., 2013, s. 45). Domsavsigelsene kan sies å være primærdata. For det andre er adgang til å lese dommene kun åpen for personer med særskilt tillatelse til å lese dem, for eksempel som student via høgskoler og universiteter.

5.3 Datagrunnlaget og innsamlingsfeltet

Domsavsigelser via Lovdata Pro var vårt naturlige felt og vår kilde for datainnhenting, fordi ved å studere relevant faglitteratur, kan dette sees på som et feltarbeid i et bibliotek eller på internett (Thagaard, 2018, s. 119). Vi utforsket først relevansen til domsavsigelsene for å imøtekomme vår problemstilling og våre forskningsspørsmål. Forfatterne var dommerne som har dømt i samværsakene, og dokumentet (domsavsigelsene) svarte til sitt formål; å formidle domsavsigelsen som partene måtte forholde seg til. Fordi lagmannsretten er offentlig ansatte, eksperter på sitt område samt at det skriftlige materialet offentliggjøres for personer med tilgang til dokumentene direkte eller gjennom Lovdata Pro, vurderte vi domsavsigelsene som autentiske og troverdige. Dommerne (opphavspersonene) til domsavsigelsene var navngitt i domsavsigelsen. Som dommer skal en være nøytral i tvister, slik at deres personlige livssyn og meninger ikke skal stå i veien for den juridiske vurderingen de foretar seg under domsavsigelsene (Thagaard, 2018, s. 119; Østbye et al., 2013, s. 45).

5.4 Utvelgelse og avgrensning av data

For å få et mest mulig relevant utvalg av domsavsigelser som imøtekom vår studie sin problemstilling og forskningsspørsmål, beskrev vi følgende inklusjonskriterier og eksklusjonskriterier:

Tabell 5.1

Inklusjons- og eksklusjonskriterier

Inklusjonskriterier	Eksklusjonskriterier
Anklager om og/eller bekreftet vold i samværssaker	Samværssaker uten vold
Barn fra 4 år og inntil 15 år Lagmannsrettssak	Barn under 4 år og barn fra 15 år Tingretts- eller høyesterettsdommer
Barneloven (1981)	Samvær der konflikt mellom foreldre ikke inngår
Tidsperiodene 2001-2003 / 2019-01.11.2021	Barnebortføringssaker. offentlig omsorgsovertakelse hvor begge foreldre ansees uskikket for daglig omsorg. Erstatningssaker
Kilde Lovdata Pro	Ingen andre kilder enn Lovdata Pro

Søk nr. 1

Ved å søke i Lovdata Pro med søkeordene «barnefordeling», «vold» og «samvær» for tidsrommene 2001-2003 (periode A) og 2019-1.8.2021 (periode B), med søk i lagmannsrett og tingrettsdommer, fikk vi et resultat på 241 og 224 dommer for henholdsvis periode A og B. Dette fremgår av tabell 5.2 – søk nr. 1. For å få et best mulig grunnlag for datautvalg, økte vi søkeperioden for B til også å gjelde perioden 2.8.2021 til 1.11.2021. Antall dommer som kunne brukes i datagrunnlaget for denne perioden, var 12, og totalt fant vi 223 dommer vi kunne bruke i datagrunnlaget fra periode B. Vi ønsket at de to tidsperiodene skulle bli mest mulig like i antall måneder.

En erfaring vi gjorde oss i første søket, var at de tre søkeordene «barnefordeling»; «vold»; «samvær» bare gav oss en pekepinn på om vold inngikk i selve samværssaken. Vi leste derfor dommene grundig etter hvert som vi gjennomgikk og katalogiserte dem, noe som gav oss et godt innblikk over hvordan dommene var bygget opp og hvilke momenter som ofte ble uttalt fra partene. Det har vært nødvendig å gå inn på søkene flere ganger, og da så vi at antall saker i søket for periode B forandret seg. Forandring i antall skyldes at det var kommet

tingrettsdommer av spesiell interesse til i etterkant, en opplysning vi fikk ved å henvende oss til Lovdata med spørsmål om hvorfor vi så en endring i antall saker (Lovdata Pro, personlig kommunikasjon med M. Elton, 2. november 2021). Vi så at det var svært få tingrettsdommer i forhold lagmannsrettsdommer. Gjennom kontakt med Lovdata Pro fant vi at det faktisk er en slik skjevfordeling i Lovdata Pro sin publisering. Når det gjelder tingrettssaker, blir kun et lite mindretall av alle avgjørelser publisert hos Lovdata (M. Elton, personlig kommunikasjon, 2. november 2021). Utgangspunktet er at Lovdata Pro mottar og publiserer alle avgjørelser i høyesterett samt alle dommer og «juridisk interessante» kjennelser og beslutninger fra lagmannsretten. Med den informasjonen fra Lovdata, vurderte vi at lagmannsrettsdommene møtte våre kriterier for forskningsprosjektet, og tingrettsdommer ble av den grunn vurdert som et eksklusjonskriterium.

Søk nr. 2

En manuell gjennomgang av sammendrag og nøkkelord, sammen med inklusjons- og eksklusjonskriterier på det daværende tidspunktet, ble brukt til å vurdere den enkelte domsavsigelses relevans. Dette førte til et resultat på 88 dommer i periode A. som vi anså som mulige aktuelle domsavsigelser dersom vold var involvert i samværssaken.

Først vurderte vi å se på barn i alderen fra 7 år til 15 år. Gjennom kategorisering av dommene begynte vi å innse at det var viktig for oss å utvide årskullene til å gjelde fra 4 år inntil 15 år. Vi var interessert i å finne ut om det har vært en endring i hvor langt ned man går aldersmessig i å lytte til barnets mening, samt om grensen for å hensynta barnet har minsket eller er som slik den har vært. Forskning viser at det har vært en tendens til at barn under 7 år ikke har blitt hørt selv om Barnekonvensjonen har vært klar på at barn kan få si sin mening fra det øyeblikket de klarer å uttrykke meningen forståelig for tilhøreren. (BK, artikkel 12). Etter å ha gjennomgått dommene på nytt, fant vi at det var 112 dommer i periode A som kunne brukes, det vil si en økning på 32 dommer. Dette gav oss et bredere grunnlag da vi skulle foreta uttrekk av det antall dommer vi ønsket å sammenligne fra de to periodene. Søk nr. 2 for periode B ble foretatt etter denne aldersendringen.

Søk nr. 3

Ved gjennomgang av søk nr. 2 for periode A erfarte vi at informasjon om vold ikke nødvendigvis var innenfor vår problemstilling og våre forskningsspørsmål. Vi anså det derfor nødvendig å foreta en mer grundig gjennomlesning med søkeord i Word for å sikre at

dommene var relevante i forhold til vårt forskningsprosjekt. Vi valgte å bruke søkeordene; anmeldt*; vold*; son*; rus*; psykisk*; sinne*; trusler*; barnevern*; BUP* som inklusjonskriterier, og *kjennelser og domsavsigelser etter andre lover enn barneloven*, ble eksklusjonskriterier. Disse ble valgt fordi vi så at vold kunne fremkomme i flere former samt at når det er anmeldt vold, vil barnevernet alltid være koblet inn. Det å få treff på barnevern og BUP, kunne være en indikasjon på at dommen også omhandlet vold. Vi stod da igjen med 24 domsavsigelser som var aktuelle for periode A, og 31 for periode B. Blant dommene som gjenstod, viste det seg at en del besto av kjennelser, og endelig antall dommer endte med å bli 21 dommer i periode A og 19 dommer i periode B.

Tabell 5.2
ommer

Lovdata Pro	Inklusjonskriterier	Eksklusjonskriterier	Periode A	Periode B
Søk 1	Barnefordel* Vold* Samvær*		241	236
Søk 2	Vold*	Tingrettsdommer Under 4 og over 15 år Barn under off. omsorg	112	95
Søk 3	Anmeldt* Vold* Soning* Rus* Psykisk* Sinne* Trusler* Barnevern* BUP*	Domsavsigelser etter andre lover enn barneloven	24	31
Søk 4	Anmeldt* Vold* Son* Rus* Psyk* Sinne* Trusl* Barnevern* BUP*	Kjennelser Domsavsigelser etter andre lover enn barneloven	21	19

Database: Lovdata Pro

Søkeperiode 1: 2001-2003 / Søkeperiode 2: 2019- 01.08.2021 og 02.08.2021- 01.11.2021

5.5 Innhenting av forskningsartikler

Vi benyttet en systematisk metode, samt kjedesøking for å finne forskning. Vi søkte etter artikler som omhandlet barnets beste, om vold mot barn samt om samvær, posisjonering, samt samværsutfordringer og regelverk. Vi søkte systematisk i artikkelbaser som Oria og Idunn fra 31.august 2021. Problemstillingen var ikke klar før sommeren 2022 og søkeordene endret seg til i tillegg å omfatte materiale som omhandlet konfliktteorier og maktteorier.

“Snøballmetoden” ble benyttet til å finne artikler i litteraturlister gjennom andre forskningsartiklers referanselister (Larsen, 2017, s. 90). Diskusjoner med fagpersoner om

emnet førte til tips om aktuelle artikler. Tabell over søk, antall treff og datakilde, er vedlagt oppgaven. (Vedlegg 2)

5.6 Analyse av data

Dokumentanalysen i form av innholdsanalyse, innebærer å finne dokumenter, gjøre et utvalg og ha en vurdering av om utvalgene er passende for vår studie. Innholdsanalyse dreier seg om å oppdage sammenhenger i teksten. Gjennomlesning av teksten danner et helhetsuttrykk. Nye gjennomlesninger danner grunnlag for mønstergjenfinninger som en stiller seg undrende til. Gjennom koding av de forskjellige mønstrene kan kodingene kategoriseres og grupperes i sentrale *tema* som kan kobles til å gi svar på oppgavens problemstilling. Denne klassifiseringen innbefatter tolkning fordi beslutningene en tar, blir basert på det man opplever som viktig (Larsen, 2017, s. 114-116). En skumlesning av dokumentene gjorde at vi innsnevret utvalget. En mer grundig gjennomgang sammen med *tematisk analyse* (som en del av innholdsanalysen) hjalp oss til å finne mening i teksten da vi til slutt foretok en tolkning av teksten (Bowen, 2009, s. 32). Vi organiserte informasjonen inn i kategorier relatert til sentrale spørsmål i forskningsoppgaven. Målet var å finne mønstergjenkjenning i dataene våre for å se om de kunne gi oss nye tema – kategorier – som vi kunne analysere (Fereday & Muir-Cochrane, 2006, sitert i Bowen, 2009, s. 32). Samtidig så vi etter gjentakende temaer som vi anså som viktige for vår problemstilling.

5.6.1 Kategorisering av data

Av et materiale på 918 sider tekst, ble det trukket ut tekstutdrag tilsvarende 78 sider som vi vurderte relevante for vår analyse. Tekstutdragene er illustrert i vedlegg 3 og 4. For å minimere risiko for å velge sekvenser som passer inn i våre antagelser – vår forforståelse – har vi som datagrunnlag inkludert ethvert tekstutdrag, direkte eller indirekte, som inkluderer barnets stemme, omtalelser av vold og lagmannsrettens uttalte vurderinger knyttet til disse spørsmålene (Bratberg, 2021, s. 124).

I første trinn av analysen valgte vi å ta utgangspunkt i fenomener som har felles egenskaper i teksten. Ved å avdekke tekstelementer i forhold til tre forskningsspørsmål dannet vi kategorier. Første kategori identifiserer barnets stemme. Andre kategori omhandler på hvilken måte vold forstås, beskrives og vurderes. Tredje kategori dreier seg om lagmannsrettens vurdering av barnets stemme og vold knyttet til spørsmål om samvær. Gjennom koding av

teksten i dommene fant vi fellestrekk som kunne danne grunnlag for videre kategorisering innenfor de tre temaene (Grønmo, 2004, s. 268).

I andre trinn av analysen kategoriserte vi tekstutdragene i underkategorier. For barnets stemme laget vi fire underkategorier. Første underkategori viser omfanget barnets stemme, og gjennom hvem barnets stemme ble båret frem. Den andre underkategorien dreier seg om lagmannsrettens tolkning av hva barn fortalte om egne følelser knyttet til fysisk og psykisk vold samt samvær. I tredje underkategori presenteres funn i det vi beskriver «tause barn», og som omhandler barn som ikke har båret frem sin stemme, eller selv har valgt å ikke si sin mening. Fjerde og siste underkategori under barnets stemme dreier seg eventuelle endringer fra periode A til periode B. Tilsvarende ble gjort for kategorien som beskriver vold i samværs sakene. Denne ble oppdelt i tre underkategorier. I første underkategori presenteres funn om beskrivelser av fysisk og seksuell vold. Andre underkategori beskriver funn om psykisk vold, herunder atferds- konflikt- og trusselbeskrivelser. I tredje underkategori av vold presenteres eventuelle endringer fra periode A til periode B.

Den tredje kategorien omhandler lagmannsrettens vurdering av barnets stemme og vurdering av vold knyttet til samværsutfall. Innenfor denne kategorien har vi analysert frem tre underkategorier. Første underkategori presenterer når utfallet ble *ikke samvær*. I underkategori to presenteres når utfallet ble *samvær* - med eller uten tilsyn. I tredje og siste underkategori presenteres eventuelle forskjeller mellom de to periodene.

Denne måten å analysere tekst på kan gi oss informasjon om hva som ligger bak lagmannsrettens vurderinger i de enkelte sakene. Tekstanalysen kan gi oss en pekepinn på om det har skjedd endringer i faglig forståelse knyttet til barnets posisjon i disse sakene. Tekstanalysen kan i tillegg gi informasjon om hvordan lagmannsretten omtaler vold i vurderingene relatert til samværs sakene. Videre kan tekstanalysen klargjøre hvordan barns medvirkning samt lagmannsrettens forståelse eller vurderinger knyttet til vold, kan bidra til å påvirke i avgjørelser (Asdal & Reinertsen, 2020, s. 36; Bratberg, 2021, s. 11). Sekvenser som omhandler for eksempel delt foreldreansvar, fast bosted og saksomkostninger er utelatt fordi de ikke er direkte knyttet til samværs spørsmålet. I tekstutdrag hvor de likevel forekommer, er det fordi tekstutdraget også omhandler samvær, vold eller barnets uttrykte ønske.

5.7 Personvern og forskningsetikk

5.7.1 Kvalitet og etikk i forskningsprosjektet

Forskningsetikk dreier seg om hvordan vi tar med oss våre egne verdier inn i planleggingen og gjennomføringen av prosjektet, og hvordan etterarbeidet også preges av våre egne verdier. Vi er begge kvinner og vi er begge mødre – og var bevisste på at de to faktorene kunne påvirke hvordan vi tolket funnene. Ofte fremstilles vold som noe fysisk og i stor grad utøvd av menn, men forskning viser at psykisk vold kan være like eller mer skadelig enn fysisk vold, og at denne form for vold utøves både av mødre og fedre (Mullender, 1996, s. 8-9; Skjørten, 2004, s. 21).

En styrke for vårt valg av dokumentanalyse som metode, er at den er mindre tidkrevende enn spørreundersøkelse og intervjuer. Innhenting var enkel i og med at vi fikk tilgang til alle dommene i lovdata via Universitetet i Bergen. Vi kunne bestemme hvilke kriterier vi ønsket i utvelgelsen, og det forenklet innhentingprosessen (Bowen, 2009, s. 31-32). På den annen side er det en del fallgruver i alle metoder. For vårt prosjekt gjaldt det blant annet domsavsigelsene i utgangspunktet ikke var produsert for forskning og var ikke bearbeidet for å gi et direkte svar på problemstillingen vår. En annen utfordring var å ha **nok** tilgjengelige **relevante** domsavsigelser. Et tredje moment er **autentisitet**. Man må være sikker på at opphavspersonen er personen den gir seg ut for å være (Grønmo, 2004, s. 136-137). I vårt forskningsprosjekt søkte vi etter domsavsigelser, og disse krever spesiell tilgang for å kunne leses, og er derfor ikke offentlig for alle. Vi fant våre data gjennom Lovdata, og det er naturlig å tenke at det er tilfredsstillende krav om troverdighet og autentisitet for våre forskningsdokumenter. Sammendragene i dommene derimot, var ikke skrevet av lagmannsretten selv, de ble forfattet av ansatte i Lovdata (Lovdata Pro, personlig kommunikasjon med M. Elton, 2. november 2021). Av den grunn inngikk de ikke i vårt analysearbeid av dommene. Det finnes en fjerde fallgrube som handler om at vi ikke måtte falle for fristelsen til å forandre innsamlede data eller fjerne data for at forskningen bedre skulle passe inn i våre forhåndsantagelser. Gjennom presentasjon av tekstutdragene slik de fremkommer i dommene, ivaretok vi studiens etikk (Punch (2014, s. 108).

5.7.2 Pålitelighet og troverdighet

Begrepet *pålitelighet* benyttes i kvalitativ forskning i stedet for reliabilitet fordi datainnsamlingen i kvalitativ forskning kan fremstå ustrukturert (Punch, 2014, s. 237 – 239). For eksempel kan en samtale styre datainnsamlingen, samt at forskerens erfaringsbakgrunn kan ha innvirkning på forskerens tolkning av dataene. I forskningsprosjekt vårt ønsket vi å styrke påliteligheten ved å beskrive utførelsen av prosessene i forskningsprosjektet på en måte som gjør forskningen forståelig for de som leser den. Vi har satt inn søkeområder, dato, antall treff, utvalg og kriterier i en tabell slik at det framkom som en helhetlig oversikt over valgte domsavsigelser fra lagmannsretten (Yilmaz, 2013). Fremgangsmåten gjør forskningen transparent og tilgjengelig for dem som ønsker å ettergå arbeidet. Vi har vært bevisste på at barn og foreldre i samværssaker kan være sårbare personer, og behandlet derfor dokumentene med varsomhet. Sensitive opplysninger la føringer for taushetsplikt og anonymisering, samt til oppbevaring og destruering av data. Alle dommene vi har gjennomgått, også de som til slutt ble gjenstand for analysearbeidet vårt, har blitt anonymisert av Lovdata før vi fikk tilgang til dem. Lovdata anonymiserer involverte i alle straffesaker og i sivile saker som inneholder sensitive tema (Lovdata Pro, personlig kommunikasjon med M. Elton, 2. november 2021). Fordi vi likevel fant enkelte dommer hvor navn eller steder ikke i tilstrekkelig grad var anonymisert slik det var forventet, vurderte vi det som mest hensiktsmessig å ikke benytte direkte kobling til dommene via oppgaven. Tabelloversikt hvor dommene kan kobles til lovdata ligger som vedlegg 1 til oppgaven.

For at vår studie skulle kunne ivareta krav om troverdighet (validitet), måtte fremgangsmåte og funn gjenspeile forskningens formål for å kunne speile virkeligheten (Johannessen et al., 2016, s. 230). Studiets troverdighet ble styrket ved at forskningen som ble trukket inn i drøfting av funnene, i hovedsak var fagfellevurdert. Det vil si at de var vurderte av andre forskere på samme felt. Det var lagmannsretter med profesjonell kjennskap til lovverket som skrev domsavsigelsene. Vi anser dokumentene som troverdige fordi det er lagmannsretten selv som har forfattet dommene. Vi har tidligere redegjort for verdiene vi har tatt med oss inn i forskningsprosjektet, og for hvordan disse verdiene kan ha hatt innvirkning på forskningen. Det inkluderer funnene, analyseringen og tolkningen. (Nairn, 2019).

5.7.3 Overførbarhet og bekreftbarhet

Forskningsprosjektets resultater kan sies å være overførbare når resultatene er fortolket og forklart slik at andre forskningsområder kan benytte seg av dem (Johannessen et al., 2016, s. 231). Begrepet *overførbarhet* kan i vår studie relateres til eventuelle funn som kan vise til endringer i lagmannsrettens vurderinger av barnets stemme og lagmannsrettens voldsforståelse når det kommer til avgjørelser av samvær. På områder i samfunnet hvor man påpeker at det er nødvendig med endring, kan funnene om mulig være med å påvirke til en endring av lovverket. Av den grunn var det viktig at vi har vært bevisste på vår forforståelse og de kunnskapene vi har om konsekvenser det kan medføre for barn som vokser opp i hjem preget av vold. Vårt kjønn, samfunnsklassen vi er oppvokst i og er en del av, våre politiske preferanser og etnisitet, vil alle være momenter som kan påvirke våre holdninger og den forståelsen som vi bringer inn i vårt forskningsarbeid (Carter & Little, 2016, s. 1322-1323). I vårt forskningsprosjekt søkte vi en fremgangsmåte som fremsto etterrettelig, gjenkjennbart og strukturert. Forskningsprosjektet vil da kunne etterprøves av andre (Tracy, 2010, s. 838).

Funn i vårt forskningsprosjekt kan tenkes å være interessant for andre samfunnsosiale studier som gjelder barns rettigheter, barnet som aktør i eget liv, barn utsatt for vold i nære relasjoner, dommerdiskurser i samværssaker – listen er ikke uttømmende. I denne sammenheng må funnene være *bekreftbare*, et begrep som benyttes i forhold hvor andre forskere kan bekrefte våre funn gjennom deres egne studier. Søkestegene fremkommer i tabell 5.2. Alle søk etter forskning inngår i en egen oversikt, og vedlegges oppgaven. I tillegg vedlegges oversikt over alle dommene tekstutdrag som vi benyttet i tolkningen, samt en utfallsoversikt med kommentarer til de enkelte dommene. Våre valg om vedlegg er gjort på bakgrunn av ønske om å ha en gjennomiktig (transparent) rapportering. Som tidligere nevnt ønsket vi å opprettholde etikk og kvalitet i studien, og diskusjon og tolkning ble sett i sammenheng med relevant litteratur for på den måten å styrke forskningsprosjektet (Johannessen et al., 2016, s. 232).

I neste kapittel presenteres funn og analyse.

6.0 PRESENTASJON AV FUNN OG ANALYSE

For å kunne belyse problemstillingen, har vi sett nærmere på hvordan barnets stemme fremkom i konfliktfulte samværssaker samt hvordan lagmannsretten beskrev, forstod og vurderte vold og barnets beste før de tok beslutninger i samværsspørsmål. I dette kapitlet presenteres funn fra datamaterialet, som bygger på 21 lagmannsrettsdommer fra periode A (2001-2003) og 19 lagmannsrettsdommer fra periode B (2019-2021). Vi er opptatt av å se om det har skjedd endringer knyttet til barnets stemme i disse sakene, samt hvordan vold knyttet til samværsspørsmålet beskrives og vurderes fra den eldste til den nyeste perioden. Domsavsigelsene er lagmannsrettens vedtak og utgjør basen for vårt forskningsarbeid.

Funnene presenteres gjennom tre deler; den første dreier seg om barnets stemme og hvordan barnets stemme fremkom i domsavsigelsene. Neste del handler om hvordan vold ble omtalt og beskrevet i dommene, og tredje delen dreier seg om hvordan lagmannsretten vurderte barnets stemme og vold knyttet til spørsmål om barnets beste i samværssakene. *Barnets stemme* har fått fire kategorier hvor vi først presenterer funn knyttet til omfanget av barnets stemme og gjennom hvem barnets stemme ble båret frem. I andre kategori presenteres funn der barns stemme ikke fremkom. Lagmannsrettens tolkning av hva barn fortalte om egne følelser knyttet til fysisk og psykisk vold samt ønsker om samvær blir presentert i den tredje kategori. I siste kategori presenteres eventuelle endringer mellom periodene.

Beskrivelser av vold i samværssakene ble gitt tre kategorier. Først funn som beskrev fysisk og seksuell vold. Dernest funn om psykisk vold, herunder atferds- konflikt- og trusselbeskrivelser. I tredje kategori presenteres eventuelle endringer i voldsbeskrivelser mellom periodene. Siste del, *lagmannsrettens vurdering av barnets beste og forståelse av vold*, ble inndelt i to kategorier. Første kategori omhandler saker der utfall ble *ikke samvær*. Andre kategori omhandler saker der utfall ble *samvær* - med eller uten tilsyn. Til slutt presenteres eventuelle endringer i utfall *samvær* eller *ikke samvær* mellom periodene.

6.1 Barnets stemme i samværssakene

I tillegg til lagmannsrettens «dommersamtaler» kom barnets stemme til uttrykk gjennom forskjellige aktører, blant annet sakkyndiges rapporter og vitnemål, uttalelser fra skole, barnehage, barnevern og andre rundt barna. Funnene er oppstilt skjematisk i tabell 6.1.

6.1.1 Omfang av barnets stemme

Gjennomgangen av dommene viste at barns stemme var fraværende i 12 av de totalt 40 dommene som var gjennomgått (A30 A85, A97, A121, A171, A196, A205, A232, A236, B62, B155, B160). I disse dommene fant vi ingen tekstutdrag hvor barnets fortelling eller ønske fremkom. Det kan i denne sammenhengen ikke utelukkes at barna kan ha fått medvirke, men at lagmannsretten har valgt ikke å ta barnas stemme med i domsslutningen.

I 27 av de totalt 40 dommene fikk barnet uttale seg. Barnets stemme ble vektlagt i form av at barnet fikk ønsket sitt oppfylt i domsslutningen i 12 av de 27 dommene (A114, A151, A157, A179, A184, B4, B10, B136, B162, B195, 2B8). Sakkyndige var, sammen med ansatte i barnehage og skole, de som oftest bar frem barnets stemme. Tabell 6.1 fremstiller totalantallet dommer for hver kategori hvor barnets stemme fremkom.

I de dommene hvor barnets stemme fremkom, viste tekstanalysen at barn uttrykte seg på flere forskjellige måter da de fortalte om sine volds- og overgrepserfaringer. De 27 dommene hvor vi fant at barnets stemme fremkom i domsslutningen, ble gjennomgått for å finne hva barna beskrev om egne følelser, atferd hos foreldre samt ønsker de hadde i forhold til samvær.

Tabell 6.1

Barnets stemme i samværssakene

Barnets stemme fremkommer via	Antall ganger i A	Antall ganger i B
Dommersamtaler	3	2
Mor	9	12
Far	10	8
Sakkyndige (psykolog, psykiater, fastlege, BUP)	8	13
Andre (SFO, barnehage, skole, slektninger, nabo)	3	5
Fremkommer ikke	8	2

6.1.2 Tause barn

I 12 av de totalt 40 dommene fremkom ikke barnets stemme (A30, A85, A97, A121, A196, A205, A232, A236, B62, B155 og B160). Barnets stemme var uklar i to av de totalt 40 samværssakene, slik at det ikke var mulig å hente ut barnets mening eller ønsker (A171, B6). I noen av dommene var barnets stemme fraværende fordi lagmannsretten vurderte barnets alder opp mot om deres stemme skulle innhentes (B6, B155). I andre tilfeller var det barna selv som valgte å ikke bidra med egne meninger og ønsker (A82, B62, B126, B162). Tause barn kan i

noen tilfeller tolkes gjennom barnets kroppsspråk. For eksempel kan kroppsspråk bli brukt som avvisning i form av å ikke vise glede eller aggresjon overfor sakkyndige ved vanskelige spørsmål. Andre barn kan velge å trekke seg tilbake for slik å unngå en ubehagelig eller vanskelig situasjon. Fra lagmannsrettens vurderinger kan vi lese fra to av dommene hvor barna valgte taushet (A82, B162). Den første viser hvordan et barn forholdt seg til sakkyndiges spørsmål om far.

De viktigste signalene jeg observerte i forbindelse med spørsmålet om fars forhold til sønnen ble gitt direkte med ord, med talende taushet, et kroppsspråk med avvisning, endret ansiktsuttrykk og ingen tegn til glede når ordet «pappa» ble nevnt. Signaler ble også gitt på flere andre vis, som for eksempel gjennom fysisk avstand til meg og aggresjon overfor meg når jeg stilte spørsmål som var ømtålelige for ham. (A82)

I den siste observerte og vurderte barnehagen et barn som «privat», og som en som ikke snakket om personlige tema.

[...D har] ikke formidlet noe om at det kan være vanskelige forhold i hennes liv. Barnehagen beskrev henne som «privat» og ikke en person som betrodde seg om problematiske ting. Psykologifaglig er dette grunn til å bemerke, fordi det faktisk er godt dokumentert at det har vært svært mange vanskelige situasjoner i D sitt liv. Dette kan tyde på at hun bærer på en del som hun ubevisst velger å tie om. (B162).

6.1.3 Hva formidles fra barnet

Barna fortalte oftest om følelser knyttet til frykt, som for eksempel uttrykt redsel for voldelig samværsforelder, tristhet og sakkyndiges beskrivelser av reaksjoner og traumer (A114, A173, A82, B63, B126, B195). Dernest framkom barnas beskrivelser av følelser som kan tolkes som lojalitetskonflikt (B32, B142, B173, 2B8). Andre beskrivelser var av foreldres truende og skremmende atferd og om foreldre som slo (A82, A114, A224, A241, B136). Barns uttalelser om redsel og om å være trist, kan tolkes som at barna var ansente og stresset i situasjonen og å stadig måtte være på vakt overfor sin voldelige forelder.

Frykt og lojalitetskonflikt

Barnas fortellinger om følelser som *frykt* og *lojalitetskonflikt*, kom til uttrykk i form av verbale beretninger, gjennom kroppslig reaksjoner eller gjennom lek. Følelser kunne for eksempel vises gjennom tårer i samtalesituasjonen, men også barns aggressivitet i lek kunne fortelle om sterke følelser og reaksjoner. I enkelte tekstutdrag så vi eksempler på at barn kunne uttrykke følelser gjennom bruk av metaforer, og andre tekstutdrag viste at barna uttrykte seg på måter som kunne virke motstridende. For eksempel at et barn fortalte at «jeg er ikke redd» (B136), samtidig som sakkyndige beskrev barnets kroppslige reaksjon som redsel eller fortvilelse.

Frykt gjennom redsel og negative følelser var ofte uttalt av barna i forhold til hva de var redde for kunne skje i møte med samværsforelderen. Gjennom fortellingene kunne det synes som at barn ble påvirket følelsesmessig og hadde behov for å uttrykke dette på en eller annen måte. De to neste sitatene viser hvordan redsel ble uttrykt direkte av barn og indirekte gjennom sakkyndige:

Den eneste gangen hun fikk tårer i øynene, var da hun fortalte om sine venninner som ikke var redd for noen ting, mens hun hele tiden hadde over seg at noe kunne hende henne. På spørsmål svarte hun at venninnene ikke visste om hennes redsel (A114).

Det er i realiteten C som viser sterk motstand i forhold til mor. Hun har bastante oppfatninger og viser sterk affekt og bruker sterke ord i denne forbindelse. (A224).

Barnas frykt for at noe kunne skje under samvær, ble uttrykt både direkte gjennom hvordan barnet ønsket samværet, men også indirekte i form av beskrivelser av en tenkt tilstand. En slik form for språkspill kan være en måte å prøve å skape mening for barnet (Glomnes, 2001, s. 92). En jente på 8 år forklarte sin frykt for far med beskrivelse av at faren kunne bli kjempestreng, og da kunne det gå galt om ikke noen passet på henne dersom hun måtte møte ham. Hun benyttet metafor da hun forklarte videre at det følte som om han skulle stjele hele hjertet hennes (B63). Bruken av metafor kan tolkes som en form for å distansere seg fra noe som kan føles vanskelig å fortelle om for barnet. Fra en samtale jenten hadde med sakkyndige, kan det leses:

S: Hvordan vil du ha det?

C: Kan være sammen 2 – 3 tima 2 ganga i året.

S: Er det andre som skal være med?

C: Ja. Vil ikke dra aleine, da kan det fort gå galt. Han kan bli kjempestreng og bestemme over hele hjertet mitt. Hva vi skal spise og andre ting. Hvis noen er med så kan de passe på at han ikke blir for streng. Mamma bestemme bare over halve hjertet mitt. (B63).

Å benekte følelsen av frykt, kan også kunne tolkes som en form for forsvarsmekanisme eller et verktøy for å kunne håndtere vanskelige følelser. I en dom fremkom det at en gutt på 14 år var blitt utsatt for vold av sin far (B136). Far hadde sonet dommen, som også omfattet vold mot mor. Far ønsket samvær med gutten og småsøsknene. I en samtale med sakkyndige forklarte gutten seg om sine følelser i forhold til far. På spørsmål fra sakkyndige om hvorfor gutten stammet da han forklarte seg om far, svarte gutten: «det er fordi jeg blir sint og sur på tanken på han, det er det som er mest» (B136). Videre spør sakkyndige om han var redd for far, og da svarte han: «Jeg blir ikke redd, jeg er ikke redd for han mer» (B136). Barnets atferd i form av stamming, kan peke på hvordan barnet egentlig har det følelsesmessig selv om barnet uttrykker at det ikke er redd.

Skremmende og truende atferd var beskrivelser barna kunne komme med når de fortalte om forskjellige former for psykisk vold, som beskrivelser av foreldres skremmende og truende atferd. For eksempel om foreldrene var slemme, ikke snill eller enda sintere. Slike beskrivelser fra barn fremkom i 13 av dommene, blant annet (A151, A157, A201, B10, B63). Andre måter å uttrykke foreldres skremmende atferd på, kunne være fortelling gjennom lek, noe som kunne synes å være enklere for små barn med umodent språk enn å være konkrete i omtale av følelser, slik det fremkom i dette eksempelet:

Når hun leker aggressive leker, er hun nøye på å understreke at det bare er en lek; hun vil ikke skremme meg [sakkyndige] på ordentlig. Hun virker redd for min reaksjon på aggressive leker. Hun uttrykker direkte at hun ville være redd for pappas reaksjon hvis hun skulle prøve å skremme ham (hun vil ikke skremme de som ikke er snille, da blir de bare enda sintere. Hun vil bare skremme de snille. (A82).

Større barn kunne ha lettere for å uttrykke følelsene sine direkte gjennom omtale av episoder til sakkyndige. Følgene tekstutdrag er hentet fra dom (B126) hvor var far dømt for psykisk vold.

[...i] avhør/samtale med politiet forklarte C at barna hadde sittet i stua og sett på TV da D så noen som banket på vinduet i stua. De så at det var faren, og C løp for å ringe til politiet. Da begynte faren å banke «mer i vinduet også». C forklarte at hun ble skikkelig redd og skremt, så de hadde løpt inn på rommet til C og D, låst igjen døra og holdt i dørhåndtaket, og ble på rommet til politiet kom. De hadde vært redde for at verandadøren var åpen, derfor hadde de låst døren til rommet (B126).

Det fremkom funn hvor vi så at barns vonde følelser kunne uttrykkes som ubehag. Barn kunne kjenne seg utrygg på uforutsigbar atferd hos foreldre, noe som kunne gjøre dem usikre og redde. Et eksempel er hentet fra en dom hvor tre barn bodde hos far (B195). Mor ønsket daglig omsorg for de to yngste barna og hun ønsket å ha samvær med den eldste.

Barnverntjenesten hadde frarådet far å levere barna til samvær med mor på grunn av hennes psykiske helse. Yngste barnet på syv år fortalte til sakkyndige om hvorfor hun syntes det var ubehagelig å ha samvær med mor: «E [yngste barn] har fortalt om uforutsigbare samvær med mye svingninger hos mor. E [yngst barn] har også hatt sterke reaksjoner etter slike samvær» (B195).

Lojalitet / lojalitetskonflikt som tema, fant vi i åtte av sakene, hvor det fremkom at barna uttrykte seg om rettferdighet, som ved å prøve å løse foreldrekonflikten ved å uttrykke lojalitet til omsorgsperson, eller slik det fremkom i en dom (A97) hvor far tok opp på video mens han spurte barnet ut om eventuelle seksuelle overgrep og således satte barnet i en utsatt og sårbar posisjon gjennom vedvarende press. Sakkyndiges bemerkning til opptaket var: «Man merker [fars] intensjon og blir opprørt» (egen oversettelse). Sakkyndige ble opprørt over den tydelige styringen far tok for å få barnet til å si det det han ønsket at barnet skulle formidle (A97). I andre tilfeller kunne det være barn som sa at de kunne tenke seg å være like mye sammen med foreldrene, men som gir uttrykk for at de forstår det slik at de må velge (B142). Lagmannsretten beskriver:

[...] en utvikling hos D hvor hun har gått fra å ville bo hos mor til like gjerne å ville bo hos far. Men hun er klar på at hun er glad i og ønsker god kontakt med begge foreldre (B142).

Det kan være problematisk for barn å gjøre seg opp en klar mening. Vi så at det kunne virke som at lojalitetsfølelsen hos barn kunne gjøre det vanskelig for dem å beskrive sine følelser om hvordan de opplevde situasjonen og hva de ønsket i forhold til bosted og samvær.

Slemme foreldre slår

Når barna fortalte om fysisk vold, var det om foreldre som var «sint», «slem» og «slår» de mest hyppige begrepene barna brukte. De tre begrepene fremkom i 11 av dommene, og var beskrevet av både små og større barn (A82, A114, A224, A241, B136, B63, B6, B142, B195, 2B8). Måten barna fremstilte foreldrenes oppførsel på, kan vi tolke som negative erfaringer for barna. Typisk var barna konkrete og direkte når de fortalte om vold, i motsetning til da de fortalte om frykt og følelser, noe de to følgende eksempler viser: «Men han fortalte gjentagne [sic.] ganger [til sakkyndige] om en «pappa» som var «slem», og om en «pappa» som han var redd for.» (A82). I neste dom ble en 12 år gammel jentes fortellinger fremstilt slik av sakkyndige: «Hun husket sin far, at han ofte var sint, at han drog henne etter beina ut av senga en kveld hun hadde lagt seg» (A114).

Barns alder og språkutvikling viste igjen i hvordan de uttrykte seg om fortellinger og syn på voldelig atferd hos foreldre. For eksempel fant vi at når små barn prøvde å fortelle, kunne det være med en utagerende atferd som understreket og illustrerte fortellingen når barnet ikke var i besittelse av stort nok ordforråd. Det første eksempelet omhandler en seks år gammel jente som fortalte om en far som slo:

C relaterte eksempelvis tydelig sin aggresjon mot far når hun med stor kraft slo mot illustrasjonsfigurer under samtalen med den sakkyndige. Hun sa «han slo henne, han slo henne». Den sakkyndige har ingen tro på at dette var instruert, et syn lagmannsretten deler. Til det var det for spontant. Cs kraftige utagering er beskrevet også av andre kilder. (A241)

Større barn kunne være mer konkrete og utdypende i sine fortellinger. Neste eksempel er hentet fra en samværssak hvor en gutt på 14 år fortalte en psykologspesialist om hvorfor han ikke ønsket å møte faren:

Jeg vil ikke at noen av oss skal møte han egentlig, ikke en gang søsteren og broren min. For jeg liker ikke tanken på han, for han har bare slått meg siden jeg var liten, og han har bare gjort vondt mot oss, hele tiden. Han har IKKE gjort noe bra mot oss aldri (B136).

Gutten fremsto som tydelig preget av en oppvekst med vold fra far. Hans fortelling kan tolkes som at han ikke ønsket at småsøsknene skulle måtte oppleve vold på samme måte som han selv hadde gjort. Slik det fremgikk av tekstutdraget så vi en gutt som vi kan anta har blitt krenket av fars voldelige atferd, men som så ut til å ha vokst inn i rollen som storebror da han påtok seg ansvar med å fortelle slik at de skulle slippe å måtte leve med frykt for fars vold.

6.1.4 Eventuelle endringer mellom periodene

I studien var vi interesserte i å finne ut om det fremkom forskjeller mellom periode A og periode B i omfanget av barnets stemme og hva som ble formidlet av barnas fortellinger. Det var også av interesse å finne ut om det kunne være forskjeller i hvordan barnets stemme kom til syne i samværssakene, samt hva som var bakgrunnen for at barnets stemme var fraværende i noen av samværssakene. Endringene er fremstilt i tabell 6.2.

Omfanget av barnets stemme viser gjennom at barnets stemme ble trukket mer frem i saksbeskrivelsene og gitt større plass i periode B enn tilsvarende for periode A. Blant annet ble barns stemme gjennom sakkyndige viet en større plass i tekstutdrag fra deres rapporter og fyldigere beskrevet i periode B sine domsavsigelser. Økningen fra 38,1% i periode A til 68,4% i periode B utgjør en prosentvis økning på 79,5. I periode A fant vi kun en dom med tre eller flere tekstutdrag hvor sakkyndige var den som bar fram barnet stemme (A82). I periode B fant vi ni dommer med tre eller flere tekstutdrag, typisk var det fire eller fem tekstutdrag i hver dom (B32, B77, B142, B162). Barnas ønsker gikk på både samvær og fast bosted. I siste perioden var barnets ønsker mer fremtredende enn i den eldste perioden, noe som viste seg eksplisitt i 13 av 15 dommer i denne perioden (B32, B77, B142, B162, B4, B10, B42, B63, A241, B136, B191, B195, 2B8).

Tabell 6.2*Barnets stemme: Endring fra periode A til periode B*

Barnets stemme i % av de 40 dommene	Periode A 21 dommer	Periode B 19 dommer	Økning Reduksjon
Fremkommer via sakkyndige	38,1	68,4	▲
Barnets stemme fremkommer	23,8	42,1	▲
Barnets stemme fremkommer, vektlegges ikke	33,3	47,4	▲
Barnets stemme fremkommer ikke	42,9	21,1	▼

I periode B så vi tendenser til at sakkyndige formidlet barnas ønsker mer direkte enn i periode A. Typisk fremstod de slik: «Barna har ved flere anledninger uttalt seg om samvær med far, herunder hvordan de bør gjennomføres, hvilket omfang de bør ha og om det skal være tilsyn under samværene» (B10). I en annen dom kan det leses: «Hva gjelder barnas egen mening, har de begge fått gi uttrykk for denne overfor den sakkyndige. Begge barna har gitt klart uttrykk for at de ønsker å bo mest hos mor» (B32).

I periode A var det kun to dommer hvor barnets ønsker eksplisitt fremkom; A179 og A184. I andre dommer i denne perioden hvor sakkyndige bar frem barnets stemme, kan det synes som om at sakkyndige både beskrev hva barnet fortalte, i tillegg til at de tolket utsagnene til barna i noe større grad enn i periode B. Sakkyndige viste mer til hva barnet sa, om barnas atferd og om symptomene barna hadde i forhold til voldsopplevelser med foreldre. Funnene viste beskrivelser av det som kan indikere psykisk uhelse i form av redsel, vegring, avvisende eller aggressivt kroppsspråk, som for eksempel kan fremkomme i denne form:

I en slik tilspisset konfliktsituasjon er det særdeles viktig ikke å forstå barnas utsagn som objektive beskrivelser av sin virkelighet, men som et forsøk på å manøvrere i en for dem særdeles komplisert psykologisk atmosfære. (A82)

Barnets stemme gjennom sakkyndige ble viet større plass i periode B, og det kan antas at dette kan ha en sammenheng med barns styrkede rett til medvirkning i samværssaker, jf. bl. § 31, BK, artikkel 12 og generelle diskurser i samfunnet hvor barnet som aktør blir løftet frem.

Barnas formidlinger dreide seg om hvilke ønsker de hadde i forhold til samvær og bosted. Funnene viste at barnas ønsker i større grad var eksplisitt uttalt i periode B enn i periode A, og i periode B fremkom barnas ønsker i alle 15 dommene hvor barnet hadde fått sagt sin mening

(B4, B10, B32, B42, B63, A241, B126, B136, B142, B162, B173, B191, B195, 2B8).

Tilsvarende for periode A var seks av 12 dommer (A160, A173, A179, A184, A201, A224).

Beskrivelsene av barnas følelser og barnas voldserfaringer var, slik vi fant dem, ganske like. Imidlertid fant vi at barna i den nyeste perioden fortalte mer om psykisk vold i motsetning til barna fra den eldste perioden, hvor det var fysisk vold som gjorde seg gjeldende (A160, A173, A82, A114, A151, A157, A206, A224, A241), og 7 dommer i periode B (B42, B63, B77, A241, B126, B136, B195). Et eksempel fra periode A viser et barns uttrykte frykt: «Det hadde til slutt blitt nødvendig å tilkalle politiet. C var svært berørt av dette og hadde uttrykt frykt for at faren skulle dukke opp» (A157). Et annet eksempel her hentet fra periode B (B126): «[...] barnas egne uttalelser om at de er redd for far [...]». Barns endring av atferd fra åpent og tillitsfull til innesluttet eller aggressiv, kan være en måte å uttrykke følelser på. Det samme gjelder avvisende kroppsspråk eller «talende taushet».

Når barna selv fortalte om vold fant vi at fortellingene var forskjellige i de to periodene.

Periode A var preget av barnas beskrivelser av fysisk vold som forelderen slår, kaster ting, er sint i tillegg til fortellinger om seksuelle overgrep (A82, A114, A184, A201, A224, A241).

Periode B var mer preget av fortellinger om psykisk vold i form av at barna var vitne til vold (B32, B63, A241, B136). I to av disse dommene, A241 og B136, fortalte barna at de var blitt slått av far. I periode A var det kun en dom hvor det fremkom fortelling om det å være vitne til vold; A151. Ut ifra ovennevnte funn kan det stilles spørsmål om det i den første perioden (A) ble utøvd mer fysisk vold mot barna enn tilfellet var for siste periode (B), fordi barna fortalte om mer psykisk vold i periode B. En annen tolkning kan være at hva som defineres som vold kan ha blitt utvidet siden første periode A. Forskning og samfunnsdebatter kan også ha vært med på å påvirke forståelsen av vold og hvilke skadevirkninger det kan ha på barn. Å være vitne til vold, kan sies å være et eksempel på psykisk vold.

Begrepet *tause barn* benyttes som illustrasjon på den gruppen barn hvor stemmen ikke fremkom i beskrivelsene til domsslutningen, og inkluderer de barna som valgte å ikke fortelle (A30, A85, A97, A121, A196, A205, A232, A236, B62, B155, B160). Det må tas høyde for at barna hadde medvirket, men at dommerne valgte å ikke nevne barnas uttalelser i domsavsigelsene. Funnene viste at det var en reduksjon fra eldste til nyeste periode når det kommer til dommer hvor barnets stemme ikke fremkom. Dette er illustrert i tabell 6.1. Det er rimelig å anta at endringen henger sammen med barns styrkede rettigheter til medvirkning og

at det i dag legges bedre til rette for barnefaglige samtaler forut for domsavgjørelsene, jf. bl. §§ 31, 48, 51, 61 og 61og BK, art. 3 og 12.

Funnene viste at det var forskjell i aldergruppen mellom de to periodene, barna i periode A var generelt litt eldre enn barna periode i B – fem til ni år i periode A og fem til seks år i periode B. At barna er yngre i siste periode, kan tolkes som at foreldre med behov for å komme seg ut av et voldelig samliv, har fått mer kunnskap om hjelpetjenester.

Samfunnsutviklingen kan ha ført til en enklere informasjonsinnhenting om hvor man kan få hjelp, og hjelpeapparatet kan være enklere å nå. Samfunnet generelt har satt vold mot barn på dagsorden. Dette kan ha medført at vold mot blir fanget opp på et tidligere tidspunkt, for eksempel gjennom barnehage, skole og tannhelsetjenesten. Hvorfor barnets stemme var fraværende, fremkom ikke i noen av de åtte dommene i periode A.

6.2 Vold i samværssakene

I alle domsslutningene i oppgavens datagrunnlag inngår en eller annen form for vold, jf. tabell 5.2 i metodekapittelet. Lagmannsretten beskrev samværssaker preget av et høyt konfliktnivå som innbefattet både psykisk, fysisk og seksuell vold i tillegg til at barn var vitne til vold. For å kunne besvare oppgavens forskningsspørsmål om hvordan lagmannsretten vurderte barnets beste i samværssaker preget av vold, hadde vi behov for å se på hvordan vold ble beskrevet og vurdert, samt hvordan forståelsen av vold kunne påvirke vurderingen av samværssakene.

Funnene viste at lagmannsretten hadde flere forståelser av vold relatert til ulike momenter i samværssakene. Ofte ble vold relatert til personlige egenskaper hos voldsutøver, som for eksempel aggressiv og truende atferd overfor omsorgspersonen og barna (A157, A171, A179, B10, B42, B81). Fysisk vold hadde beskrivelser i form av voldsutøvers atferd som slag, spark, dytting, pressing mot partner eller barn, vitne til vold samt seksuelle overgrep (A151, A201, B136).

Andre beskrivelser av vold fra lagmannsretten, var at vold var situasjonsbetinget eller ble beskrevet som hendelse av mindre alvorlig karakter (A130, A173, A224, A241, B32).

Lagmannsretten stilte noen ganger spørsmål til om volden hadde stoppet opp på grunn av samlivsbruddet, eller om hvem volden var rettet mot; mellom foreldrene, mot foreldre og barn, eller bare mot barnet. (A30, A184, B32). Andre spørsmål om vold som lagmannsretten fremla, var om volden kunne sees på som relasjonsbetinget eller som rusbetinget. (A236, B162, 2B8). I forhold til sistnevnte, kom gjerne tilleggsspørsmål om samværsforelderens har

sluttet å ruse seg eller ikke. I de sakene hvor samværsforelderens var dømt for vold, ble gjerne volden koblet til samværsforelderens personlige egenskaper og omsorgsevnen diskutert i lys av disse (A85, A97, A151, A157, A160, A179, A206, A232, A236, B4, B42, B62, A241, B126, B136, 2B8). Andre omtaler av vold var når lagmannsretten viste til at det var gitt besøks- eller kontaktforbud på grunn av risiko for at samværsforelderens kunne utøve vold mot barna eller tidligere partner (B63, B155, B126, A157, B81, B136, B195).

For å få en oversikt over omfang og hvilket begrep som ble hyppigst beskrevet i begge periodene, valgte vi å starte med å benytte optelling i antall forekomst av ord i analysearbeidet. Disse er fremstilt i tabell 6.3. I dommene ble «vold» hyppig omtalt, og oftest benyttet som beskrivelse eller beskyldninger fra en eller begge foreldre. Dommernes egne beskrivelser kom ofte frem som «konflikt» og «konfliktnivå», samtidig som de støttet seg til sakkyndiges beskrivelser som for eksempel «aggressiv» eller «truende» atferd og «svak impuls kontroll».

Tabell 6.3

Lagmannsrettens beskrivelser av vold i samværssakene

Begreper omtalt x antall ganger i x antall dommer	Ganger	Dommer
Vold	109	28
Vitne til vold	24	11
Oppdrager vold	3	2
Seksuell / seksuelt	40	14
Incest	8	4
Overgrep	42	9
Aggressiv / truende [atferd]	20	10
Svak impuls kontroll	11	5
Grenseskridende atferd	3	5
Konflikt / konfliktnivå	127	29
Trussel / trusler	13	9
Kontaktforbud / besøksforbud	15	7

6.2.1 Fysisk og seksuell vold

Begrepet *vold* fremkom i totalt 28 dommer, både som henvist til fra sakkyndige, partenes momenter inntatt i lagmannsrettens vurderinger samt lagmannsrettens egne vurderinger. Av de 12 dommene hvor lagmannsretten ikke eksplisitt uttalte ordet *vold*, var samværsforelderens dømt for vold i 6 av dommene (A85, A97, A160, A179, A196, A205, B62), og alle så nær

som den siste, var fra periode A. I dom A196 benyttet lagmannsretten begrepet *gamle stridigheter* som beskrivelse av vold mellom foreldrene.

Oftest framkom begrepet «vold» som *beskrivelser av fysisk eller psykisk vold*. I andre sammenhenger fremkom begrepet når lagmannsretten ikke fant volden *troverdig*, i *vurderingsgrunnlaget* og i tilfeller der lagmannsretten beskrev barna som *vitner til vold*. Fysisk vold og voldsepisoder ble av lagmannsretten beskrevet blant annet ut ifra informasjon om bakgrunn fra tingrettsdommer, sakkyndige, vitner samt foreldrenes momenter. I tillegg kom informasjon fra barna gjennom dommeravhør i de dommene hvor de hadde uttalt seg. Beskrivelser som slag, spark, klype, presse opp mot veggen og dra etter beina kan tolkes som at lagmannsretten skildrer fysisk vold. For eksempel viste lagmannsretten til hva et vitne forklarte om foranledningen til en voldsepisode: «De hadde begge drukket en del alkohol, og det hele utviklet seg slik at A slo og truet henne på grunn av sjalusi» (A179). Neste eksempel er hentet fra en dom hvor mor hadde forklart: «Han [far] skal også ha slengt henne i veggen og tatt kvelertak på henne» (B32). Far benektet å ha vært voldelig, og hevdet: «Far bestrider at han har vært voldelig mot mor, men han erkjenner at han ved enkelte anledninger har dyttet henne til siden fordi hun har sperret veien for ham når han har villet gå fra diskusjonen og kranglingen» (B32). Eksemplene kan vise kompleksiteten i forhold til innhold i voldsbegrepet og at hvordan vold oppleves eller forklares, kan fremstå motstridende i argumentasjon. I neste eksempel har lagmannsretten referert til tingrettens dom i sin beskrivelse av vold i samværssaken: «Det er vist til at mor har sendt ham stygge tekstmeldinger, at hun [mor] har slått ham [barnet] og holdt ham opp mot veggen» (B195).

I funnene framkom begrepet «vold» i noen tilfeller uten nærmere beskrivelser fra lagmannsretten av hvilken type vold de refererte til. Samtidig så vi ut fra barnas fortellinger om volden, at det dreide seg om fysisk vold begått mot barna selv eller at barna var vitne til vold (A151, A241, 2B8). Følgende utdrag fra studiens datagrunnlag viste hvordan begrepet framkom som beskrivende: «Den direkte foranledning var vold i hjemmet [dato.]» (A151). I denne dommen fortalte barna at de var redde for farens bruk av kniv. Neste eksempel er hentet fra lagmannsrettens anførsler i en dom hvor barna fortalte om far som hadde tatt kvelertak på dem, og at de hadde vært vitne til fars vold mot mor: «Under ankeforhandlingen, så vel som i behandlingen for tingretten, har det blitt anført at A utøvet vold mot B under deres samliv.» (B160). I andre tilfeller kunne det være under lagmannsrettens beskrivelser vedrørende en av partene: «A har imidlertid noen vansker knyttet til regulering av egne

følelser, som har vedvart over tid. Han ble i 2013 og 2014 domfelt for vold» (2B8). En slik informativ beskrivelse av vold kan tolkes som en stadfestelse av en dokumentert voldshendelse.

14 dommer inneholdt beskrivelser som omfattet seksuell vold (A30, A82, A151, A171, A173, A179, A184, A201, A241, B6, B62, B173, B191, 2B8). Når lagmannsretten beskrev seksuell vold, var det vanskelig å se om det var noe mønster i hvordan den ble vurdert. I noen tilfeller så de helt vekk fra overgrepsanklager fordi de ikke var ferdigbehandlet av rettsapparatet (A30, A232), og i andre tilfeller beskrev lagmannsretten en samværsforelder som ikke hadde styring på egne seksuelle impulser (151). Vi fant i tillegg at lagmannsretten ikke i alle tilfeller anså observasjoner som tilstrekkelig troverdig (A184, A201, B6, B173). I andre dommer erkjente lagmannsretten at det var fare for overgrep, og at samvær måtte skje med beskyttet tilsyn (B62, A241).

Lagmannsretten beskrev begrepet seksuell vold oftest som *seksuelle overgrep*, noe de tre følgende eksempler viser: «Under sakens forberedelse for lagmannsretten er det opplyst at ankemotparten den 14. april 2003 er anmeldt for seksuelle overgrep mot datter til en tidligere kamerat av seg.» A30, og i eksempel nummer to forklarte lagmannsretten om fars tidligere straff på følgende måte: «Far er tidligere straffedømt for seksuelle overgrep mot barn, også egne barn» B62). Siste eksempel er hentet fra en dom hvor mor hadde beskyldt far for seksuelle overgrep mot datteren, uten at hun hadde kommet med beviser. Barnet hadde heller ikke uttalt seg om mulig seksuelle overgrep. Fra lagmannsrettens anførsler kan det leses: «A [far] har opplevd stor belastning i forbindelse med mistanken om seksuelle overgrep og foreldretvistsaken» (2B8).

Barnas egne beskrivelser av seksuelle overgrep fremkom bare i periode A, og da i to dommer. Beskyldninger om mulig seksuell vold mot barn, medfører at lagmannsretten må foreta en omfattende gjennomgang i forhold til vurdering av voldsrisiko, slik det fremkom i følgende uttalelse fra lagmannsretten: «Under henvisning til rettspraksis anføres at det ved slik mistanke [seksuelle overgrep] skal utvises forsiktighet med å gi samværsrett [...] Mistanken må dessuten tillegges betydning ved avgjørelsen av om samvær skal skje under tilsyn» (A30). Fremsettelse av påstander om seksuell vold kunne komme fra foreldrene i samværsaker både i form av en reell mistanke, og også som i form av å ramme den andre forelderen.

Beskrivelser av oppdragervold kunne vi se i to dommer i periode B (B10, A241). Forbudet kom i 2010, jf. bl. § 30. Funnet er lite og ikke gjenstand for drøfting, og vil derfor ikke bli presentert.

6.2.2 Psykisk vold

I datagrunnlaget fremkom psykisk vold i 37 av 40 domsavsigelser. Psykisk vold kan, ifølge forskning, hevdes å være like skadelig som fysisk vold (Myhre, 2016, s. 102; Thoresen & Myhre, 2016, s. 157). Funnene i forskningsprosjektet viste at barna var vitne til foreldres høye konfliktnivå, hvor det forekom både slag og spark mellom foreldre. Det fremkom beskrivelser av atferd i form av høyrøstet, aggressiv skriking og kjefting, foreldre som var nedlatende eller respektløse, sinte og truende (A157, B6, B32). Slik voldsbeskrivelsene fremkom i lagmannsrettens beskrivelser, kan det antas å ha vært skremmende opplevelser for barna.

Begrepet *konflikt* ble ofte benyttet av lagmannsretten i deres vurderinger, og ble benyttet innenfor fire forskjellige kategorier; høyt konfliktnivå, foreldrekonflikt, lojalitetskonflikt og konfliktskjerming. *Høyt konfliktnivå* som begrep ble benyttet i noen av dommene (A171, A196, A201, A224, A236, B32, B62, B142, B155, B162, 2B8). Lagmannsretten kunne beskrive konflikter som *et høyt* eller *et usedvanlig høyt konfliktnivå*, *fastlåst og uløselig konflikt* eller som *langvarig konflikt* i saker hvor det fremkom mange påstander om vold samt voldsbruk mellom partene. Slike beskrivelser ble noen ganger satt i sammenheng med at konfliktene kunne gå ut over omsorgspersonens [som regel mors] omsorgsevne, og at dette kunne være skadelig for barna (A97, A121, A151, A160, A179, A184, A201, A205, A241, B10, B42, B126, B136, B160, 2B8).

Funnene viste at bak en slik formulering beskrev lagmannsretten hvordan konflikten kunne påvirke barna negativt dersom konflikten ikke opphørte. *Høyt konfliktnivå* kom også frem i beskrivelsen av et konfliktnivå som var bekymringsfullt (B62) eller *fremstår som skadelig for barna* (A82, A196, B62). I slike saker så vi at det ofte var motstridene påstander fra foreldre som kunne være vanskelig for lagmannsretten å ta stilling til, fordi barna kunne bli skadelidende uansett utfall. Et eksempel er hentet fra en dom der lagmannsretten var opptatt av hvem av foreldrene som best kunne *skjerme* barna fra konflikten (A121). Videre var lagmannsretten opptatt av hvem av foreldrene som kunne sette barnas behov fremfor eget behov og ivareta hensynet til samvær med begge foreldre. Fra lagmannsrettens anførsler kan

det leses: «Det som imidlertid er hovedproblemet i saken, er partenes usedvanlig høye konfliktnivå seg imellom, som barna heller ikke har vært helt skjermet for.» (A121). Videre støttet lagmannsretten seg på sakkyndiges uttalelser: «Som den sakkyndige har pekt på, later det til at særlig C, men etter hvert også D, er presset av foreldrenes konflikt.» (A121). Videre argumenterer lagmannsretten: «Hvis barna flyttes over til A, vil dette antagelig bli oppfattet som noe nær en katastrofe, og det er vanskelig å se for seg at B da skal legge for dagen evnen og viljen til å skjerme barna.» (A121). Det kan antas at barn i slike konfliktfylte samværssaker kan få det vanskelig psykisk når de ikke blir skjermet i tilstrekkelig grad fra foreldrenes høye konfliktnivå (Bufdir. 2018; Grøholt et al., 2015, s. 295; Jørgensen & Lillevik, 2016, s. 188; Norman et al., 2021, s. 23).

Når lagmannsretten benyttet *konflikt* og *foreldrekonflikt* forstod vi begrepet som konflikt mellom foreldre og ikke mellom foreldre og barn. Begrepet *foreldrekonflikt* fremkom, som vist i tabell 6.2, i flere av dommene. (A171, A184, A196, A224, B10, B32, B77, B136, B142, B173, 2B8). I forskningsprosjektets datagrunnlag innebærer konflikt og foreldrekonflikt uenighet om daglig omsorg, foreldreansvar og samvær med barnet etter samlivsbrudd. Vi gjengir to eksempler hvor lagmannsretten beskrev sakkyndiges oppfatning:

Etter [Navn]s oppfatning bør far imidlertid godt kunne utøve samvær uten tilsyn, og selv om han må forventes å involvere barna noe i foreldrekonflikten, vil det ikke være verre enn det som ofte forekommer i saker som dette. (A171)

I tillegg til de personlighetstrekk hos faren som [Navn] har festet seg ved, er konflikten mellom foreldrene en omstendighet som også har rammet barna og ført til at samvær har skjedd i svært begrenset omfang. (A196)

Begrepet *lojalitetskonflikt* kunne forstås gjennom lagmannsrettens vurderinger, som skadelig for barna og noe som påvirker dem negativt. Det kan tolkes som at lagmannsretten forstår lojalitetskonflikt som en form for som psykisk vold (A82, A157, A97, A171, A173, A184, B62, B77, B136, B142).

I tre dommer pekte de på at det var muligheter for en lojalitetskonflikt (A157, A184, B136), og i fire dommer – alle i periode B – viste lagmannsretten til det de beskrev som en pågående lojalitetskonflikt for barna (B63, B77, B142, B173). I alle tilfellene la lagmannsretten frem at

barn kan ta skade av å stå i en lojalitetskonflikt mellom foreldrene, og at å skjerme barna fra konflikt var noe som de søkte å unngå i vurderingen av sakene. Samlivsbrudd, kan for barn oppleves vanskelig, fordi det å måtte velge mellom mor eller far kan fremstå som en umulighet for barnet. Spørsmål om lojalitet mellom barn og foreldre er viktig, og det kan gjøre det problematisk for barn å bli avkrevd en stemme. Barna bør slippe å få ansvar for å måtte foreta et valg mellom sine foreldre, jf. Prop. 85 L (2012-2013), s. 37-38. Kanskje opplevdes den nye livssituasjonen overveldende med tanke på barnas følelser i forhold til bruddet og hva som praktisk skulle skje videre. For andre kan bruddet mellom foreldrene føre til at volden opphører og til en hverdag preget av mindre stress dersom barna slipper å møte den voldelige forelder. Andre barn kan kanskje ta på seg skylden for bruddet, eller være redde for å såre en forelder dersom de «velger» den andre. Det kunne synes som at lagmannsretten var opptatt av at barna skulle slippe å komme i en lojalitetskonflikt. I en dom var far dømt for vold og barna motsatte seg samvær med far. Fra lagmannsretten kan følgende leses om sakkyndiges fremleggelse: «Ved å være sammen med far, ville barna bli eksponert for en lojalitetskonflikt som kunne utløse ekstreme spenninger.» (A157). En annen dom viser lagmannsrettens vurderinger om vold og lojalitet for barna: «Slik lagmannsretten vurderer det, medfører dette at barna vil oppleve en lojalitetskonflikt dersom de skal ha samvær med A.» (B136). Barna i denne saken motsatte seg samvær.

Skjerme barna fra konflikt ble benyttet av lagmannsretten i betydningen av å beskytte barna mot psykisk vold (A121, A224, B10, B126, B142, B173, 2B8). Når lagmannsretten benyttet begrepet *skjerme barna fra konflikt*, kan det forstås som at konflikten kan være skadelig for barnas videre utvikling, og at barna av den grunn bør holdes utenfor konflikten. Oftest fremkom begrepet i lagmannsrettens argumentasjon som at barna ikke ble skjermet av en eller begge foreldre (A121, A173, A184, A196, A206, A224, B10, B62, B126, B142, B173, B191, 2B8). I noen få dommer mente lagmannsretten at foreldre var i stand til eller ønsket å skjerme barna (A121, B4, B195). Det forekom også at lagmannsretten hevdet at barna ble trukket inn i konflikten istedenfor å bli skjermet. Typisk fremkom det i lagmannsrettens anførsler slik: «Som tidligere nevnt har C behov for å bli skjermet fra foreldrekonflikten.» (2B8). I andre dommer viste lagmannsretten til bekymring når de benyttet begrepet: «Bekymringen knytter seg til at barna lever i redsel for far, men også til at mor ikke klarer å skjerme barna for konflikten» (B126).

Tekstanalysen viser at konflikt ble ansett av lagmannsretten som ødeleggende for foreldrenes samarbeid om samvær. Når samarbeidet sviktet, kunne det føre til at samværsretten ble svekket og at barna mistet en god kontakt med begge foreldre. Lagmannsretten pekte også på at barns sikkerhet og beskyttelse mot vold kunne svekkes som følge av konflikt mellom foreldrene. Det kan synes som om at lagmannsretten bruker konfliktbegrepet som en del av hvordan vold blir forstått.

I ni av de totalt førti dommene fremkom det beskrivelser fra lagmannsretten om enten bekymring for at barn kunne bli eller hadde vært *vitne til vold* mellom foreldre (A121, A224, B10, B126, B136, B142m B162, B173, 2B8). Å være vitne til vold kunne i dommene bety at barna så eller hørte at omsorgspersonen ble sparket, slått, truet eller på annen måte utøvd vold mot: «[...] En gang kom far heim til mor. Han skjelte ut mor foran C, hans barn og svigerforeldre. Måten far opptrådte på mot barna var ifølge D skremmende» (B62). Når lagmannsretten viste til at barn var vitne til vold, kan det tolkes som at lagmannsrettens forsto denne form for psykisk vold som skadelig og noe barna burde skjermes fra. I en dom var far voldsdømt (136). Mor og barn beskrev volden som hadde foregått i samlivet. Fra lagmannsrettens anførsler kan følgende to tekstutdrag illustrere hvordan lagmannsretten forsto begrepet *vitne til vold*: «Det er usikkert hvor mye av volden mot moren C var vitne til, men ut fra bevisførselen legger lagmannsretten til grunn at han under hendelsen fikk beskjed av moren om å ta med småsøsknene inn på badet» (B136). Dette kan tolkes som at lagmannsretten la vekt på at barnet ikke så volden med egne øyne og at det dermed ble usikkert om hvor mye barnet forstod av volden gjennom kun å høre den. Det andre utdraget viste hvordan lagmannsretten bedømte og vurderte betydningen av at familien levde i en konfliktfylt tilværelse: «Den sakkyndige har for lagmannsretten beskrevet far og konflikten mellom foreldrene som familiens traume, der de alle fire er preget av frykt» (B136). Gjennom en beskrivelse av at familien var preget av frykt, forståes voldsbegrepet som utvidet fra å gjelde fysisk vold til i tillegg å omfatte psykisk vold, og at psykisk vold kan gi skadevirkninger for barna og omsorgspersonen.

I mange dommer fant vi detaljerte atferds- og trusselbeskrivelser, og det kan synes som om lagmannsretten var opptatt av *aggressiv* og *truende* atferd som et element i voldsbeskrivelsene (A82, A85, A157, A179, A201, B10, B63, B195). På samme måte som å være vitne til vold, kunne det se ut som at lagmannsretten beskrev og forstod denne form for atferd fra foreldre, som skadelig for barn og således noe de måtte skjermes fra. Beskrivelsene eksemplifiseres i

følgende to utsagn fra lagmannsrettens anførsler: «Det er på det rene at A har opptrådt voldelig og truende og faren for at dette vil gjenta seg er stor» (A151). Det neste tekstutdraget omhandler beskrivelsene gitt lagmannsretten via diverse rapporter: «Liknende høyrøstet, aggressiv og truende adferd beskrives i flere bekymringsmeldinger, barnevernsnotater og i brev fra familievernkontor i den aktuelle perioden» (B63).

I våre funn fant vi at begreper som *svak impuls kontroll* og *grenseoverskridende atferd* var andre eksempler på hvordan lagmannsretten omtalte elementer ved voldsbegrepet. Disse kan tolkes som at enkelte foreldre ikke evner å regulere eget temperament eller at de mangler fornuftig grensesetting. Fra lagmannsrettens anførsler kan følgende to tekstutdrag illustrere dette: «Fars temperament og svake impuls kontroll er godt dokumentert. Hans opptreden i forbindelse med hendelsen 13. mai 2019 er for eksempel dokumentert gjennom videoopptak» (B10), og «Den sakkyndige har funnet at As versjon av samlivshistorien er den klart mest troverdige, og at B kan ha «en svekket psykologisk beredskap mot et noe grenseoverskridende forhold til løgn/sannhet». Lagmannsretten deler denne vurderingen» (A121).

Funnene viste at lagmannsretten ofte refererte til sakkyndiges rapporter ved omtale av vold. I tillegg refererte de foreldre og barns uttalelser om voldserfaringer. Vi så at foreldre og barn gjerne var konkrete i sine beskrivelser om hva som hadde hendt, for eksempel om slag, spark og trusler. Det kunne se ut som at lagmannsretten forstod denne volden som enten fysisk, seksuell eller psykisk. De benyttet begreper som *høyt konfliktnivå*, *foreldre- og lojalitetskonflikt*, *oppdragervold* og å være *vitne til vold*. Lagmannsretten benyttet videre forskjellige atferdsbeskrivelser for å nyansere voldsatferden.

6.2.3 Eventuelle endringer mellom periodene

Funnene viste at voldsbeskrivelser fra barn, sakkyndige og andre instanser rundt barnet, fikk en større plass i periode B. I periode A kunne det synes som at volden ble mindre beskrevet før lagmannsretten fattet en avgjørelse, mens i periode B ble den samme volden beskrevet grundigere og flere ganger før avgjørelse ble fattet.

Tabell 6.4*Voldsbeskrivelser: Endringer fra periode A til periode B*

Voldsbegrepet fremkommer x antall ganger i periodene	Periode A	Periode B	Økning Reduksjon
Vold	38	71	▲
Seksuell vold	57	31	▼
Oppdragervold	0	3	▲
Konflikt	53	59	▲
Aggressiv / truende [atferd]	15	17	▲
Grenseoverskridende [atferd]	1	4	▲
Dårlig impuls kontroll	1	7	▲
Vitne til vold [i antall dommer]	3	8	▲

I datagrunnlaget fremkom psykisk vold i 17 av 21 dommene i den eldste perioden og i samtlige av dommene i den nyeste perioden. Dette gjenspeiler psykisk vold som et dominerende begrep benyttet i begge periodene. I periode B var psykiske voldsbeskrivelser fra sakkyndige mer fremtredende enn de var i periode A. Dette viser igjen ved at vi ikke fant noen spor etter sakkyndige i dommene A30, A85, A236 og A241 i periode A, mens sakkyndiges stemme fremkom i samtlige dommer i periode B. Ut fra økningen av sakkyndiges beskrivelser kan en anta at en av årsakene kan være at lagmannsretten i periode B følte et større behov for å støtte seg til profesjonelle sakkyndige enn det som var tilfellet for periode A. En annen årsak kan være styrking av barns rettigheter i forhold til barns medvirkning som forplikter lagmannsretten til å innhente barns mening. Samtidig kan det være vanskelig å avhøre barn og forstå barnas beskrivelser, og sakkyndiges ekspertise kan være med på å bære barns stemme frem i samværssakene slik lovverket krever. Et annet voldsbegrep – *oppdragervold* – ble kun benyttet i periode B (B10, B81). Som nevnt under punkt 6.2.1 ble begrepet *vold* i oppdragsøymed inntatt i barneloven § 30 i 2018.

Skjerme fra konflikt var et moment som viste en vesentlig økning i bruk fra periode A til periode B. I to dommer brukte lagmannsretten eller sakkyndige begrepet i periode A (A121, A224). I periode B var der en økning opp til fem dommer hvor begrepet fremkom (B10, B126, B142, B173, 2B8). Funnene viste at *skjerme fra konflikt* som begrep, mer enn antyder en bredere forståelse hos lagmannsretten av hva som er vold og konsekvensene av slik konflikt i periode B. Graden av lagmannsrettens bruk av begrepene *omsorgs-* og *samværskompetanse* viste også en økning fra tidligste til seneste periode – en dom i periode A (A121) til fire dommer i periode B (B63, B136, B155, B162). Denne økningen kan forstås som at lagmannsretten i periode B kanskje hadde fått en økt viten om skadevirkninger for

barns utvikling dersom omsorgspersonen ikke innehar nok kompetanse på omsorg og samvær.

6.3 Lagmannsrettens vurderinger av barnets beste og forståelse av vold

6.3.1 Vurdering når barn ikke får samvær

En fjerdedel av domsavsigelsene gav utfallet *ikke samvær* - totalt 10 av 40 dommer (A85, A97, A114, A151, A157, A160, A184, B4, B136, B195). Av disse dommene var samværsforelder dømt for vold i syv av sakene (A85, A97, A151, A157, A160, B4, B136), mens det var fremmet påstand om vold i tre av sakene (A114, A184, B195). I to av dommene fikk imidlertid samværsforelder både samvær med en eller flere i søskenflokk, og ikke samvær med de andre barna i søskenflokk (A184, B195). De to sistnevnte dommene er av den grunn ikke vurdert sammen med de andre.

Barnas stemme som grunnlag for lagmannsrettens vurderinger, fant vi i seks av åtte dommer. Barna ble hørt i de to sakene i periode B (B4 og B136.) I periode A fikk barna sagt sin mening i fire av de seks dommene (A114, A151, A157, A160). I de resterende to dommene fant vi ikke beskrivelser av at barna fikk sagt sin mening (A85, A97). Vi fant at i de to dommene der samværsforelder var voldsdømt og barna ikke ble hørt, vurderte lagmannsretten at mors omsorgsevne kunne bli skadet av fars voldelige atferd og personlige egenskaper (A85, A97). Lagmannsretten argumenterte med at en svekket omsorgsevne hos mor kunne føre til en svekkelse av barnas sikkerhet. Fra lagmannsrettens vurderinger kan vi lese:

A har ikke vist tegn til anger eller medfølelse verken overfor barna eller B. Han har i ord og handling vist at han prioriterer egne interesser og behov foran barnas. I denne situasjon har barna behov for å beholde B som eneste omsorgsperson, og hennes omsorgsfunksjon bør utøves mest mulig skjermet mot A. [...] Lagmannsretten har ingen tro på at mer kommunikasjon eller mer detaljert regulering av en samværsordning vil redusere risikoen for at samvær vil være til skade for C, og finner at slik forholdene nå ligger an, vil samvær ikke være til Cs beste. (A85)

Lagmannsretten mener det er grunn til å frykte at A vil bruke en samværsordning til å ramme B, og det er en risiko for at dette kan skje på en måte som direkte involverer C. I tillegg er det fare for at C vil bli rammet indirekte gjennom morens reaksjoner.
(A97)

Barna i de to ovennevnte dommene var mellom 5 og 7 år. Vi fant ikke beskrivelser av at barna var blitt hørt i sakene eller om lagmannsretten hadde vurdert at barna skulle høres, for eksempel ut ifra alder eller modenhet. Felles for de to sakene er også at lagmannsretten bruker mye plass på beskrivelser av samværsforelderens oppførsel og setter dette i sammenheng med personlige egenskaper.

I seks av sakene i kategorien *ikke samvær* var en fellesnevner at barna fikk medvirke og si sin mening (A114, A151, A157, A160, B4, B136). Barnas alder var mellom seks og fjorten år. Funnene viste at lagmannsretten viet liten plass til barna og deres stemme i vurderingene i tre av dommene fra periode A. Vi fant heller ikke at alder var en del av vurderingene. Unntaket var A114 der barnets stemme kom frem i mye større grad både i beskrivelser av barnet og av barnets ønsker. I denne saken var det viet stor plass av beskrivelser av barnet som person, og barnets alder ble vektlagt i vurderingene. Det som skilte denne dommen fra de tre andre, var at det var fremmet påstand om vold, men ingen av foreldrene var dømt for vold.

I de to dommene i periode B (B4, B136) kunne vi se en økning i beskrivelser av barna som personer, barnas medvirkning samt at barnas alder ble tillagt vekt i lagmannsrettens vurderinger. Felles for alle dommene der utfallet ble *ikke samvær* var at der barna kom med ønsker, ble ønskene oppfylt. Det kan se ut som at det var mer fokus på barna når det kom til vektlegging av deres mening i lagmannsrettens vurderinger i periode B enn det vi fant i periode A. Samtidig var det færre saker i B hvor utfallet *ikke samvær* ble gitt. Opprettholdelse av kontakt med begge foreldre er utgangspunktet etter samlivsbrudd. Vi ser en tendens til at nye virkemidler i form av støttet eller beskyttet tilsyn gir seg i utslag av at det var færre saker hvor utfallet ble *ikke samvær*.

En av fellesnevnerne for de åtte utfallene var at de ble grunnlagt med at samværsforelderens voldelige atferd kunne være skadelig for barna eller barnas utvikling, og at samvær derfor ikke ville være til barnets beste. I syv av de åtte dommene hvor slutningen ble *ikke samvær*

var samværsforleder (hovedsakelig far) *dømt for vold* (A85, A97, A151, A157, A160, B4, B136), og i en dom var far *beskyldt for vold* (A114). Et annet fellestrekk var hvordan lagmannsretten vurderte fars *adferd og personlige egenskaper* (A85, A97, A151, A157, A160, B4), samt hvordan dette påvirket mors *omsorgsevne* negativt direkte og indirekte på barnet (A85, A97, A157, A160, B4, B136). Typisk var det karaktertrekk ved samværsforelderens samt måten samværsforelderens opptrådte på, som ble trukket frem av lagmannsretten. Utdrag fra to dommer (A97, B136) viser typisk hvordan lagmannsrettens vurderinger framkom når det kom til beskrivelser av karaktertrekk hos samværsforelderens:

[sakkyndige] fremholdt at komparentutsagnene tegnet et bilde av A som manipulerende og destruktiv. Han fremviser etter [sakkyndige sin] mening psykopatiske trekk, der et sjarmerende og veltalende ytre brukes til subtile former for kontroll og trakassering. A skaper angst hos andre. (A97)

Lagmannsretten har ved vurderingen også lagt vekt på at A under sin forklaring for lagmannsretten ikke evnet å reflektere rundt hvorfor barna har så sterk motvilje mot å møte ham. [...] Samlet sett gjør dette at lagmannsretten vurderer at det er begrensninger i hans samværskompetanse. [...] i sin rapport ga [sakkyndige] uttrykk for at far «skapte en del utrygghet ved sin atferd overfor mor», og at han virket «lite forutsigbar». B136

Utdragene peker på at samværsforelderens voldelige egenskapene og atferd får en stor plass i lagmannsrettens argumentasjon og vurderinger når utfallet ble så inngripende som å nekte samvær. Det kan tolkes dit hen at samværsrett og biologisk prinsipp står sterkt i norsk lov, og at en grundig argumentasjon må til for å legitimere å kunne dømme til en så alvorlig inngripen i den private sfæren, jf. EMK, artikkel 8. Lagmannsretten brukte argumentasjon om *risiko* for barnet for å nekte samvær ut ifra det biologiske prinsipp og samværsretten (A 85, A97, A114, A151, A157 A160, B4, B136). I *risiko* inngikk fare for barns retraumatisering, fare for overgrep, fare for kidnapping og fare for svekkelse av omsorgspersonenes omsorgsevne, noe de to følgende tekstutdragene viser:

[det er] grunn til å frykte at det vil være en betydelig belastning for B om barna skal ha samvær med A, og at dette vil gå ut over hennes omsorgsevne for barna. (B136)

En samværsordning under kontroll og tilsyn av Røde Kors-ansatte anser ikke lagmannsretten som tilstrekkelig for å forebygge faren for gjentatt forsøk på å bortføre barna. [...] I denne situasjon har barna behov for å beholde B som eneste omsorgsperson, og hennes omsorgsfunksjon bør utøves mest mulig skjermet mot A. Følgelig anser lagmannsretten at barnas beste tilsier at B alene utøver foreldreansvaret og at A fortsatt nektes samvær. (A85)

Det kan se ut som at lagmannsretten i sine vurderinger om å ikke gi samvær, var opptatt av graden av risiko for at barnet skulle kunne utsettes for vold. Vold som er bevist og det foreligger en dom, gis tyngre vekt enn i saker hvor det er påstand om vold. Et annet moment som kan ha hatt innvirkning, var at omsorgspersonen kunne påføres psykisk skade dersom kontakten med den voldelige samværsforelder ble opprettholdt gjennom samvær med barna. Barns alder og modenhet kan ha en betydning for om deres ønsker vektlegges i de sakene hvor de var blitt hørt, jf. BK, artikkel 12, fordi funnene viste en tendens til at disse momentene var lagt til grunn forut for lagmannsrettens vurdering av samvær.

6.3.2 Vurdering når barna blir gitt samvær

Ved samlivsbrudd har barn og foreldre gjensidig rett til samvær, jf. bl. § 43, BK, artikkel 3 og EMK, artikkel 8. I de dommene hvor utfallet ble samvær, viste tekstanalysen at lagmannsretten i sine vurderinger fokuserte i større grad på samværsretten, det biologiske prinsipp samt barnets beste jf. Grunnloven § 104, bl. §§ 43 og 48, BK, artikkel 3 og 9 samt EMK, artikkel 8. Felles for nær samtlige dommer var at disse momentene var trukket inn og gitt plass i domsavsigelsen. Lagmannsretten vurderte i tillegg risiko for vold mot barnet i disse sakene. Vi så at tilsyn som verktøy, var blitt benyttet i mye større grad i periode B enn i periode A.

Totalt i de to periodene A og B, ble det gitt samvær med beskyttet tilsyn i 4 dommer (B63, B81, B155, B195), støttet tilsyn i 7 dommer (A201, A205, A236, B10, B63, B126, B162), og vanlig samvær i de resterende 16 dommene (A82, A121, A171, A173, A184, A206, A224, A241, B32, B42, B142, B160, B173, B191, B195, 2B8). Som tidligere nevnt ble utfallet både *samvær* og *ikke samvær* i to av dommene, A184 og B195, som da skiller seg ut fra utvalget, ref. punkt 6.3.1.

Vurdering når barna blir gitt samvær med beskyttet eller støttet tilsyn

Lovendring som gav anledning til å bruke beskyttet tilsyn som et virkemiddel i samværsaker preget av vold, kom i 2014. Utfall *samvær med beskyttet tilsyn* fremkom da av naturlige grunner kun i den nyeste perioden (B62, B81, B155, B195). Beskyttet tilsyn kunne bli benyttet der hvor retten kom til at det beste for barna var å ha en viss kontakt med samværsforeldre, til tross for en negativ atferd med for eksempel rus, psykiske problemer eller annen negativ atferd som kunne være til skade for barnet under samvær. Av dommene var det særlig lagmannsrettens beskrivelser av fysisk og psykisk vold som begrunnet *samvær med beskyttet tilsyn*.

Utfallet *samvær med støttet tilsyn* fant vi i tre dommer i den eldste perioden (A201, A205, A236), og fem dommer i den nyeste periode (B10, B63, B126, B162). Støttet tilsyn under samvær er et aktuelt virkemiddel i samværsaker som kjennetegnes av foreldres høye konfliktnivå. Støttet tilsyn kan også være aktuelt i saker der barnet og samværsforeldereren har behov for kontaktetablering og i saker hvor det er tenkt at samværet på et senere tidspunkt kan gjennomføres uten tilsyn. I det videre presenteres noen eksempler på hvordan lagmannsretten ga beskyttet og støttet tilsyn, samt hvilken plass barnets medvirkning og voldsanklager ble vurdert forut for avgjørelsene.

I fire av de tolv sakene i kategorien beskyttet eller støttet tilsyn, fant vi at barn ikke ble hørt. Beskyttet tilsyn: B62 og B155, støttet tilsyn: A205 og A236. Barna var i alderen fire til åtte år. Kun i den ene dommen er alderen nevnt som årsak til at barnet ikke er hørt (B155). Barnet i denne saken var fire år. I de resterende sakene ble barnets mening innhentet. Av disse fikk barna ønsket oppfylt i tre dommer; i kategorien *beskyttet tilsyn* gjaldt dette dommen (B195), og kategorien for *støttet tilsyn* fant vi at ønske ble hensyntatt i dommene B10 og B162. I alle de gjenværende dommene med beskyttet tilsyn, B81, samt for støttet tilsyn, A201, B63, B77, B126, ble barna hørt, men ønskene deres ikke gitt tilstrekkelig nok tyngde i lagmannsrettens vurderinger til at ønskene om å slippe å treffe samværsforeldereren ble oppfylt. Tekstanalysen viste at lagmannsretten ga stor plass til beskrivelsene om samværsforelderens negative personligheter og atferd, og at disse kunne være til skade for barns sikkerhet og utvikling. I en slik vurdering kan det se ut som at lagmannsretten benyttet støttet og beskyttet tilsyn fordi det var ansett som viktig for barnet å ha en viss kontakt med sin biologiske forelder til tross for dennes negative personlige egenskaper. Lagmannsrettens benyttelse av de nye verktøyene kan

forstås som at de ønsker å beskytte barna mot psykisk og fysisk vold under samvær, og at tilsyn ble vurdert som sikkerhetsmessig å være tilstrekkelig beskyttelse under samværene.

I en dom var far dømt for vold mot mor og barn (B81). Han hadde ikke bodd sammen med mor og barn før de kom til Norge på familiegjenforening, kun møtt dem noen uker hvert år. Far ble gitt besøksforbud, noe han brøt en rekke ganger, og beskrivelser av hans voldelige atferd fikk bred plass i dommen. Barna beskrev volden både verbalt og med utagerende atferd. Barna hadde vært tydelige på at de ikke ønsket å treffe far og at de var redde for ham. Yngste barn fortalte til sakkyndige: «D har også fortalt hun har blitt utsatt for vold og det har blitt meldt hun har vært vitne til vold mot mor.» (B81). Om volden ble det blant annet beskrevet: «Mors beskrivelse av alkoholbruken, sexpresset og volden mot mor og barna framgår også av krisesenterets bekymringsmelding til barnevernet datert 1. august 2018 og av den sakkyndiges rapport.» (B81). Lagmannsretten valgte å fokusere på det biologiske prinsipp og samværsretten i sin argumentasjon fremfor fortellingene om vold og barnas ønsker. Lagmannsretten kom til at det var et brudd på relasjonen mellom barn og far, og at relasjonen kunne heles dersom barna og far fikk ha samvær med beskyttet tilsyn. I dommen begrunnet de sin avgjørelse som følger:

For lagmannsretten ser det ut til at det pr i dag ikke er noen psykologisk tilknytning mellom faren og barna. Forholdet er fra barnas side negativt preget, og dominert av en redsel for faren. Dette må lagmannsretten ta hensyn til. [...] Lagmannsretten har ikke funnet grunnlag for å vurdere C og D forskjellig. Også D er traumatisert, og det må tas hensyn til at hennes situasjon og status påvirkes av Cs. Det vil også komplisere den samlede situasjonen både for mor og barna om de utsettes for et forskjellig samværsregime. Lagmannsretten vurderer det slik at det beste for barna er at de får en felles og lik opplevelse og at utfordringer de utsettes for er de samme. (B81)

Vi tolker dette som at lagmannsretten ved å gi beskyttet samvær, vurderte at barna ville profitere på å kunne få et mer positivt bilde av sin far ved å møte ham. Det kan synes som om at psykisk vold i form av retraumatisering hos barna ved samvær ble nedtonet i forhold til samværsrett. Ved å ta i bruk dette virkemiddelet kan man anta at lagmannsretten vurderte at barnas beskyttelse mot vold var tilstrekkelig. Barnas ønsker ble ved dette tilsidesatt.

I en annen dom var far dømt for brudd på besøksforbud og hadde sonet fengselsstraff (B126). Han var anmeldt en rekke ganger for vold mot mor samt for bortføring av sine tre barn i alderen åtte til ti år. Mor trakk i ettertid disse anmeldelsene, og forklarte det med at hun ønsket muslimsk skilsmisse. Følgende tekstutdrag illustrerer at det ikke var nok med en norsk skilsmisse for å trygge mor. Hun kunne ikke unnslipe den psykiske volden fordi, slik lagmannsretten her beskrev det, anså far seg som fortsatt gift og den dominerende i forholdet: «Fars egen forklaring for lagmannsretten underbygger etter lagmannsretten syn at far fortsatt forsøker å kontrollere mor og lagmannsretten oppfatter far slik at han fortsatt mener at han har rett til å kontrollere mor, fordi de fortsatt er muslimsk gift.» (B126). Tekstanalysen videre viste at vold mot mor var dokumentert, slik det fremkommer i tekstutdraget under:

På bakgrunn av bekymringsmeldingen til politiet fra mors bror, samt legeattesten og bildene i illustrasjonsmappen, er det etter lagmannsrettens syn klar sannsynlighetsovervekt for at far utsatte mor for vold 6. februar 2016 eller rett forut for dette. [...] Slik saken nå er opplyst kan det uansett ikke legges til grunn at det foreligger klar sannsynlighetsovervekt for at far har utsatt barna for vold. Etter lagmannsrettens syn er det heller ikke nødvendig å ta stilling til det nærmere omfang av eventuell voldsutøvelse mot mor, slik denne saken ligger an. (B126)

Lagmannsretten viste her at det ikke behøvde å være ensbetydende at vold mot den ene forelderen automatisk medførte at barna også ble utsatt for vold. Vold hadde vært mot mor, og når samlivet opphørte, og det ble brudd mellom foreldrene - så ville det heller ikke være fare for at barna skulle bli utsatt for vold, slik vi tolker lagmannsrettens vurdering. Tekstanalysen viste at lagmannsretten støttet seg til sakkyndige når det gjaldt gjennomføring av samvær. De vurderte barnas psykiske helse og redsel som at dette var en konsekvens av mors frykt, slik tekstutdraget under viser:

For å ivareta barnas psykiske helse er det imidlertid viktig at deres frykt for far kan reduseres og at deres syn på far kan normaliseres. [...] Barnas redsel synes i all hovedsak å være en refleksjon av mors redsel. [...] Til tross for barnas egne uttalelser om at de er redd for far og ikke ønsker samvær med far, mener lagmannsretten at det er til barnas beste at det gjennomføres samvær med far under støttet tilsyn, jf. forskrift om samvær med tilsyn § 6. (B126)

Tekstutdraget over viser at det kunne virke som at lagmannsretten nedtonet barnas fortellinger om frykt samt ønske om å ikke treffe far, i forhold til det biologiske prinsipp og at det var viktig at barna fikk en relasjon til far. Videre hevdet lagmannsretten at samvær med *støttet tilsyn* var en sikkerhet for at en eventuell barne bortføring ikke skulle kunne skje. «Når det er tale om et så vidt begrenset samvær, reduseres en eventuell kidnappingsfare i så stor grad at dette i seg selv ikke gir grunnlag for å nekte samvær» (B126) Omsorg fra biologiske foreldre kan ansees som et gode. I disse sakene så vi at lagmannsretten vektla opprettholdelsen og utvikling av relasjon mellom barn og samværsforeldre tyngre enn voldsbeskyldningene og barnas meninger.

Vurdering når barna ble gitt vanlig eller begrenset samvær

Hovedregelen er at barn har rett til samvær med begge sine biologiske foreldre dersom disse ikke bor sammen, jf. §§ 42 og 43 i barneloven, samt at det er en forutsetning at samværene er til barnets beste og at de ikke utsettes for vold. Datagrunnlaget for oppgaven viste at lagmannsretten ga vanlig eller begrenset samvær i 18 samværsaker (A82, A121, A171, A173, A206, A224, A241, B32, B160, B173, B191, 2B8, B42, B142). På lik linje med sakene hvor det ble gitt *samvær med tilsyn*, var de typisk atferd og personlige egenskaper hos samværsforelderen som ble beskrevet i forhold til vold. Kun i to saker, A30 og A241, fant vi ikke slike beskrivelser. I tre saker var personlige egenskaper og atferd beskrevet som positive (A82 A121 A173). I de resterende sakene var lagmannsrettens beskrivelser av samværsforelderen negative i forhold til personlige egenskaper og atferd som var betegnet som voldelig. For denne kategorien av dommer, var det et tema at påstander om vold og rus ikke var bevist, eller at en pågående sak ikke var avgjort på det tidspunkt lagmannsretten skulle ta stilling til samværs spørsmålet. I flertallet av disse sakene var volden fremsatt som en påstand (A30, A82, A121, A171, A173, A184, A196, A224, A241, B6, B32, B142, B160 B173, B191) mens i fem dommer var samværsforelden dømt for vold (A179, A206, A232, B42, 2B8). Typisk kunne det se ut som om at lagmannsretten var opptatt av det biologiske prinsipp og samværsretten og med referanse til *barnets beste*.

Samvær med begrensnings uten tilsyn - barna stemme fremkommer ikke

Av dommene som fikk samvær, ble det gitt utfall *samvær med begrensnings* i ni dommer (A30, A179, A184, A196, A232, B6, B42, B142, B191). Gjennom tekstanalysen fant vi at barnet ikke hadde fått medvirket i fire dommer (A30, A196, A232, B6). Barnas alder var

mellom fem og åtte år, og begrunnelsen for hvorfor de ikke hadde medvirket, fant vi ikke beskrevet i dommene. Typisk var det *påstand om vold* i de fire sakene, ikke at samværsforelder var dømt for vold. Når det forelå påstand om vold, og denne ikke var legitimert i en fellende dom, kan det se ut som at lagmannsretten ikke vektla vold som tilstrekkelig tungtveiende grunn til å nekte samvær mellom barna og samværsforelder. For eksempel kunne vold bli beskrevet som en foreldrekonflikt om samvær slik det fremkom i en av de fire dommene: «De konflikter som er redegjort for under bevisførselen i saken, gjelder i det vesentlige utøvelsen av samvær.» (A30). I dette tekstutdraget fremstod konflikten som situasjonsbetinget, den tilhørte foreldrenes uenighet om samvær, og eventuell vold var beskrevet som «samværsuenighet».

Familiekonflikt kunne ut fra lagmannsrettens beskrivelser og vurderinger også bli forstått som tidsbegrenset, for eksempel at en konflikt ble ansett som avsluttet når partene ikke lenger bor sammen. Ny livssituasjon, gjerne med etablering av ny partner/familie kunne være et moment som ble vektet tyngre enn påstått voldsutøvelse. Dette illustreres i tekstutdrag fra dom A196 hvor mor fortalte at fars voldelige oppførsel i ekteskapet førte til at hun og barna måtte bo på sperret adresse. Hun la i tillegg frem bekymringer for at far skulle bortføre barna til fars hjemland. Lagmannsretten vurderinger om volden og samvær fremkom slik:

Lagmannsretten kan vanskelig fordele skyld og ansvar for så vidt angår selve konflikten. Etter at det nå skal være foretatt skifte mellom ektefellene, det er gått ytterligere tid siden samlivsbruddet, og A har fast følge med en ny kvinne, burde det være bedre forutsetninger for å legge gamle stridsspørsmål bak seg. Under enhver omstendighet plikter begge foreldre å sørge for at deres konflikt ikke går ut over barna, verken i sin alminnelighet eller slik at den hindrer samvær. (A196)

At samværsforelder hadde reetablert seg med ny partner, kan her bli forstått som et konkurrerende moment i forhold til påstått vold. En annen form for konkurrerende moment var at det har gått tid siden samvær eller voldsepisoder hadde funnet sted. Det fremkom både som grunnlag for å gi samvær samt for å peke på at lagmannsretten ikke anså at det var grunn til å frykte for barnas sikkerhet under samværene.

I tre av de fire dommene hvor barna ikke hadde fått sagt sin mening, fant vi tekstutdrag hvor lagmannsretten argumenterte med tidsperspektivet: «[...] konflikten mellom foreldrene en

omstendighet som også har rammet barna og ført til at samvær har skjedd i svært begrenset omfang. De siste åtte månedene er samværet uteblitt helt.» (A196), samt: «Det er nå snart fire år siden samlivet og volden mot henne opphørte, og det synes ikke å være noen reell grunn til å frykte for at det vil tilstøte C noe under samværene.» (A232).

Tidsperspektivet ble også benyttet som en *negativ* beskrivelse av samværsforelders personlige egenskaper. I en dom hvor barnet ikke var hørt på grunn av alder – fem år – hadde far og barn ikke truffet hverandre før barnet var fylt to og et halvt år (B6). Far hadde også eldre barn som han ikke hadde hatt kontakt med på over ti år. Fra dommen kunne en lese hvordan lagmannsretten vurderte dette sett i et tidsperspektiv: «Fravær og mangel på kontakt synes å være et mønster i fars relasjon til barna sine.» (B6). Imidlertid ble ikke lagmannsrettens egen beskrivelse av fars personlige egenskaper tillagt vekt i forhold til samvær. I denne saken kan det se ut til at volden har fått mindre og nedtonet plass. Lagmannsretten refererte til tilknytning til biologisk opphav, hensynet til best mulig søskenkontakt samt forskjeller i foreldres personlige egenskaper. I tillegg begrunnet lagmannsretten å gi begrenset istedenfor vanlig samvær, med barnets lave alder og lang reiseavstand. Det fremgår at disse momentene skal ivaretas ved vurdering av *barnets beste*, jf. bl. § 43 og 48.

Datagrunnlaget viste at selv om samværsforelders atferd kunne oppfattes som skadelig for omsorgsforelder, kunne lagmannsretten samtidig bruke begrepet konflikt, og slik tone ned voldsuttrykket. Dette fant vi igjen i de sakene hvor det ble gitt *samvær* kontra de sakene hvor utfallet ble *ikke samvær*. Når konflikt benyttes som beskrivelse av vold, kan det forstås som at lagmannsretten demper voldsuttrykket fordi en konflikt kan oppfattes som en uenighet av mindre alvorlig grad (Solberg & Søreide, 2007, s. 264). Med en slik form for nedtoning, kan det være lettere å argumentere for samvær i saker hvor samværsforelders negative atferd ellers ville kunne medført at samvær ikke blir gitt. I en dom hvor far var dømt for vold mot mor, vurderte lagmannsretten at fars voldelige atferd ikke lenger var skadelig for mor fordi det var fire år siden samlivet opphørte. Samtidig beskrev de at uenighet rundt etablering av tilsyn i samværene kunne være en kilde til fortsatt konflikt. Nye anmeldelser var ikke ferdigbehandlet i rettsapparatet, og lagmannsretten så derfor bort fra disse. Imidlertid vurderte de fars atferd som lite forståelsesfull overfor mors uttalte frykt for ham, men samtidig at relasjon mellom far og barn var viktig. Fra lagmannsrettens vurderinger kommer det frem:

Ettersom han viser en så liten forståelse for morens frykt, er det etter lagmannsrettens vurdering lite som tyder på at vanlig samvær for tiden kan avvikles uten å medføre slike konflikter at deres samlede virkning blir negative for C. Lagmannsretten finner derimot ikke å ta til følge As påstand om at samværene må skje under tilsyn. Det har tidligere vist seg at tilsyn har vært vanskelig å etablere, og at dette igjen har vært en kilde til konflikter mellom partene. For øvrig vil en såpass begrenset samværsrett under tilsyn neppe være særlig meningsfylt. (A232)

Dommen A30 skilte seg ut fra de tre andre ved at far var blitt anmeldt for seksuelt overgrep mot en kamerats datter. Samtidig viser den hvordan lagmannsretten ofte behandlet vold som ikke var bevist eller som ikke var avgjort i rettsapparatet. Fars overgrepssak var ikke ferdigbehandlet på det tidspunkt som samværsaken ble avgjort i lagmannsretten. Lagmannsretten vurderte hans voldelige atferd som situasjonsbetinget vold, noe som ikke ville ha noe betydning for samvær. Fra dommen kunne en lese vurderingene slik:

[...] det lagmannsrettens oppfatning at ankemotparten har tilbøyelighet til i noen grad å opptre voldelig i situasjoner hvor han blir irritert. [...] Det er likevel ikke fremkommet opplysninger som gir grunn til å anta at han har opptrådt voldelig overfor barnet. (A30)

Lagmannsretten viste videre til at overgrepsanklagene var mot en jente samtidig som at samværsaken gjaldt en gutt. Ut ifra det perspektivet kunne det se ut til at lagmannsretten vurderte at det ikke var like stor fare for overgrep i samværsituasjonen med sønnen. Da de samtidig vurderte at samvær kunne medføre overgrepsrisiko gitt at far faktisk hadde foretatt seg på kameratens datter, ble det bestemt at det kun skulle være dagsamvær, slik tekstutdraget fra dommen viser:

På grunnlag av mistanken mot ankemotparten og de retningslinjer for vurderingen som følger av ovennevnte dommer, er det lagmannsrettens oppfatning at ankemotparten inntil videre ikke bør ha samvær med barnet etter en ordning som medfører situasjoner hvor risiko for overgrep i særlig grad kan oppstå. [...] Det vil således ikke være aktuelt å fastsette samvær med overnatting. Derimot finner lagmannsretten at det bør kunne fastsettes dagsamvær uten tilsyn. (A30)

Vi forstår lagmannsretten slik at de på dette tidspunktet ikke synes å ha nok bevis for at det forelå en overgrepssisiko under samvær, men at de samtidig måtte hensynta at far var anmeldt for overgrep. Det gjorde lagmannsretten ved å gi dagsamvær for å minimere mulig risiko, samtidig som det fremkom at samvær ble gitt uten tilsyn.

I lagmannsrettens vurdering av samvær med tilsyn i der barnas stemme ikke fremkom, fant vi at volden ble nedtonet gjennom å benytte mildere uttrykk som for eksempel *samværsuenighet* og *familiekonflikt*. Tidsperspektivet ble benyttet i argumentasjon om at det var lang tid siden samlivet opphørte samt at uenighet om samvær kunne være konflikt drivende. Det kan se ut til at samværsrett for foreldre og barn, samt det biologisk prinsipp, blir vektlagt i større grad enn voldsmomenter.

Samvær med begrensning uten tilsyn. Barnas stemme fremkom

Lagmannsrettens vurderinger om foreldrekonflikt, lojalitetskonflikt og mulig påvirkning fra foreldreatferd som potensielt skadelig for barna, gav grunnlaget for utfall om å begrense samværene i fire av sakene hvor barna selv ønsket en utvidelse av nåværende samværsordning (A179, B42, B142, B191). At barn gjennom samvær kan bli presset inn i spenningsfeltet mellom foreldres konflikt, kan oppfattes som en del av lagmannsrettens voldsforståelse. Dette tydeliggjøres i de to følgende eksemplene. I det første eksempelet ønsket barnet på 14 år mest mulig samvær med begge foreldrene. Når barn er i en alder av 14 år skal barnets meninger vektes tungt, jf. bl. § 31, og samtidig skal lagmannsretten hensynta mulige konsekvenser av barnas ønsker. Lagmannsretten vurderte alder og ønske opp mot mors negative uttalelser om far:

Lagmannsretten er ikke i tvil om at det er best for D å ha regelmessig kontakt med mor. Dette er også i samsvar med Ds eget ønske. Hun er snart 14 år gammel, og ønsket skal i utgangspunktet tillegges stor vekt. Samtidig tilsier hensynet til D at hun må skjermes for den sterke foreldrekonflikten, særlig mors gjentatte negative og nedverdiggende kommentarer som gjelder far. (B142).

Det kan se ut til at alder ikke vektes like tungt som hvordan en foreldrekonflikt kan medføre skade på barns relasjon til den barn bor fast hos, i dette tilfellet; far. Av dette følger det en forståelse av at omsorgspersonen må ivaretas psykisk og slik sikre en ivaretagelse av barnets omsorgssituasjon. Dette momentet virket å veie tungt i lagmannsrettens vurderinger. I det

andre eksempelet kom dette frem ved at mors helseproblemer ble vurdert til å være en følge av fars negative atferd. Samtidig ønsket gutten på 11 år å ha mest mulig samvær med far.

Omsorgsevnen settes opp mot barnets ønske om å treffe far:

[...] helsetilstanden kan bli alvorlig forverret dersom hun [mor] påtvinges en samværsordning. [...] det [er] risiko for at hennes omsorgsevne derved kan bli vesentlig svekket. [...] Samtidig gir et slikt samvær anledning for far og sønn til å få god kontakt. [...] Etter en avveining mellom barnets behov for samvær mot faren for en forverring av mors sykdom, fastsatt lagmannsretten dagsamvær en gang i måneden fra et halvt år frem i tiden. (A179)

Utfallet ble et kompromiss mellom de tre partenes ønsker, da utsettelsen på ½ år før første samvær er begrunnet i at mor skal kunne forberede seg på samvær. I den siste av de fire dommene ønsket ikke barna kontakt med mor (B42). Hun hadde blant annet truet barna med kniv flere ganger. Lagmannsretten begrunnet økning i antall samværstimer mellom barna og mor med at barna trengte korrigerende erfaringer med henne. Samtidig som lagmannsretten argumenterer med at barna hadde behov for et positivt bilde av mor, viste de til at det var syv år siden dommen.

Forholdene er imidlertid sju år gamle [...] Med de erfaringer som har vært, er det etter flertallets oppfatning ikke lenger nødvendig eller ønskelig med tilsyn. Tilsyn gir en kunstig ramme for samværet, og bidrar også til å opprettholde en oppfatning hos barna om at mor kan være farlig. (B42)

Når lagmannsretten bruker argumenter som dette, kan det tyde på at de ser hen mot relasjonsretningen i sine vurderinger og at de mente samvær var til det beste for barna på sikt selv om dette var mot barnas ønske (Gerds-Andresen, 2020, s. 131).

Vanlig samvær

I to dommer som fikk utfall *vanlig samvær*, hadde ikke barnets stemme fått plass i domsavsigelsene (A171, B160). Felles for begge sakene var voldspåstander mellom foreldrene. Dommerne tok opp foreldres atferd som potensielt skadelig, slik det fremkom i (A171): «[far] har involvert både barna og omgivelsene i konflikten mellom partene, for eksempel ved å snakke nedsettende om mor i barnas påhør. Dette kan utvilsomt være skadelig

for barna.» Å anta at noe er skadelig, kan forstås som at lagmannsretten mente at momentet ikke gav grunnlag for en voldsrisiko mot barna. For å ytterligere påpeke at fars negative verbale atferd ikke var tungtveiende, fremheves at lagmannsretten mener å spore en endring hos far, at han forstår at atferden må endres.

Lagmannsretten har videre intet grunnlag for å tro at far vil være voldelig mot barna, og han synes etter hvert å innse hvor uheldig det er for dem å bli trukket inn i foreldrenes voksenkonflikt. Lagmannsretten finner det i utgangspunktet klart at far ikke kan nektes samvær med C og D, og mener også at samvær vil være til beste for barna. (A171)

Når foreldres nedsettende kommentarer tilsidesettes i møte med andre momenter, kan det forstås som at risiko for fysisk vold mot barn ble ansett som farligere enn risiko for psykisk vold. Dette styrkes ytterligere av hvordan lagmannsretten vurderer hvorfor det **ikke** kan være tilsyn under samværene. «Den [tilsynet] vil være belastende for samspillet mellom far og barna.» (A171). Denne argumentasjonen styrkes av at det kan være vanskelig å finne egnede personer. «Barneverntjenesten vil heller ikke påta seg tilsynsfunksjonen, og vanskene må forventes å bli ytterligere forsterket ved at far nå har slått seg ned i Sverige.» (A171). Denne formuleringen fra lagmannsretten kan forstås som at tilsyn kunne vært en mulighet, men at i møte med praktiske gjennomføringsvansker, var det greit å droppe tilsyn. Slike vurderinger kunne lagmannsretten ta i periode A fordi det den gang ikke var lovpålagt for barnevernet å stille med en egnet tilsynsperson.

Når lagmannsrettens argumentasjon rettes mot samværsretten, kan det tyde på at andre momenter enten tilsidesettes fordi lagmannsretten mener momentene ikke er relevante for utfallet eller fordi de toner ned risiko for vold slik at dette settes i skyggen av retten til familieliv eller biologisk prinsipp. Tidligere rusbruk eller narkotikakriminalitet kan være erstattet av et regulert familieliv og fast inntekt, og således fremstår samværsforelderen med et stabilt familieliv.

Samvær gitt mot barnas ønsker

Lagmannsrettens slutning gav vanlig samvær mot barnas ønsker i seks av dommene (A82, A173, A206, A224, A241, B173). Felles for disse var at volden fikk liten plass i beskrivelsene. Lagmannsretten løftet frem relasjon og tilknytning som viktig i vurderingene,

og på en slik måte at barnas ønsker ble underordnet dem. Hvordan man ordlegger seg kan gi føringer på hvilke momenter som vektlegges og hvilke momenter som tilsidesettes. I en dom var far dømt for vold (A206). Guttene på syv og åtte år hadde fortalt at de fryktet sin far. Fra lagmannsrettens vurdering av deres fortelling kan man lese: «Lagmannsretten finner det ikke sannsynliggjort at denne frykt og disse mistanker var begrunnet. Det legges vekt på at den eneste kilde for opplysningene om frykt for mishandling er guttene selv» (A206). Dette kan forstås som at fortellinger fra barn ikke står seg alene, men trenger å bli forsterket av andre vitneutsagn. Det neste eksempelet illustrerer hvordan voksne kan tolke barns utsagn. Ved å beskrive barns fortellinger som «fantasi» sies det implisitt at barnas fortellinger ikke fremstår troverdig, men kan sees bort fra. Fra lagmannsrettens vurderinger har vi hentet følgende tekstutdrag i sak hvor to gutter på fem og syv år fikk samvær med tilsyn: «På den annen side er det utvilsomt at så små barn har vanskelig for å sortere fantasi og virkelighet og lett kan komme til å gi slike svar som de tror at de voksne gjerne vil høre» (A201). Eksempler viser hvordan lagmannsretten forklarte barnas voldsfortellinger som ikke troverdig, og slik legitimerte at det kunne gis samvær.

I andre eksempler kunne barnas ønsker bli vist til som en form for konfliktløsning. I en dom hadde mor nektet far samvær fordi barna fortalte om fars vold og at de ikke ville treffe ham. Barna var fem og åtte år, og fra lagmannsrettens vurdering kunne vi lese: «Barna er begge under den alder hvor deres mening etter barneloven § 31 annet ledd skal tillegges vekt» (A82). Om barnas utsagn vurderte sakkyndige at: «Barnas utsagn kan da i like stor grad være uttrykk for hva de er fortalt av andre, hva de tror forventes av dem eller uttrykk for en problemløsningsstrategi i en ekstrem lojalitetskonflikt.» (A82). I en slik forståelse kan barns uttalelser bli ansett som preget av lojalitet til den av foreldrene de har mest tilknytning til, og det kan medføre at deres uttalelser blir mindre vektlagt enn argumenter som samværsrett og biologisk prinsipp. Et annet eksempel er hentet fra en dom hvor barna truet med å begå selvmord om de måtte møte far (A173). Den sakkyndige forklarte barnas trusler som en reaksjon på samlivsbruddet, og fra dommen kunne vi lese:

Barnas reaksjonsmønster overfor far umiddelbart etter samlivsbruddet kan forklares med den sorg og det sinne de opplevde da far flyttet ut uten forvarsel, og som i følge den rettsoppnevnte sakkyndige utløste tanker om at det var dem faren brøt med. (A173)

En slik tolkning fra sakkyndige kan forstås som at plutselige samlivsbrudd kan virke dramatisk for involverte barn og medføre voldsomme utsagn som et uttrykk for sorg, savn og sinne over å bli forlatt. Ved å forklare barnas uttalelser som et uttrykk for sorg, kunne lagmannsretten legitimere at samvær med far kunne være med å reparere relasjon mellom ham og barna. Opprettholdelse av relasjon mellom samværsforelder og barn, var et argument fra lagmannsretten på lik linje med reparasjon av relasjoner. Et annet moment som kunne vektes tungt for å opprettholde relasjon, var kultur. I en asiatisk familie ble det samlivsbrudd da far erklærte seg homofil (A224). Mors negative atferd etter samlivsbruddet ble av lagmannsretten vurdert som normalt reaksjonsmønster i en kulturell kontekst, skilsmisse og homofili var ikke akseptert i deres miljø. Lagmannsretten legger til grunn best mulig søskenkontakt i sin avgjørelse av å splitte søsknene: «Det forutsettes at søskene [sic.] får anledning til å opprettholde kontakten med hverandre enten hos den ene eller den annen av foreldrene» (A224). Et slikt salomonisk vedtak kan forstås som at lagmannsretten mener at konflikten dempes når foreldrene må samarbeide for å opprettholde kontakten mellom søsknene.

Avslutningsvis kan vi nevne at vi har sett at det er en overvekt av foreldre med annen etnisk bakgrunn enn norsk. Fordi vi ikke har hatt fokus på dette i vår oppgave, er funnet noe som kan være aktuelt for andre å se videre på.

Vi har sett på om det har vært endringer mellom de to periodene. Kort oppsummert fant vi for det første en endring som viste at flere barn ble hørt i periode B enn i periode A. Det peker på at styrkede rettigheter for barn gjennom bl. §§ 31 og 48 samt BK, artikkel 3, 9 og 12 har blitt tatt til følge av lagmannsretten ved at flere barn får medvirke. For det andre viste funnene at lagmannsrettens voldsforståelse var utvidet. Den tredje endringen var at flere barn fikk samvær i periode B i forhold til periode A. Den fjerde og siste endringen viste at flere barn måtte ha samvær mot sitt ønske. Hovedfunnene vil bli gjenstand for drøfting i kapittel 7.

7.0 DRØFTING AV FUNN I SAMVÆRSSAKER

Oppgavens fokus har vært å se på hvordan lagmannsretten vurderte barnets beste i samværssaker der barn var vitne til eller eksponert for vold. Herunder var det interessant å se på hvordan barnets stemme fremkom i sivilrettslige domsavsigelser om samvær, samt om hva anklager om vold betydde i samværssakene. Vi lurte på om det var en endring knyttet til disse spørsmålene i saker fra periode A (2001-2003) til periode B (2019-2021). Barns rett til medvirkning og til beskyttelse mot vold i samværssaker er to grunnleggende elementer i barnets beste (Campbell-Barr, 2021, s. 221) Funnene viste endringer mellom periodene, og fire funn utpekte seg som særlig interessante og blir videre drøftet i dette kapitlet. 1) Flere barn blir hørt. 2) Lagmannsrettens forståelse av vold er blitt utvidet. 3) Flere barn får samvær. 4) Flere barn får samvær mot sin vilje.

I dette kapitlet benytter vi forskningsspørsmålene og hovedfunn som ramme for videre drøftinger. Først vil vi under punkt 7.1 drøfte barnets stemme i samværssakene i periode A og i periode B. Vi går under punkt 7.1.1 nærmere inn på barnet som meningsbærer, barnets deltakelse og medvirkning. I flere saker var barnets stemme fraværende, og dette temaet vil bli drøftet under punkt 7.1.2. Videre vil spørsmål om vold i forhold til samvær drøftes under punkt 7.2, og psykisk vold, herunder endringer knyttet til lagmannsrettens voldsforståelse drøftes under punkt 7.2.1. Konfliktbegreper som voldsforståelse, drøftes under punkt 7.2.2. Avslutningsvis drøftes samvær og barnets beste under punkt 7.3 hvor endringer knyttet til temaene samvær mot barnets vilje, makt og samværsutfall samt juridisk versus psykologisk vurdering, drøftes under henholdsvis punkt 7.3.1, 7.3.2 og 7.3.3.

7.1 Barnets stemme har fått mer plass i samværssaker

Funnene viste at en betydelig større andel barn ble hørt i periode B enn i periode A. Det var gjennom sakkyndige at barnets stemme i stor grad fremkom. Da sakkyndige ble viet en større plass i periode B enn i A, følger det naturlig at også barnets stemme fikk større plass i periode B. Funnene kan sees i sammenheng med styrkingen av loven og intensjonen av barns styrkede rettigheter. Barna skal gis anledning til å bli hørt og skal gis tilstrekkelig informasjon som er forståelig for barna, jf. bl. § 31. Foruten ønsker om bosted og samvær, dreide barnas fortellinger seg først og fremst om deres egne følelser i forhold til livssituasjonen som var utgangspunkt for samværstvist.

7.1.1 Barnet som *meningsbærer*

Økningen av andelen som ble hørt i periode B var, som tidligere nevnt, forventet. Det er rimelig å stille spørsmål til hva som har ført til denne økningen. I våre funn fremkom det at det i stor grad var sakkyndige som var barnas meningsbærere. Imidlertid har dommere i sivilrettslige samværssaker også anledning til å utføre dommeravhør av barna for å få frem deres synspunkter. I noen av samværssakene fremkom det at dommeravhør var gjennomført med barna, og av disse var det utført to dommeravhør i periode B (A114, A151, A157, B42, B160). Fordi dommeravhør er en strukturert prosess, med varighet på kun en time og hvor juridiske formaliteter gir føringer for samtalen, kan det stilles spørsmål til om avhørene i tilstrekkelig grad foregikk på barns premisser. Dette kan føre til at barna ikke klarer å formidle sin historie innenfor disse rammene, noe som kan medføre at troverdigheten til barnas fortellinger svekkes. Davik og Langballe (2013, s. 5- 6) peker på at formalitetene kan virke uforståelig for barn, gjøre dem usikre og føre til taushet. De hevder at disse momentene kan føre til en svekkelse av barns rettssikkerhet. Ut fra dette kan det være rimelig å anta at et vanlig avhør av varighet på en time ikke kunne være nok tid for de minste barna som fikk anledning til å være med i en samtale. I tillegg viser Davik og Langballe (2013, s. 6) til forskning om at barn trenger tid for å kunne bli trygge nok til å komme med sine fortellinger. Dette støttes av Solberg og Søreide (2007, s. 267) samt Martinsen (2012, s. 72) som i tillegg peker på at barns lojalitet til foreldre kan være sterk. I sin forskning fant de at barn gjerne holdt igjen fortellinger til de var trygge i intervjusituasjonen. Barna ønsket legitimering til å fortelle, gjerne gjennom tillatelser fra foreldre eller at de hadde fått informasjon om hva intervjueren visste om saken.

Vi vet ikke hvordan barnas dommeravhør foregikk i samværssakene, men forskning viser at slike dommeravhør ikke er tilpasset barn som har opplevd vold (Strandbu, Thørnblad & Handegård, 2016, s. 378; Solberg & Søreide, 2007, s.272; Edvardsen & Mevik, 2014, s. 321 - 322). I vårt forskningsprosjekt antar vi at barna allerede fremsto som utrygge i samtaler med en dommer eller en sakkyndig på grunn av barnas voldserfaringer. Den nye kunnskapen om barns reaksjonsmønstre kan ha bidratt, sammen med lovmessig styrking av barns rettigheter, til at lagmannsretten støtter og benytter seg mer av sakkyndige med barnefaglige kunnskaper gjennom sin profesjon. En annen faktor som kan ha vært med på å styrke barnas mulighet for medvirkning, er opprettelse av Barnehusene. Vehusheia (2016, s. 95) viser til Barnehusene som en arena hvor det gis rom for å skape relasjoner mellom barn og de som skal ha samtaler med barna. Barnehusene er kommet som en ny arena, og er opprettet i politidistriktene rundt i

Norge. Å gi barn en arena for å kunne samtale fritt og med mest mulig detaljer for å oppnå troverdigheten hos lagmannsretten, kan ha medvirket til at barnas stemme var gitt en bredere plass i den nyeste perioden.

Selv om Edvardsen og Mevik (2014, s. 2) referer til Barnehusene som en arena hvor barn kan få hjelp til å sette ord på sine overgrepserfaringer, stiller de kritiske spørsmål til om den barnefaglige kunnskap og hjelpeinstanser kommer til kort i møte med det juridiske rettsapparat. Barna i samværssakene kan ha blitt stående i spenningsfeltet mellom beskyttelse mot vold fra samværsforelder på den ene siden og foreldrenes rettigheter på den andre siden. Jerkø (2018, s. 123-124) peker på at terskelen for å nekte samvær med en voldelig forelder kan bli forhøyet og tippe i barnets disfavør dersom man benytter et rettslig fremfor et menneskelig perspektiv. Blir lagmannsrettens vurderinger dominert av et rettslig perspektiv, kan det medføre at samvær blir gitt på bekostning av barnets rett til beskyttelse mot vold. En vurdering i dette perspektivet kan tenkes å ha hatt en medvirkning til funnene som viste at voldsdømte foreldre fikk samvær med barna, til tross for at barna hadde fortalt om volden.

7.1.2 Tause barn

«Man skal ikke ta for gitt at barnet ikke vet sitt eget beste», hevder Christiansen (2012, s. 28) Vi legger til at man ikke skal ta for gitt at barn yngre enn syv år ikke er i stand til å formidle synspunkter og egne ønsker dersom de blir gitt anledning til dette. Som tidligere nevnt, var en tredjedel av datagrunnlaget vårt uten beskrivelser der barnets stemme fremkom. Funnene viste at det var en betydelig nedgang for denne gruppen fra periode A til periode B, noe som igjen kan forstås i lovmessige styrkinger av barns rett til medvirkning. På den annen side må det tas høyde for at barna kan ha uttalt seg, og at lagmannsretten hadde valgt å ikke skrive om barnets stemme i domsslutningene. Dersom dette var tilfellet, er det rimelig å anta at de vektla barnets stemme i mindre grad i forhold til andre momenter lagmannsretten anså som viktigere. I så fall kan dette gi grunn til bekymring, da barnets stemme ble vektet mindre enn forventet i forhold til den store plassen de fikk i domsavsigelsene og i forhold til styrking av barnets rettigheter i lovverket.

Hvorfor noen barn ikke uttalte seg, var ikke mulig å finne ut annet enn at det ikke var viet plass til deres eventuelle fortellinger eller ønsker i domsavsigelsene. I sivilrettslige samværssaker er barna selv ikke part i saken. Barnet har likevel rettigheter, blant annet som

følge barneloven § 31 som sier at barn skal høres etter alder og modenhet i saker om angår dem samt BK, artikkel 12 som omhandler blant annet plikten for offentlige myndigheter til å høre barnet, og er gjeldende uansett alder (Sundsdal, 2015, s. 178; Sandberg, 2016, s. 106). Davik og Langballe (2013, s. 4) viser til forskning om at mye kan tyde på at små barn er de mest utsatte når det kommer til overgrep i nære relasjoner, noe som er betenkelig med tanke på små barns mangelfullt utviklede språkkunnskaper, slik Gulbrandsen et al. (2012, s. 72- 73) påpeker om at trenger støtte til å forstå egne opplevelser. I de samværsakene der barna ikke uttalte seg, kunne det for eksempel dreie seg om en oppnevnt representant, slik muligheten er gitt i henhold til barneloven § 61 (1) nr. 5. Imidlertid hevder Sundsdal (2015, s. 85) at en slik representant pr. i dag ikke fulle rettigheter i forhold til å delta i selve rettssaken på vegne av barnet, fordi retten avgjør om, og eventuelt hvor lenge, representanten skal være til stede i rettsaken. I følge Sundsdal (2015, s. 178) blir slike oppnevnelser av barnets representant gjort i svært liten grad. Ut ifra disse momentene kan det være usikkert hvorvidt tilgangen til å oppnevne en representant kan være styrkende med hensyn til barnets rett til å bli hørt. Funnene viste at flesteparten av våre «tause barn» fremkom i periode A, altså før anledningen til å kunne oppnevne en barnets representant trådte i kraft i 2004. Når Sundsdal (2015, s. 178) peker på at retten ikke i særlig stor grad benytter muligheten til å oppnevne en barnets representant, er det rimelig å anta at en slik oppnevning heller ikke ville vært mye benyttet dersom muligheten hadde vært til stede i periode A.

Små barns fortellinger gjennom lek eller gjennom historier kan fremstå som fantasi, men samtidig forstås dithen at de vil fortelle deg noe viktig. (A201, A206, B63). Det er ikke noe som tilsier at et barn på 5-6 år normalt sett ikke er språklig sterk nok til å kunne formidle sin fortelling med ord dersom alt legges til rette for det. Flere av barna i datagrunnlaget var mellom fire og åtte år, og stod midt opp i en livsendringsprosess hvor betingelsene rundt barnet var i kontinuerlig endring. Barnets meningsdannelse vil følge prosessen. Det medfører at den som skulle hjelpe barnet til å forstå virkeligheten rundt seg og sette ord på egne tanker og forståelser, måtte regnet med å ta mange runder med forklaringer og innspill sammen med barnet (Gulbrandsen et al., 2012, s. 72-73). Med bakgrunn i dette påpeker Gulbrandsen (2012) videre at barn kan ha god hjelp av støtte fra profesjonelle voksne med barnefaglig kompetanse. Dette er viktig fordi funnene viste at mange av foreldrene i våre funn var preget av et liv med høyt konfliktnivå. Det kan være rimelig å anta at å leve under slike livsvilkår ville føre til at foreldrene kunne ha vansker med å imøtekomme barnets behov og gi støtte til

barnets opplevelser. Davik og Langballe (2013, s. 4) hevder at dagens praksis i rettsvesenet i liten grad hensyntar kunnskapen om barns manglende forståelse, uttrykksform og minnebearbeiding. Det å gi barn muligheten til selvforståelse og derigjennom kunne uttrykke sin vilje, er rimelig å anta er til barnets beste. Det fremkommer ikke i dommene at barna er hørt i flere av sakene, og det kan stilles spørsmål til hvordan lagmannsretten kan gjøre seg opp en mening om hva som er til barnets beste dersom det var slik at barnet ikke selv ble gitt anledning til å si sin mening.

Det er flere dilemmaer vi kan se i våre funn når det gjaldt barns manglende medvirkning i samværssakene. For eksempel kunne retten til kontradiksjon medført at barna ikke torde fortelle om sine opplevelser fordi de var blitt opplyst om at foreldrene kunne kreve innsyn i hva som var blitt fortalt. Dette er et av flere dilemma som Solberg og Søreide, (2007, s. 265) har tatt opp i forhold til avhør av barn. De peker på at barn ikke automatisk er beskyttet mot voldsutøvers innsyn i saker hvor foreldreansvaret er delt. Barnas frykt for represalier fra voldelig forelder skaper utrygghet hos barna, hevder Solberg og Søreide, (2007, s. 265) og stiller spørsmål om det i dag finnes en arena hvor barn kan uttale seg trygt. Spørsmålet om prinsippet om kontradiksjon kan bidra til svekkelse av barns rettigheter, støttes av Edvardsen og Mevik (2014, s. 325). De viser til forskning om at barn kan bli skremt til taushet fordi det kan være tilnærmet umulig å ivareta barnets rett til informasjon og medvirkning når barna samtidig blir informert om innsynsretten til foreldrene. Voldelige foreldre har fullt innsyn gjennom kontradiksjonsprinsippet. Edvardsen & Mevik (2014, s. 323) hevder videre at barn tidligere kan ha erfart at volden vedvarer selv om barnet har sagt fra om voldsbruken, noe som samsvarer med Nylund (2012, s. 219) som viser til at om at selv om vold blir avdekket, får det ikke alltid konsekvenser i form av at barna slipper å møte den voldelige forelderen. Dette kan føre til at barnet blir taust i møte med dommeren og andre hjelpere. På en slik måte kan misforståelser oppstå eller at noen dommere konkluderer med at vold ikke har funnet sted.

Funnene viste at barnas stemme hadde fått mer plass i samværssakene i periode B, både gjennom at flere barn har blitt hørt, og at det har vært økt bruk av sakkyndige som har snakket på vegne av barna. Dette ivaretar den tredje P'en i Barnekonvensjonen om *barnets beste; participation*. Barna som uttalte seg og fortalte om sine ønsker samt om psykisk og fysisk

vold. Hvordan lagmannsretten forstår vold, vil ha stor innvirkning på hvordan de vurderer samværsspørsmål.

7.1.3 Troverdighet og manglende kunnskap om barn og vold

Barnets stemme og ønske fikk en tydelig og bredere plass i periode B. Imidlertid kunne det se ut som at lagmannsretten i noen tilfeller vurderte barnas voldsfortellinger som fantasi, og det kan antas at fortellingene da ikke fremstod som troverdige for lagmannsretten (A82, A179, A201, A206, A241, B126, B142, B191, 2B8).

Trusler og redsel for ikke å bli trodd eller å være instruert fra foreldre til ikke å fortelle noe til andre, kan også være noe barn må forholde seg til, ifølge Edvardsen & Mevik (2014, s. 323). De viser videre til at barn som har vært utsatt for vold og overgrep, har et stort omfang i Norge. Spesielt i periode B, fortalte barna om psykisk vold og grunnla dette med ønske om å ikke ha samvær (B42, B63, B126, B77, B81). I følge Løvgren et al. (2017, s. 112) kan også mindre synlig vold gi barna psykiske skader. Dette støttes av Heltne og Steinsvåg (2011a, s. 22) som påpeker at usynlige skader kan skjule mer alvorlig vold. At volden fremstår som usynlig, kunne bety at lagmannsretten ikke oppfattet volden som alvorlig nok eller at volden ikke hadde skjedd. Imidlertid kan det være at dersom barna hadde fått dokumenterte psykiske senskader i etterkant av voldshendelser, var dette noe som kunne vært med å styrke bevisverdien og barnets troverdighet slik Vehusheia (2016, s. 95) påpeker om avhør av barn og troverdighet. I tillegg ville vitner kunne bidra til å styrke barnas fortellinger, og disse momentene kunne medvirket til at barna fikk større påvirkningskraft i sine egne samværssaker (Vehusheia, 2016, s. 95).

Når barnas ønsker om å slippe kontakt med samværsforelder ikke fikk medhold av lagmannsretten, kunne barna risikere retraumatisering eller at volden ikke opphørte. Edvardsen og Mevik (2014, s. 329) siterer Rød et al. (2008) som viser til at barn som måtte ha samvær med en voldelig forelder, opplevde dette krenkende fordi de i forkant hadde fortalt om volden til sakkyndige eller dommer. Strandbu et al. (2020, s. 73) viser til et annet perspektiv som er kommet frem gjennom forskning; barn uttalte at det var positivt at noen svarte på spørsmålene deres, at de fikk hjelp til å forstå, samt at de ble forstått og støttet til å tørre å fortelle om sine opplevelser. Det er likevel mulig å anta at barna etter å ha åpnet seg for vanskelige spørsmål, ikke følte seg forstått når deres ønsker ikke ble oppfylt. Dette

dilemmaet peker Strandbu og Thørnblad (2015, s. 285) på når de viser til at når barn åpner seg om sine voldserfaringer, kan barna tro at volden vil stoppe opp. Gjennom følelsen av å ikke bli trodd, oppleves situasjonen som urettferdig og uforståelig, hevder Edvardsen og Mevik (2014, s. 323) og dette kan føre til ytterligere traumatisering og følelse av håpløshet. Når Barnekonvensjonen artikkel 12 og artikkel 19 blir brutt, kan det antas at barna krenkes og at samfunnet unnlater å beskytte dem mot mulig vold.

Andersland (2017, s. 171) viser til at det kan stilles spørsmål til om dommerne har kunnskapsgrunnlaget for å kunne samtale med barn på en barnefaglig måte. Haugli og Nordhelle (2014, s. 106) peker også på kunnskapsmangel hos jurister om barnerettslige spørsmål fordi emnet mangler i utdanningen. Funnene viste for eksempel at lagmannsretten kunne benytte argumenter om at små barn kan ha vanskelig for å sortere virkelighet og fantasi (A201), eller argument om at voldsbeskrivelsene kun kom fra barna (A206). Vi kan anta at alle barn har fantasi. Imidlertid kan vi i denne sammenhengen stille oss undrende til om dette argumentet holder fordi fortellingene må likevel tas alvorlig når barnet snakker om vold. Dersom ikke lagmannsretten oppfatter innholdet i barnas fortellinger om vold, kan det antas at de ikke har kunnskap nok om barns troverdighet i fortellinger, slik Davik og Langballe (2013, s. 4) viser til at dommere kan ha liten kompetanse når det kommer til språkutviklingen hos barn. Dette støttes av Solberg og Søreide (2007, s. 272), som hevder at hjelpe- og rettsapparatet har utilstrekkelig kompetanse og ressursmangel. Det er rimelig å anta at dette også var gjeldende i forskningsgrunnlagets saker. Dersom lagmannsretten i disse sakene vurderte barnas samvær uten å ha den nødvendige kunnskapen om konsekvenser av vold og voldsutsatte barns forskjellige reaksjonsmønstre, ville det kunne ført til at barna ikke fikk tilstrekkelig oppfølging og beskyttelse. Edvardsen og Mevik (2014, s. 319) peker på at manglende kunnskaper hos dommere når det kommer til barns reaksjonsmønstre, kan medføre at dommerne ikke forstår barnas formidling om vonde opplevelser. Som en følge av dette, kan de konkludere med at vold ikke har blitt utøvd. Imidlertid viser Steinbakk (2019, s. 3) til momenter som kan være med å belyse kompleksiteten i forhold til lagmannsrettens forståelse av sakkyndiges ekspertise. Det juridiske samværsbegrepet kan ofte bli brukt synonymt med begrepet *foreldrekontakt* som benyttes i den psykologiske behandlingen, men uten at det er redegjort for denne forskjellen i retten. Dette kan medføre en risiko for at lagmannsretten mottar to forskjellige svar fra psykologer, selv om psykologene i utgangspunktet faglig sett er enige. Dersom man tar et juridisk utgangspunkt i begrepet *samvær*, vil det gi et annet svar enn

om utgangspunktet var traumebehandling når spørsmålet skal besvares, hevder Steinbakk (2019, s. 4). Hun viser videre til forskning om at barn kan retraumatiseres i møte med den voldelige samværsforelderen, og således bli påført en traumepåminner. Når eksponeringen ikke skjer i en behandlingskontekst, kan barnets utvikling bli satt tilbake, og da er de yngre barna spesielt utsatt på grunn av manglende språkutvikling eller kognitiv forståelse hevder Steinbakk, (2019, s. 4). Økt kunnskap om de ovennevnte momentene ville kan hende ført til at lagmannsretten fikk en økt forståelse for barnas fortellinger, og at deres ønsker ble mer hensyntatt.

I noen dommer beskrev lagmannsretten at volden opphørte ved skilsmissen, og dette kan forstås som at de i disse sakene anså lagmannsretten risikoen for vold mot barna som liten (A30, A184, B32). Et slikt relasjonsperspektiv på problematferd kan handle om at dommere som tilsidesetter voldsargumenter på grunnlag av samlivsbrudd, «anse[r]s samlivsbruddet som synonymt med problemløsning», hevder Skjørten (2004, s. 13). Gjennom sin forskning peker Mullender (1996, s. 8 – 9) på at volden ikke nødvendigvis opphører selv om samlivet tar slutt. Hun viser til at samlivsprosessen og truslene kan fortsette så lenge partene må ha kontakt med hverandre, såfremt det ikke skjer en atferdsmessig endring hos den voldelige samværsforelderen. Dersom lagmannsretten ikke vurderte perspektivet om at volden nødvendigvis ikke alltid opphører etter et samlivsbrudd, kunne det føre til risiko for at barn og omsorgspersoner i disse samværsakene, fortsatt ble eksponert for trusler og/eller vold.

7.2 Lagmannsrettens forståelse av vold er utvidet

Lagmannsrettens voldsforståelse i periode A var dominert av beskrivelser av fysisk vold i form av foreldre som slår, er sinte eller kaster ting. Videre så vi at dette var betydelig endret i periode B hvor psykisk vold, og det å være vitne til vold, i mye større grad ble beskrevet av lagmannsretten som risikofylt for barna. På den ene siden kan det tenkes at barna opplevde mer fysisk vold tidligere enn de gjorde i periode B, men funnene kan også tolkes dithen at vold kan ha fått en utvidet forståelse når det kommer til definering. Blant annet viste funnene en økning av konfliktbeskrivelser i periode B.

Lagmannsrettens forståelse av vold kan ha blitt påvirket av nyere forskning og av samfunnsdebatter om hva som inngår i begrepet *vold* og ny kunnskap om barns skadevirkninger av vold. I dag kan det ansees som legitimt å si at barn som blir trukket inn i

en alvorlig foreldrekonflikt eller er vitne til vold, kan være utsatt for psykisk vold (Heltne & Steinsvåg, 2011, s. 27; Normann et al., 2021, s.2; Edvardsen & Medvik, 2014, s. 318; Braarud, 2012, s. 160-161; Skjørten 2004, s. 21, Skjørten et al., 2019, s. 20). Imidlertid viser Stang (2011, s. 159) til at å benytte benevnelsen *vitne til vold*, kan være med å nedgradere volden fordi den da kanskje ikke ansees som like alvorlig som å ha blitt *utsatt for vold*. Dersom å være *vitne til vold*, gjennom en slik forståelse av begrepet, gjøres mindre farlig, vil det kunne legitimere at volden tilsidesettes og vektes mindre enn andre momenter i lagmannsrettens vurderinger.

7.2.1 Psykisk vold

I 37 av de totalt 40 domsavsigelsene fremkom beskrivelser av psykisk vold. Barna i datagrunnlaget var vitne til det høye konfliktnivået mellom foreldrene, og kunne blant annet oppleve høyrøstet og aggressiv kjefting, nedlatende og respektløs atferd, slag og spark mellom foreldre samt trusler og sinne (A157, B6, B32). Lagmannsrettens utvidete forståelse av voldsbegrepet kom frem gjennom to dimensjoner; psykisk vold og konflikt. Det kan antas at det har vært fokus på om skadevirkninger av psykisk vold er like alvorlig som skadevirkninger av fysisk vold mellom de to periodene. Det kunne se ut som om at lagmannsretten var opptatt av psykisk vold i form av retraumatisering for barna i periode B ved at de blant annet oftere uttalte seg om helsemessig risiko dersom barna var vitne til vold eller å måtte ha samvær med den voldelige forelderens (A121, A224, B10, B126, B136, B142, B162, B173, 2B8). Funnene samsvarer med det Edvardsen og Mevik (2014, s. 319) påpeker; at voldsutsettelse kan oppleves fornedrende for barna. Det kan synes som at lagmannsretten drøftet den nyere forskningen om konsekvenser av vold. Det er rimelig å anta at lagmannsretten her støttet seg til de sakkyndige fordi vi så at beskrivelsene om traume og skadevirkninger fikk en bred plass, spesielt i periode B. Endringen i begrepsbruken kan skyldes at lagmannsretten kan ha vært influert av sakkyndiges måte å fremstille voldsbegrepene på. Imidlertid viste det seg i flere utfall at lagmannsretten beskrev barnas risiko for å bli utsatt for vold, men dømte barna til samvær med den voldelige forelderens. (Drøftes nærmere under punkt 7.3.1)

7.2.2 Begrepet *konflikt* som voldsforståelse

Alle sakene i datagrunnlaget var preget av det lagmannsretten beskrev som *konflikt*. Begrepet fremkom i forskjellige former som for eksempel *høyt konfliktnivå*, *skjerming fra konflikt* og *foreldrekonflikt*. Barna i foreldrekonfliktene kunne være gitt en posisjon som «noe»

foreldrene knivet om, slik Ekeland (2014, s. 91) beskriver om det tredje elementet i et trekantforhold og forsøk på å skape harmoni. I det ligger at barnet ikke blir ansett som subjektet «barnet», men som objektet «gjenstanden» i foreldrenes krangel. Sett på som et objekt, kan det antas at barnet ikke får samme rettslige beskyttelse mot vold enn om barnet hadde vært betraktet som et subjekt. At barnet ikke er part i samværssaken, slik Dalseide (2004, s. 2) viser til, kan være en mulig årsak til at barnets stemme kanskje ikke vektes like tungt som andre momenter. Analyseringen av datagrunnlaget viste at når begrepet *konflikt* ble brukt av lagmannsretten, kunne det forstås som vold fordi konfliktene oftest ble beskrevet som *høyt konfliktnivå* eller at *konfliktnivået var fastlåst* eller *uløselig*. Solberg og Søreide (2007, s. 264) viser til at ved å benytte begrepet *høyt konfliktnivå*, kan det være med å skjule at det dreier seg om vold.

Ifølge Nylund (2012, s. 215 - 216) er familier kjennetegnet av høyt konfliktnivå, voksende som gruppe i samværssaker. Hun peker på at barn som lever i vedvarende spenningsfelt mellom foreldres antagonisme, har stor risiko for å måtte leve under forhold som ikke er optimale for deres utvikling. Antagonisme viser til foreldrenes fiendskap hvor de personlige meningsforholdene er sterke og skaper motstand dem imellom (Persvold & Berner, 2019). Slike meningsforhold var i stor grad fremtredende i lagmannsrettens beskrivelser av konfliktene. På den ene siden så vi at når lagmannsretten viste til skadelig atferd fra foreldrene, var det ofte gjennom beskrivelser av vold, trusler eller misbruk av rus. Lagmannsrettens voldsforståelse samsvarer ut ifra dette med det Rønbeck et al. (2001) sitert i Gard & Wæhler, 2019, s. 3) viser til at når normer som ansees grunnleggende brytes, oppstår foreldrekonflikter. På den andre siden, tonet lagmannsretten ned graden av vold dersom det var gått lang tid siden hendelsene. Samtidig fant vi at dersom lagmannsretten beskrev at barna var vitne til volden, eller at foreldrene involverte dem, forstod lagmannsretten konflikten som mer alvorlig. Rønbeck et al. (2001) sitert i Gard & Wæhler, 2019, s. 3) viser til slik involvering av barn som et annet kjennetegn på å utløse en konflikt. Det er i tillegg mulig at lagmannsretten legitimerer konflikt som vold fordi begrepet ofte assosieres med vold og motstand når det omtales. Dette samsvarer med Ekeland (2014, s. 66- 67) slik han forklarer forståelser av konfliktbegrepet. Høyt konfliktnivå kan ut fra dette forstås som en form for psykisk vold for barn som lever i spenningsfeltet mellom foreldrene, slik Norman et al. (2021, s. 23) og Edvardsen og Mevik (2014, s. 319) viser til.

Konflikter ble ofte beskrevet av lagmannsretten som *av langvarig karakter* (A171, A196, A201, A224, A236, B32, B62, B142, B155, B162, 2B8). Nylund (2012, s. 215) viser til at konflikters nivå normalt vil senkes over tid for så å opphøre eller bli uproblematisk for partene. I en slik konfliktforståelse er det mulig at lagmannsretten ikke forstod konflikten som direkte knyttet til vold når de for eksempel kunne henvise til at det var gått lang tid siden samlivsbruddet og at tiden hadde dempet konflikten (A171, A184, A196, A206, A232, B6, B42). Det kunne være en risiko for at lagmannsretten på denne måten tonet ned alvorlighetsgraden av vold fordi lagmannsretten, slik Andersland (2017, s. 171) påpeker, kunne ha for dårlige barnefaglige kunnskaper om skadevirkninger av vold. Eksempler på dette var at lagmannsretten uttalte at de var klar over voldsrisikoen ved samvær, men at tiden var inne for å gjeninnføre samvær likevel (B62, B81, B155, B195, A236, B63). I dette ligger en forståelse av at samværsretten står sterkt, slik Haugli og Havik (2010, s. 47) og Jahr (1988, s. 20) viser til om at samvær med biologiske foreldre er viktig for barns utvikling av en egen identitet.

Lagmannsretten benyttet begrepet *skjermet fra konflikt* i langt større grad i periode B enn i periode A. På denne måten antydes det at lagmannsretten har fått en bredere forståelse av hva vold kan innebære for barn, slik Nylund (2012, s. 216) beskriver om konflikters negative skadevirkninger på barn. *Skjermet fra konflikt* som voldsforståelse kan antas å bety at lagmannsretten mente at barna måtte skjermes, så vel som at omsorgspersonen skulle skjermes for å ikke få svekket sin omsorgsevne. Funnene viste at lagmannsretten brukte begrepet *skjermet fra konflikt* som et element i god omsorgsutøvelse. Lagmannsretten likestilte foreldrenes evner til å bli ferdige med konflikter og gå videre med at foreldrene viste god omsorgsevne. Lagmannsrettens forståelse av omsorgsevne samsvarer med Rønbeck et al. (2001, sitert i Gard & Wæhler, 2019, s. 1) som hevder at foreldre som er i stand til å legge bak seg konflikten, er gode omsorgsgivere. Samtidig viser forskning at konflikter som involverer barn og varer over tid, kan gi barn mer skade enn om foreldrene hadde skjermet barna fra høyt konfliktnivå, hevder Stokkebekk et al. (2021, s. 53 - 54). Dette samsvarer med det Rød (2010, s. 93) viser til i sin forskning; foreldrekonflikter kunne være fastlåste i årevis etter en rettsak. Det er mulig å anta at det kunne være vanskelig for foreldrene å skjermes barna fra konflikten, noe som samsvarer med Rød (2010, s. 93) om at barna fortalte at situasjonen deres forverret seg da samværsaken var ferdig avgjort.

7.3 Flere barn får samvær og flere barn får samvær mot sin vilje

Når lagmannsretten dømte til samvær, var det med beskyttet eller støttet tilsyn, samt vanlig eller begrenset samvær uten tilsyn. Felles for vurderingene var at samvær med begge foreldre i utgangspunktet var ansett å være til barnas beste. Samværsretten står sterkt i Norge, og dette er både et kulturelt og et rettslig fenomen som blant annet reguleres i bl. § 42 –47, BK, artikkel 9 og EMK, artikkel 8. Funnene viste at andelen barn som måtte ha samvær mot sin vilje, økte betydelig fra periode A til periode B. Økningen skjedde parallelt med at barns rettigheter i forhold til medvirkning og beskyttelse mot vold har blitt styrket de siste to tiårene, jf. bl. §§ 31, 43a og 43b, BK, artikkel 12, når det gjelder medvirkning og jf. bl. §§ 30 og 48, BK, artikkel 19 og 34. jf. strl. §§ 219, 228 og 229 når det gjelder beskyttelse (Løvgren et al., 2017, s. 112).

7.3.1 Hvorfor får barn samvær når alvorlig vold har skjedd i nære relasjoner?

Lagmannsrettens vurderinger i sakene gikk i retning av at det var viktig med biologisk tilknytning samt å opprettholde relasjon til samværsforelder. Ti av dommene viste funn hvor barna i klartekst fortalte om psykisk og fysisk vold i form av foreldre som truet eller slo (A82, A173, A201, A206, A224, A241, B42, B63, B81 B126). Barns fortellinger om vold og frykt i samværs sakene, var ikke ensbetydende med at de fikk medhold i ønskene om å slippe å møte samværsforelder (A82, A179, A201, A206, A241, B126, B142, B191, 2B8). I BK, artikkel 12 fremgår det at medbestemmelse ikke betyr at barnet skal ha selvbestemmelsesrett, men at barnet har rett til å delta og si sin mening før beslutninger som angår dem, tas.

Lagmannsretten vurderte alder og modenhet i lys av barns konsekvensforståelse. Vi fant at lagmannsretten anerkjente fortellinger om vold. Samtidig så vi at barnas fortellinger i disse dommene ikke ble nok vektlagt til at samvær ble nektet, slik barna ønsket. Det fremkom i funnene at lagmannsretten vektet *samværsretten* tungt og vurderte denne opp mot barnas sikkerhet i forhold til samværs situasjonen. Imidlertid er det flere momenter som lagmannsretten skal ta med i sine vurderinger i tillegg til barnas uttalelser om vold og barnas ønsker, samt om samværsretten mellom barn og foreldre. Haugli (2016, s. 66) viser til at det i rettspraksiser foreligger retningslinjer for særlig relevante momenter i samværs saker. Blant annet risiko ved å skifte miljø, barnets tilknytning til foreldrene, reiseavstand mellom foreldre, barnets mening og en vurdering av foreldrekompetanse og personlige egenskaper.

Lagmannsrettens vektlegging av samværsretten samsvarer med Wallerstein og Kelly (1980) sin relasjonsretning, hvor de hevder at det er nødvendig for barn å ha en relasjon til begge biologiske foreldre. Dette begrunner Wallerstein og Kelly (1980) med at dersom barna ikke

fikk ha en relasjon med begge foreldrene, ville det kunne medføre at barna kunne utvikle psykiske problemer (Jahr, 1988, s. 18 – 20). Barna i disse samværssakene ønsket ikke samvær, og dersom lagmannsretten hadde vurdert ønskene i lys av behovsretningen istedenfor relasjonsretningen, er det mulig at de kunne kommet barnas ønsker mer i møte, fordi ifølge behovsretningen kan barn få omsorgsbehovet dekket også gjennom andre enn biologiske foreldre (Jahr, 1988, s. 18- 20).

Behov for korrigerende av barnas negative erfaringer med samværsforeldre, var et moment som det kunne se ut som at lagmannsretten i periode B vektet tyngre enn barnas ønsker om å slippe samvær. I periode A fant vi ikke at dette var et tema. Lagmannsretten vurderte at barna hadde behov for å få et mer positivt og nyansert bilde av samværsforelder (B42, B126, B142). Argumenter om familiære relasjoner ble veiet tungt i lagmannsrettens vurderinger, og lagmannsretten argumenterte med at kontakt med samværsforelder kunne være med å snu barnas motstand mot samvær, eller eventuell frykt for samværsforelder, til noe positivt for dem begge. Et slikt perspektiv er i tråd med Forsberg & Pösö (2007, s. 194) som hevder at barn bør opprettholde relasjonen til begge biologiske foreldrene selv om de ikke bor sammen, noe som er i tråd med relasjonsretning. Forsberg og Pösö (2007, s. 193) viser til at det ikke nødvendigvis er selve samlivsbruddet, men foreldrenes konflikt som kan skape vanskeligheter hos barna. De peker på at barns erfaringer kan knyttes til kvaliteten på nære relasjoner både på godt og vondt. Forsberg og Pösö (2007, s.193) argumenterer med at samværsforelder sine alvorlige vansker er underordnet, fordi samvær kan gis under trygge forhold med tilsyn. Tilsyn, hevder de videre, kan bidra til at barnet ikke utvikler et idealisert eller et demonisert bilde av samværsforelder. Jahr (1988, s. 18- 20) peker på at Wallerstein og Kelly (1980) hevder at et høyt konfliktnivå kan føre til psykiske utfordringer og avvisning av den forelder barna ikke bor hos. Det er mulig at lagmannsretten i våre samværssaker ønsket å unngå problemstillingen som kunne føre til psykiske utfordringer for barna, og derfor dømte til samvær selv om det var mot barnas vilje.

Tidligere allmenn oppfatning var at dersom foreldre hadde alvorlige rus- eller voldsproblemer, var det ikke til det beste for barnet å ha kontakt med dem (Forsberg & Pösö, 2007, s. 191; Heltne & Steinsvåg, 2011, s. 20). Dagens oppfatning kan oppfattes å være mer nyansert fordi dersom rusproblemene er antatt å være passé, behøver man ikke alltid å hensynta momentet. Derimot ble pågående rusbruk ansett som et problem. Dette gjenspeilet

seg i lagmannsrettens vurderinger. Behov for kontakt med begge foreldre støttes av Gerds-Andresen (2020, s. 131), som påpeker at kontinuiteten i barn og foreldres relasjon er viktig i forhold til barnets utvikling av identitet. Imidlertid viser forskning at barn kan retraumatiseres dersom de må ha kontakt med en samværsforelder de frykter, slik Steinbakk (2019, s. 3) hevder om barn som må ha samvær med voldelige foreldre. Harne og Radford (1995) sitert i Heltne & Steinsvåg, 2011b, s. 202-203) hevder at voldelige samværsforeldre, gjennom kontakt med barna, i tillegg kan videreføre truslene og volden mot omsorgspersonen. Steinsbakk (2019, s. 3-4) viser til at også sakkyndiges ordbruk kan misforståes dersom de ikke blir tydeliggjort for retten. For eksempel behøver ikke kontakt mellom barn og foreldre være ensbetydende med samvær. Kontakt kan like gjerne være telefon-, brev- eller videokontakt. Det er forskjell på risiko for retraumatisering under samvær og behandling av traumer i trygge omgivelser og med fagfolk, hevder Steinbakk (2019, s. 3-4).

Funnene viste at innføringen av beskyttet og støttet tilsyn i 2014 gjennom barneloven § 43 a, kan ha medvirket til funnet om at flere barn fikk samvær i periode B enn i periode A (A205, A236, B62, B81, B155, B195, B126). En mulig årsak til økningen kan være at lagmannsretten vurderte at de nye virkemidlene kunne gi barna nødvendig beskyttelse mot vold eller trusler under samværene. Beskyttet eller støttet tilsyn sammen med tolk, ble benyttet i periode B i saker hvor lagmannsretten vurderte at det var risiko for overgrep eller traumer for barna eller omsorgspersonen (B63, B81, B126). Det kan virke som om lagmannsretten anså at støttet eller beskyttet tilsyn med tolk var nok til å eliminere frykten for at samværsforelderens skulle kunne utspørre eller true barna under samvær. Imidlertid viser Heltne og Steinsvåg (2011b, s. 203) til at et non-verbalt språk gjennom gester, tonefall, blikk eller lyder kan bidra til gjenkjennelse, frykt og retraumatisering hos barna. Ut ifra dette er det rimelig å anta at det ikke alltid er tilstrekkelig med en tilsynsperson til stede i samvær. Haugli og Havik (2010, s. 126) påpeker at selv med tilsyn kan samværet oppleves utrygt. Dette står i motsetning til lagmannsrettens argumenter om at tilsyn kan være med å dempe frykt og risiko. Heltne og Steinsvåg (2011, s. 203) påpeker videre at barn tilpasser seg foreldres atferd for å overleve. Det kan derfor være vanskelig for tilsynspersoner som ikke er sakkyndig, å vurdere samspillet kvalitet under samværet. Imidlertid finnes det også forskning som viser at samvær med tilsyn for barn med voldelige samværsforeldre, kan oppleves positivt for barn (Aris et al., 2002, sitert i Heltne & Steinsvåg, 2011, s. 202-203). På den annen side hevder Steinbakk (2019, s. 3) at samvær ikke fungerer som arena for traumeutsatte barn fordi disse barna har

behov for tryggere rammer og for behandling av traumene. Steinbakk (2019, s. 3) peker på at det finnes flere behandlingsteknikker som er rettet mot traumer hos barn. Hun hevder dersom barn skal kunne nyttiggjøre seg slik behandling, er det en forutsetning at utrygge omsorgsbetingelser er endret til trygge. Det kan av den grunn stilles spørsmål til om det var til barnas beste å måtte møte en mulig overgriper mot eget ønske, selv om det var med beskyttelse gjennom tilsyn. Det fremkommer også av veilederen om samvær etter barneloven § 43 a fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2014, s. 5) at «Samvær med beskyttet tilsyn skal ikke fastsettes der barnet har vært utsatt for eller vitne til alvorlige forhold som vold og overgrep, og det er fare for gjentakelse eller traumatisering av barnet.» I slike samvær som skissert ovenfor, kunne det vært en potensiell risiko for at barna igjen kunne blitt utsatt for vold. Selv om Forsberg og Tösö (2007, s. 195) viser til at muligheten for en god fungerende kontakt mellom barn og samværsforelder gjennom tilsyn åpenbart er til stede, men likevel er det ikke alltid slik, og at man ikke kan ta dette som en selvfølge.

Det kan se ut som at lagmannsretten prøvde å balansere og løse samværskonflikter ved å benytte beskyttet eller støttet tilsyn som beskyttelse mot vold, samtidig som at samværsretten ble ivaretatt. En slik form for konfliktløsning fra lagmannsrettens side, samsvarer med Heiders (1958, sitert i Ekeland, 2014, s. 91) *balanseteori* hvor «noe» representert ved «barnet» er motivet for at foreldrenes disharmoniske forhold søkes løst ved at virkemidlene *beskyttet* eller *støttet* tilsyn ble benyttet i konfliktløsningen. Det kan se ut som at lagmannsretten hadde lagt til grunn en forståelse av vold hvor voldsrisiko i disse samværsakene reduseres til fordel for samværsretten. Lagmannsretten er gitt mandat til å dømme juridisk, men også til å vurdere skjønnsmessig og individuelt i hver samværs sak. Gjennom funnene kunne det se ut til at lagmannsretten dømte juridisk, fordi lagmannsretten i disse sakene tilsidesatte barnas ønsker. Loven gir føringer om at støttet og beskyttet tilsyn er ment å være et alternativ til å la være å gi samvær, slik Collin-Hansen (2019, s. 197) viser til om virkemidler for å kunne beskytte barn under samvær. Når funnene viste at samværsretten ble vektet tungt i lagmannsrettens vurderinger, kunne virkemidler som beskyttet eller støttet tilsyn vært en medvirkende årsak til samvær ble gitt selv om barna ikke ønsket det.

Funnene avdekket en nedgang fra periode A til periode B av antall dommer hvor lagmannsretten vurderte at det ikke skulle gis samvær. Formålet med innføringen av et

tosporet system for tilsyn - støttet og beskyttet tilsyn ved samvær, var å minimere risiko for vold mot barn i møte med samværsforelder. Denne lovendringen skulle bidra til å styrke barneperspektivet og sikre at samværsaker ble bedre belyst, jf. Prop. 85 L (2012-2013), s. 52. Samtidig var en del av formålet med lovendringen at terskelen for å nekte samvær skulle senkes. Bendiksen og Haugli (2021, s. 164) viser til forarbeidene til Prop. 85 L og påpeker at proposisjonen gir sterke føringer i forhold til at samværsnekt i større grad enn tidligere skal benyttes fordi rettspraksis har vist at det skulle mye til – tungtveiende grunner - for at domstolen nekter samvær. I våre funn fant vi en økning hvor lagmannsretten dømte til samvær, noe kan virke å stå i motsetning til lovens formål. Funnene viste at flere av barna i periode B som fikk samvær mot sin vilje, ble gitt dette samværet med enten beskyttet eller støttet tilsyn. I dag er det allmenn oppfatning at det skal mye til for å nekte foreldre og barn samvær. Det kan stilles spørsmål til om tilgangen til å benytte de to virkemidlene kan ha blitt en «sovepute» for lagmannsretten fordi de nå benytter tilsyn i saker der samvær tidligere kanskje ikke hadde. Imidlertid kan det være forståelig at denne formen for samvær med tilsyn ble benyttet av lagmannsretten siden det er et mindre inngripende tiltak i familiens private sfære enn å nekte samvær helt. Imidlertid regnes det som en tungtveiende grunn til at domstolen skal nekte samvær dersom barna selv motsetter seg dette, fremkommer det av Prop. 85 L. (2012-2013), s. 41. Det utdypes videre i proposisjonen at barnas egne erfaringer med samvær er av stor betydning når avgjørelser skal tas. De tar særskilt opp at samvær ikke bør gjennomføres dersom barna forteller at de er skremte eller føler seg ubekvem. I slike tilfeller gir Prop. 85 L (2012-2013), s. 49-50 føringer om at heller ikke samvær med tilsyn bør gjennomføres. Karlsen og Skjørten (2019, s. 73) viser til at problemstillingen er behandlet av Høyesterett gjennom dommen RT 2013, s. 1329. Gjennom forarbeidene i Prop. 85 L, gis føring til at terskelen for samværsnekt skal senkes. Da lagmannsretten gav samvær med beskyttet eller støttet tilsyn i saker hvor det ellers kunne vært gitt samværsnekt, kan det se ut til at det var to motstridende forståelser som gjorde seg gjeldende. Fordi funnene viste at det var en økning av voldsutsatte barn som ble gitt samvær mot eget ønske, kan det stilles spørsmål til om lovendringen for denne gruppen ikke har virket etter intensjonene.

7.3.2 Makt og samværsutfall

Lagmannsretten har en dømmende makt til å treffe avgjørelser slik de er gitt mandat i henhold til loven (Gisle, 2021). Lagmannsretten avgjør for eksempel om det blir gitt samvær og eventuelt rammene for samværene. Lagmannsretten kan bruke sin maktposisjon til å bestemme at samvær ikke skal finne sted, noe som kan antas å være en særlig inngripen i familielivet (A85, A97, A114, A151, A157, A160, B4, B136). Både EMK, artikkel 8 og BK, artikkel 9 viser til en beskyttelse av barn og foreldres familieliv. Som representant for myndighetene, er lagmannsretten gitt patriarkalsk makt slik Weber (1971, s. 80) beskriver om makt gitt ut fra autoritetsforhold knyttet til deres kunnskap om lovverket og systemene rundt. Dette samsvarer med Wæhle (2018) som viser til at patriarkalsk makt er betegnende for hvem som tar viktige avgjørelser i samfunnet.

Funnene viste at lagmannsretten kunne vise til at volden ikke behøvde å hensyntas i og med at samlivet var avsluttet eller at det var gått lang tid siden volden hadde vært utøvd (A171, A179, A184, A196, A206, A232, A236, B42, B62, B63, B81, B155, B195.). I dette kan det ligge en antagelse om at lagmannsretten benyttet diskursmakt til å hevde at risikoen for maktbruk gjennom vold ikke lenger var til stede. Foucault (1970/1999, s. 9) hevder at den som har makt til å bringe inn noe i en diskurs, også har makt til å definere hva som skal utelukkes. Dersom lagmannsretten velger å tilsidesette vold, utelukkes begrepet fra diskursen, og gis ikke mening inn i vurderingene om samvær. At samlivsbrudd kan bety opphør av makt gjennom vold, er et perspektiv som samsvarer med Vetlesen (2017, s. 164) betraktninger om makt. Han hevder at makt som ikke får vokse, vil krympe hen og dø. Imidlertid viser forskning at vold ikke nødvendigvis opphører ved et samlivsbrudd, hevder Rød (2010, s. 93 og 98). Konfliktdrivende foreldre kan tenkes å bruke forventningen om at de skal få til en endring og oppnå samvær eller utvidet samvær, som en maktkamp mot sin tidligere samlivspartner. Aubert (1964, s. 123) påpeker at i en slik interessekonflikt vil utfallet kunne bli fullstendig tap, men det kan også bety at man vinner godet. Fordi alle samværsakene var behandlet av lagmannsretten, ligger det implisitt at de var anket fra en avgjørelse i tingretten. I noen av sakene fant vi også at en eller begge foreldrene hadde bragt samværsaken inn for retten flere ganger. Å ta saken til retten kan, i en slik sammenheng, tenkes å være et ledd i en maktkamp slik Ekeland (2014, s. 79) påpeker om maktkamp i en interessekonflikt. Lagmannsretten uttalte i en domsslutning at mor og barn mest sannsynlig ikke ville få ro før en konfliktdrivende far ble imøtegått med samvær. De fant det da bedre for alle parter at det ble gitt samvær selv om barna selv ikke ønsket dette. I slike tilfeller kan det antas at

konflikt drivende foreldre har en faktisk makt både i forhold til deres handlinger om å ikke gi seg ved å involvere rettsapparatet gjentatte ganger, men også i form av hvordan de styrer diskursen i prosess-skriv. Imidlertid viser Nylund (2012, s. 217) til at foreldre gjennom å ta samværssaken til domstolen, frasier seg retten til selvbestemmelse for seg og barnet, og overlater makten til domstolen.

Funnene viste at lagmannsrettens beskrivelser og voldsforståelser ble gitt større plass i vurderingen i andre periode. Vi så også et økt omfang av sakkyndiges synspunkter i langt større grad enn i de tidligere dommene. Når de sakkyndige får mer plass, får de også anledning til å definere begreper de mener er relevante. De sakkyndige blir gjennom sin utdanning, ansett som autoriteter. Gjennom deres gjensidige tilhørighet i gruppen «fagpersoner» kan de, gjennom felles diskurser, enes og anerkjenne hva de mener er den sanne viten, slik Foucault (1970/1999, s. 24) beskriver om utdanningssystemets makt til å opprettholde, legge til eller tilsidesette innhold i diskurser. En fagspråklig kontroll kan bidra til at det oppstår en maktutøvelse som går utover språkets egentlige bruksområde, og dersom hverdagsspråk kan omsettes til fagspråk, kan det gjøre det vanskelig for andre å forstå, påpeker Ekeland (2014, s. 75). Garsjø, (2001, s. 302) peker på slik språkbeherskelse som en maktkilde. Det er rimelig å anta at de sakkyndige i større grad enn tidligere har fått et maktmiddel ved at de er med å styre diskursen omkring vold og skadevirkninger for barn. Dette samsvarer med hvordan Mullender (1996, s. 8-11) beskriver krisesentrenes dokumentasjon, definering og fortolkning av vold mot kvinner som et nytt begrep i voldsdiskursen. Hun hevder at fremveksten av krisesentre på 70-tallet i England kom som en motvekt til den patriarkalske makten menn har hatt. Vold mot kvinner ble gjennom krisesentrenes formidling, forstått som samfunnsmessig vold, ikke som et privat anliggende. Dersom vold beskrives som *pryle* eller *gi en lærepenge* så kan det oppstå tvil om alvorlighetsgraden. Skjørten et al. (2019, s. 16) viser til denne nedgraderingen av vold gjennom språkbruk, som en form for sosial makt som lagmannsretten og sakkyndige kan benytte. Glomnes (2001, s. 114) viser til det samme som Foucault ved å hevde at gjennom definering av ord begrenses og åpnes muligheter. Slik innlemmes nye ord i en diskurs og konstrueres inn i sammenhengen. Glomnes påpeker at det ligger stor makt i å hevde at man besitter all viten i en diskurs, og viser til at det ikke samfunnsmessig er bra å tillate at vitenskap og offentlighet besitter denne makten alene. Dersom dette tillates, lukkes diskursen for andre sine forståelser, hevder Glomnes (2001, s. 114) videre. Foucault

(1970/1999, s. 14) påpeker at rettslig rettferdiggjøring er forankret i rettssystemet og at det kan medføre at diskursene lukkes. Ved å selv bestemme hva som skal innlemmes i diskursen og hva som skal utelates, kan avgjørelser fattes og legitimeres uten å bringe andre perspektiver enn det rent juridiske inn i vurderingene og slik tilsidesette skjønnsbaserte vurderinger. Ny viten formidlet av sakkyndige, kan bli borte under vurderingene dersom de ikke er gitt plass og mening i den rettslige diskursen av lagmannsretten.

Barn kan ha en sterk rettferdighetssans, og i noen dommer viste lagmannsretten til at det var risiko for at barna kunne havne i en *lojalitetskonflikt* (A157, B32, B136, B142, B173, B191). Lidén og Kitterød (2020, s. 42) viser til at barn kan sette likhetstegn mellom likeverd og lik fordeling av tid med foreldre. De peker på at en slik tenkning gjenspeiler kjønnslikestillingen som har vært en politisk målsetning i Norge gjennom flere år. Barnas rettferdighetssans ble av lagmannsretten ofte referert til som lojalitetskonflikt, slik også Lidén og Kitterød (2020, s. 42) beskriver det om barn som egentlig ønsket å ikke ha så mye samvær med samværsforelderen, men som valgte å gjennomføre samværet likevel for å ikke såre forelderen. Funnene viste at lagmannsretten vurderte barnas lojalitetskonflikt som en risiko for barna fordi de kunne bli stående i spenningsfeltet mellom foreldrenes konflikt. Lagmannsrettens vurdering av at lojalitetskonflikt kunne være risikofullt, kan springe ut fra forarbeidene til barneloven om barns deltakelse i foreldretvister. Prop. 85 L (2012-2013), s. 37-38 sier at det må vises forsiktighet slik at barn ikke blir gitt ansvaret med å måtte velge mellom foreldre. Vi kan anta at de mener at en slik form for makt for barn gjennom å bli ansvarliggjort i valg mellom foreldre, ikke er til barnets beste.

Funnene viste at lagmannsretten så på det som viktig å skjerme barna fra foreldrenes konflikt fordi konflikten ble forstått som psykisk vold og som skadelig for barna. Dette funnet var interessant i forhold til at også foreldrene benyttet skjerming som argument, men da for å nekte samvær (A82, A173, A206, B6, B63, B77, B142, B195). Beskyldninger om overgrep mot barna eller at konflikten var av en slik art at det ville være fare for barna om de fikk samvær, var argumenter vi fant. Når slike argumenter fører til at konflikten blir mer fastlåst, viser Aubert (1964, s. 121) til at den konfliktdrivende forelderen både i ord og handling, viser en vilje til å motarbeide den andre forelderen. Imidlertid fant vi at lagmannsretten oftest vurderte det som negativt at forelderen selv hadde utøvd samværsnekt, og lagmannsretten dømte til samvær i alle disse sakene. At lagmannsrettens vurderte at det var viktig å skjerme

barna fra langvarig foreldrekonflikt, støttes av Raundalen (2011, s. 254). Han hevder at det eksisterer omfattende dokumentasjon og forskning som viser at det er skadelig for barn å oppleve utrygghet og langvarige påkjenninger i barndommen. På tross av denne kunnskapen, fant vi at lagmannsretten hadde en høy terskel for å nekte samvær grunnet voldelig atferd. Dette samsvarer med funn Skjørten (2004, s. 11) viser til; at det skulle mye til for å nekte samvær fordi dommerne konkluderte med at den voldelige atferden ikke behøvde å bety at omsorgsevnen ble redusert. I flere av dommene kom det frem at det var barnevernet – ikke forelderen - som initierte samværsnekt (A206, B63, B77, B142, B195). Dette viser kompleksiteten som barn og foreldre står i når mulig vold gjør at andre parter går inn i konflikten. Det rettslige fortrenger, gjennom sin maktposisjon, andre instanser hevder Edvardsen og Mevik (2014, s. 329- 330), og viser til at barns rettigheter på denne måten blir utfordret ved at de må møte en voldelig forelder selv om de har bedt om å få slippe dette.

7.4 Samvær og barnets beste?

I følge Skjørten (2019, s. 196) er utgangspunktet i samværsaker at barn skal ha god kontakt med begge sine biologiske foreldre, og kontakten skal vurderes opp mot barnets beste. Fellesnevneren for våre samværsaker er at barna hadde vært vitne til eller eksponert for vold. Under slike forhold peker Skjørten (2019, s. 197) på at lagmannsretten må foreta en risikovurdering i forhold til at samvær kanskje ikke skal gis fordi barnet skal beskyttes mot vold eller overgrep. Funnene viste en tendens til at det juridiske aspektet om *samværsrett* og *det biologiske prinsipp* kunne få forrang fremfor andre momenter i lagmannsrettens vektlegginger, som for eksempel barnets medvirkning og lagmannsrettens voldsforståelse.

I oppgaven var vi opptatt av hvordan lagmannsretten vurderte barnets beste i samværsaker der barn var vitne til eller eksponert for vold. Barnets medvirkning kan sees i lys av barnets beste, og representerer en av de tre P'ene i Barnekonvensjonen - participation. Det er forskjell mellom barnet som informant og barnet som aktør. Dersom et barn kun fremstår som en informant, ville ikke informasjonen få følger for vurdering og avgjørelse, og de kan da ikke ansees som delaktig i sin sak. Dette støttes av Bunkholdt og Kvaran (2015, s. 110) som hevder at i synet på barnet som aktør, ligger det en forståelse av at barnet selv beskriver hvordan verden og deres erfaringer oppleves. På denne måten blir barnet delaktig i egne forhold som de skal ha innflytelse på. Samtidig som at andelen barn som ble hørt steg betydelig i den siste perioden, viste funnene at flere barn i samme periode måtte ha samvær med en voldelig

forelder mot sin vilje. Det kan se ut til at barnets posisjon som meningsbærer, ikke gjenspeiler i tilstrekkelig grad styrkingen av deres rettigheter i lovverket. Berrick et al. (2015, s. 128) viser til at barn som blir sett, ikke nødvendigvis blir hørt og barn som blir hørt, ikke nødvendigvis blir involvert. Dette utsagnet kan sees i sammenheng med Jerkø (2018, s. 122) sin beskrivelse av begrepet *barnets beste* som en menneskelig standard. Han viser til at en slik forståelse av begrepet står i motsetning til den rettslige standarden som vurderes i rettssystemet. Når Jerkø (2018, s. 123) hevder at lagmannsretten ved å benytte uttrykk som *uaktsom* og *urimelig* når de legger til grunn en lovforståelse, blir dette en rettslig standard, og noe som ikke behøver å ha stor relevans i forhold til barnets beste. Hensynet til barnets beste krever at lagmannsretten kan sette seg inn i barnets historie og hele situasjonen, for så å foreta en menneskelig, konkret vurdering av hva som er til det beste for akkurat dette barnet. Jerkø sine vurderinger av hvordan å finne barnets beste gjennom et psykologisk syn samsvarer med Krutzinna (2022, s. 122) som hevder at jussen standardiserer barna. Hun viser til at kun en liten del av barnet handler om lover og regler, og at det derfor er viktig å finne frem til hva som er det unike med det enkelte barnet. Først da kan en finne hva som er til barnets beste. Dette synet støttes av Smart (2004, s. 499) som hevder at når regler som man etablerer for å finne frem til barnets beste blir generelle, kan det føre til at barn ikke får medvirke eller at deres stemme ikke anerkjennes. I diskusjonen om hvordan begrepet *barnets beste* skal tolkes, hevder Skivenes og Sørtdal (2018, s. 60) at begrepet er tvetydig og med spillerom for flere tolkninger, og at dette kan være utfordrende å anvende i beslutningstaking om begrepet *barnets beste*. De peker på at et abstrakt ideal kan vanskeliggjøre myndighetenes anvendelse av prinsippene i sin lovgivning, og viser til at prinsippet kan fylles med materielt innhold så vel som å benyttes gjennom prosedyrer. Skivenes og Sørtdal (2018, s. 62) påpeker at hvor mange og strenge instruksjoner som bestemmer utøvelsen hos beslutningstakeren, vil innvirke på hvor mye skjønn det er mulig å benytte i vurderinger og til slutt i beslutningen i samværssaken. Jo strengere regelverk for utøvelse av beslutninger som omhandler barn, desto mindre mulighet for bruk av skjønn. Motsatt vil ingen instruksjoner gjøre at beslutninger blir vanskeliggjort fordi man må avveie momenter opp mot hverandre uten å egentlig vite hvilke momenter som skal veies tyngst.

Variert voldsforståelse kom til uttrykk og ble gitt større plass i vurderingene i siste periode. Beskyttelse mot vold inngår i Barnekonvensjonens tre P'ene - protection – og kan sees i

sammenheng med barnets beste. Imidlertid kan det synes som at barnas voldsfortellinger i flere dommer ble skjøvet til side til fordel for mer rettslige momenter som samværsrett og biologisk prinsipp. En slik tilsidesettelse kan gi langsiktig skadevirkninger for barnet, slik Eriksson et al. (2007, s. 11) forklarer om overføring av vold mellom generasjoner. De bruker begrepet *The circle of violence* for å beskrive konsekvensene av opplevd vold som barn, samt som en generell forklaring til vold i nære relasjoner. Samtidig kan det se ut som at allerede svake forbindelser mellom barn, samværsforelder og volden som har skjedd, nulles ut ved at lagmannsretten vurderte det biologiske prinsipp og samværsretten sterkere enn barnas motstand og voldens skadevirkninger. Jerkø (2018, s.119) peker på at dette kan skje dersom kun rettslig standard av *barnets beste* benyttes. Dette støttes av Collin-Hansen (2019, s. 29) som viser til den kritikken som kom frem i forarbeidene til lovendringen om barneperspektivet i foreldretvister. Hun hevder at vold oversees eller bagatelliseres i domstolenes behandling av barnefordelingssaker. Å overse eller bagatellisere vold kan gi skadevirkninger fordi, slik Finkelhor et al. (2007, s. 7-26) beskriver begrepet *polyvictimization*, kan man forstå voldsbelastninger som at summen av vold er mer enn de enkelte delene av volden. På denne måten forsterkes barnas skadevirkninger. En slik forståelse av voldsbelastninger samsvarer med Braarud (2012, s. 159), som peker på at risikofaktorer er kumulative. Det kan stilles spørsmål til om et rettslig perspektiv på begrepet *barnets beste* ikke i alle tilfeller er til barnets beste. Selv om barnet ikke er part i samværsaken, er det nærliggende å tenke at barnet har makt gjennom at *barnets beste* skal ha forrang foran andre bestemmelser. Samtidig har ikke barnet makt fordi hva som er til barnets beste tolkes av andre enn barnet selv – av foreldre, lagmannsrett og sakkyndige.

Vurderingene av barnets beste kan endre seg over tid og blir påvirket av samfunnsutviklingen, hevder Martinsen (2012, s. 44). Det er nærliggende å anta at dette er en av faktorene som har vært medvirkende til funnene som viste at barna ble gitt større plass i sakene i periode B enn i periode A. Barns styrkede rettigheter er et annet moment som kan ha bidratt til endringen. Anerkjennelse av at barn er eksperter på sitt eget liv, har gitt dem status som aktør, hevder Strandbu og Thørnblad (2015, s. 273). Sett på som et selvstendig individ har barna rett til deltakelse i saker som angår dem selv. Fordi barna stemme fikk så stor plass, hadde vi en forventning om at barnas meninger ble mer vektlagt enn det som fremkom i datagrunnlaget. Funnet overrasket oss og kan i første omgang oppfattes som en motsigelse til den lovmessige styrkingen av barns rettigheter og noe som skulle gi barna bedre beskyttelse mot vold

Når det kommer til lagmannsrettens forståelse av vold, viste funnene en endring mellom periodene ved at voldsbegrepene ble utvidet, blant annet at lagmannsretten gjennom argumentasjon viste at de anerkjente psykisk vold som skadelig for barna i større omfang i periode B enn i periode A. Det kan synes som at en utvidet voldsforståelse kan ha hatt en innvirkning på at samvær ble gitt i flere saker fordi tilsyn kan sees som beskyttelse mot risiko for vold og som et alternativ til å ikke gi samvær. Funnene viste at lagmannsretten benyttet argumenter som at tilsyn kunne være med å dempe risiko og frykt. Imidlertid viser Haugli og Havik (2010, s. 126) til forskning om at selv med andre voksne til stede som tilsyn under samvær, vil barnet kunne føle frykt basert på tidligere erfaringer med en voldelig samværsforelder. Kunnskap om at samvær med voldelig forelder kan være skadelig for barn, er godt dokumentert. Det kan derfor stilles spørsmål til om nye verktøy som beskyttet eller støttet tilsyn under samvær kan sies å være til det beste for barn med voldserfaringer. Sett i lys av dette er det rimelig å stille spørsmål til om terskelen for at lagmannsretten kan nekte samvær for denne gruppen barn, har økt istedenfor å senkes slik forarbeidene til lovendringen om tosporet tilsyn la til grunn.

8.0 OPPSUMMERING OG AVSLUTNING

Oppgavens fokus har vært å undersøke hvordan lagmannsretten vurderte barnets beste i samværsaker hvor barn har vært vitne til eller eksponert for vold. Vi har studert tilstedeværelsen av barnets stemme i sivilrettslige domsavsigelser om samvær. Videre undersøkte vi hva anklager om vold betyr i samværsaker. Vi valgte å se på dommer fra to ulike tidsperioder, 2001-2003 og 2019-2021, fordi vi ønsket å finne ut om det hadde vært en endring knyttet til disse spørsmålene. Fokuset har vært rettet mot barnets medvirkning gjennom retten til deltakelse og barnets rett til beskyttelse mot vold som viktige elementer i begrepet *barnets beste*, jf. to av de tre P-ene i Barnekonvensjonen; «protection and participation». For å på best mulig måte klare å belyse temaene og besvare forskningsspørsmålene, har vi sett på domsavsigelser i lagmannsretten knyttet til konfliktfylte samværsaker.

Oppgavens fire hovedfunn var at flere barn ble hørt, og vi fant at deres stemme fikk en bredere plass i periode B enn i periode A. Det andre hovedfunnet var at lagmannsrettens voldsforståelse ble utvidet og psykisk vold ble anerkjent som skadelig for barn på linje med fysisk vold. Det tredje hovedfunnet viste at flere barn fikk samvær i periode B enn i periode A. Samtidig viste siste hovedfunn en økning av at flere barn fikk samvær mot sin vilje i periode B. At flere barn fikk samvær kan ha sammenheng med styrkede rettigheter for barn. Funnet om at flere barn fikk samvær med en voldelig forelder mot sin vilje, gir imidlertid grunnlag for bekymring. Funnene viste at lagmannsretten vurderte risiko for vold mot barna og mulighet for retraumatisering i samvær med voldelig forelder før de tok en avgjørelse om samvær. Innføring av beskyttet og støttet tilsyn kan ha virket å gi lagmannsretten legitimering og en anledning til å gi samvær i saker hvor de vurderte barnas risiko som høy for voldutsettelse under samvær. Formålet med tosporet tilsynssystem var å gi barnet økt beskyttelse mot vold under samvær, samtidig som at tilsynssystemet var ment å bidra til å senke terskelen for at lagmannsretten skal kunne nekte samvær. Funnene viste at det kan se ut til at det kan være motstridene oppfatninger av hvordan bestemmelsen om tilsyn skal anvendes i lys av beskyttelse mot vold, fordi funnene viste en nedgang av lagmannsrettens anvendelse av samværsnekt for barn som risikerte å bli utsatt for vold.

I tråd med barns styrkede rettigheter til medvirkning fant vi at flere barn ble hørt. Vi kunne se at lagmannsretten i de fleste sakene anerkjente barnas fortellinger om vold. Vi så at

lagmannsretten vurderte og var opptatt av barnets beste gjennom at de i dommene trakk frem begrepet som begrunnelse for samvær eller ikke. Vurderingene viser at sakene var komplekse, og at barnets stemme og volden kunne komme i skyggen av andre momenter. At flere barn blir hørt, men ikke får vektlagt sine fortellinger og meninger, kan peke på at barnets posisjon som meningsbærer ikke i tilstrekkelig grad gjenspeiler at deres posisjon er blitt endret i lovverket. Dette bekymrer oss fordi lagmannsrettens makt og vurderinger kan få store konsekvenser for barn som må møte en voldelig forelder under samvær. Det er en menneskerett å ha gjensidig samvær, men det kan stilles spørsmål til om dette også skal gjelde, og hvordan det i så fall best kan håndteres, når barnet ikke vil møte en voldelig forelder. Det er en bekymring at funnene viste en tendens til at vold i familien ikke vektlegges tyngre enn retten til samvær og det biologiske prinsipp fordi vi fant at det ble gitt samvær til barn som tydelig gav uttrykk for at de ikke ønsket samvær med en voldelig forelder.

Slik vi ser det, kan det være et behov for å tette et mulig kunnskapsgap hos lagmannsretten på det barnefaglige feltet og om konsekvenser av vold mot barn. Vold i nære relasjoner må anerkjennes og gis mening i lagmannsrettens diskurs i samværsaker. I tillegg vil mer psykologisk fagkunnskap sammen med det juridiske fagområdet, kunne bidra til en vurdering hvor barnets beste blir sett fra en menneskelig standard i kombinasjon med en rettslig standard. Endringen i synet på barn som et selvstendig individ, bør også gjenspeiles i samværsaker ved at barnet får partsrettigheter istedenfor å representere «noe» som foreldre kniver om. Barnets stemme og volden kan ikke tilsidesettes i vurdering av samvær.

Fokus videre bør være å få frem hensikten med innføring av tosporet tilsyn slik at terskelen for å nekte samvær senkes, slik intensjonen var. Dette vil være med å minimere voldsrisiko ved at barn slipper samvær. Lagmannsretten må finne frem til det individuelle barnet – det avgjørende er barnets interesser. For, som sakkyndige uttalte i dom B77: «Barnefordeling handler ikke om rettferdighet for foreldrene, men om hvordan best å ivareta barn i en vanskelig situasjon».

REFERANSER

- Andersland, G. K. (2017). Bedre rettslig behandling av barnesaker? *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 15(2), s. 169- 183, Hentet fra DOI: 10.18261/issn.0809-9553-2017-02-05
- Asdal, K. & Reinertsen, H. (2020). *Hvordan gjøre dokumentanalyse. En praksisorientert metode*. Cappelen Damm Akademisk
- Ask, H. & Kjeldsen, A. (2015). Samtaler med barn. Helsedirektoratet
- Asland, J. (2022). Samværsrett. I *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 11. januar 2022 fra <https://snl.no/samv%C3%A6rsrett>
- Alternativ Til Vold. (u.å.). *Hva er vold? Vold i nære relasjoner*. Stiftelsen Alternativ til Vold. Hentet fra: <https://atv-stiftelsen.no/>
- Aubert, V. (1964). *Sosiologi*. Universitetsforlaget
- Barne- og ungdoms- og familiedepartementet. (2019). *Vold og overgrep i nære relasjoner* https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Kjonnsligestilling/Vold_og_kjonn/Relasjoner_utover_og_utsatt/Vold_og_overgrep_i_nare_relasjoner/
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2014). *Samvær med tilsyn etter barneloven § 43 a* Hentet 23.10.2022 fra <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/barneloven.pdf>
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2018). *Trygge foreldre – trygge barn. Regjeringens strategi for foreldrestøtte (2018-2021)*. Hentet 15.09.20 fra https://www.regjeringen.no/contentassets/23fff4c08d0440ca84543ff74786c6a0/bld_foreldrestotte_strategi_21juni18.pdf
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2019). *Barn utsatt for vold i familien*. Hentet 15.09.20 fra https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Vold_og_overgrep_mot_barn/Barn_utsatt_for_vold_i_familien/
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2020). *Samværsvegring. Faglig forståelse og intervensjoner når barn avviser en forelder etter samlivsbrudd*. Hentet 28.9.2022 fra https://ny.bufdir.no/contentassets/ed7a489b2fbf4c808e4637c037e51450/bufetat_samværsvegring_hefte_a4_korrektur.pdf Barne- og ungdoms- og familiedepartementet (2021, 3. desember). Vald og overgrep i nære relasjoner. https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Kjonnsligestilling/Vold_og_kjonn/Relasjoner_utover_og_utsatt/Vold_og_overgrep_i_nare_relasjoner/

- Barneloven. (1981). Lov om barn og foreldre (LOV-1981-04-08-7). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7>
- Barnevernloven. (1992). *Lov om barneverntjenester* (LOV-1992-07-17-100). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>
- Bendiksen, L., & Haugli, T. (2021). *Sentrale emner i barneretten* (4. utg). Universitetsforlaget
- Berg et al. (2015). Hva er sosialt arbeid? I Ellingsen, I. Ellingsen, I.T, Levin, B. Berg & L. C. Kleppe (red.), *Sosialt arbeid: En grunnbok*. (s. 19-35). Universitetsforlaget.
- Berg, O. T. (2020, 18. Juli). *statsmaktene i Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 1. november 2022 fra <https://snl.no/statsmaktene>
- Berrick, J. D., Dickens, J., Poso, T., & Skivenes, M. (2015). Children's involvement in care order decision-making: A cross-country analysis. *Child Abuse Negl*, 49, 128-141.
<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.07.001>
- Bjørnholt, M. (2021). Volden fortsetter selv etter at mor har forlatt far. Har norsk likestillingspolitikk en del av ansvaret? *Forskersonen.no* Hentet 31.10.22 fra <https://forskersonen.no/barn-og-ungdom-kjonn-og-samfunn-kronikk/volden-fortsetter-selv-etter-at-mor-har-forlatt-far-har-norsk-likestillingspolitikk-en-del-av-ansvaret/1931102>
- Blaasvær, N. & Baiju, N. (2019). Opplærings- og informasjonstiltak for barn og unge for å forebygge og avdekke vold, overgrep og krenkelser: en systematisk kartleggingsoversikt. (FHI Rapport 978-82-8082-989-4). Folkehelseinstituttet. Hentet fra: <https://www.fhi.no/globalassets/dokumenterfiler/rapporter/2019/opplarings--og-informasjonstiltak-for-barn-og-unge-for-a-forebygge-og-avdekke-vold-overgrep-og-krenkelser-rapport-2019.pdf>
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), s. 27-49, DOI:10.3316/QRJ0902027
- Braarud, H. C. (2012). Kunnskap om små barns utvikling med tanke på kompensierende tiltak iverksatt av barnevernet. *Norges barnevern* nr. 3. vol. 89: 152-167. Hentet fra: <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1891-1838-2012-03-04>
- Bratberg, Ø. (2021). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Cappelen Damm Akademisk
- Breivik, F. L. & Mevik, K. (2012). *Barnefordeling i domstolen. Når barnets beste blir barnets verste*. Universitetsforlaget
- Bunkholdt, V. & Kvaran, I. (2015). *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Gyldendal Norsk Forlag.

- Campbell-Barr, V. (2021). The Provision, Protection and Participation of Children's Rights in Professional Practice. In: Višnjić-Jevtić, A., Sadownik, A.R., Engdahl, I. (eds) *Young Children in the World and Their Rights. International Perspectives on Early Childhood Education and Development*, vol 35. s. 221 – 233. Springer, Cham. Hentet fra: https://doi.org/10.1007/978-3-030-68241-5_16
- Carter, S. M. & Little, M. (2016). Justifying Knowledge, Justifying Method, Taking Action: Epistemologies, Methodologies, and Methods in Qualitative Research. *Qualitative Health Research*, 17(10), 1316-1328, DOI:10.1177/1049732307306927
- Collin-Hansen, R. (2019). *Innføring i barnevern for sosialarbeidere*. (4. utg.). Universitetsforlaget
- Christiansen, Ø. (2012). Hvorfor har barnevernet problemer med å se og behandle barn som aktører? *Norges Barnevern*, 89(01-02), 16-30. [https://www.idunn-no.pva.uib.no/tnb/2012/01-02](https://www.idunn.no/pva.uib.no/tnb/2012/01-02)
- Christiansen, Ø., Iversen, O. & Kojan, B. H. (2016). Beslutninger om plassering utenfor hjemmet. I Ø. Christiansen, & B. H. Kojan, B. H. *Beslutninger i barnevernet*. (red.). Universitetsforlaget
- Davik, T. & Langballe, Å. (2013). «Du får bare gjøre så godt du kan...» Utfordringer og dilemmaer ved avhør av barn i førskolealder. *Lov og rett*, 52(1), s. 3- 20. Hentet fra: <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1504-3061-2013-01-02>
- Dalseide, N. (2004). Saksbehandlingreglene for tvister om foreldreansvar, barnets faste bosted og samvær etter endringslov 20. juni 2003 – noen utvalgte problemstillinger. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*. Hentet fra: <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN0809-9553-2004-03-04-03>
- Domstol.no. (u.å.). Hentet fra: <https://www.domstol.no/meddommere/slik-fungerer-rettssystemet/rettsinstanser/>
- Edvardsen, O. & Mevik, K. (2014). Vold Mot barn i hjemmet. Hvordan ivareta barns rettigheter? *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, s. 317-332. Hentet fra: <https://doi.org/10.18261/ISSN0809-9553-2014-04-03>
- Ekeland, T-J. (2014). *Konflikt og konfliktforståelse*. (2. utg.). Gyldendal
- Engelstad, F. (2005). *Hva er makt?* Universitetsforlaget.
- Eriksson, M., Oranen, M., Solberg, A. & Vatnaar, S. K. B. (2007). Nordiska perspektiv på barn som opplever våld i sin familj. I M. Eriksson (red.). *Barn som opplever våld. Nordisk forskning ock praktik*. (s. 5-24). Gothia Forlag

- Finkelhor, D., Ormrod, R. K. & Turner, H. A. (2006). Poly-victimization: A neglected component in child victimization. *Child Abuse & Neglect*, 31, s. 7-26, doi:10.1016/j.chiabu.2006.06.008
- FN (2009). *General Comment Nr. 12. The right of the child to be heard*. Hentet fra: <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/other-autre/article12/p2.html>
- Forsberg, H. & Pösö, T. (2007). Rädsla, förvirring, glädje - barnets position vid övervakat umgänge. I M. Eriksson (red.). *Barn som upplever våld. Nordisk forskning ock praktik*. (s. 190-209). Gothia Forlag
- Foucault, M. (1999). *Diskursens orden*. Spartacus forlag AS (Opprinnelig utgitt i 1970)
- Gard, H. S. & Wæhler, T. (2019). Slik hjelper vi barn i høykonfliktfamilier. Hentet 10.10.2022 fra: <https://fontene.no/fagartikler/slik-hjelper-vi-barn-i-hoykonfliktfamilier-6.47.636568.4e83e5b5d8>
- Garsjø, O. (2001). *Sosiologisk tenkemåte. En introduksjon for helse- og sosialarbeidere*. (2. utg). Gyldendal Akademisk
- Gerds-Andresen, T. (2020). Fastsettelse av samvær i omsorgsovertakelser. En analyse av hvordan fylkesnemnda begrunner sin utmåling. *Kritisk Juss*, 46(2), s. 125–153, hentet fra: DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.2387-4546-2020-02-05>
- George, M. & Awal, N. A. M. (2019). *International Journal of Business, Economics and Law*, Vol. 19, Issue 4 (August), ISSN 2289-1552 2019
- Giddens, A. & Sutton, P. W. (2017). *Sociology*. (8.th edition). Polity Press
- Gilbert, R., Widom, C. S., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E. & Janson, S. (2009). Burdon and consequences of child maltreatment in high-income countries. *The Lancet*, 373(9657), 68-81. Hentet 20.8.20: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(08\)61706-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(08)61706-7)
- Gisle, J. (2019, 15. april). Rettsevne. I *Store Norske Leksikon*. Hentet 20. desember 2021 fra: <https://snl.no/rettsevne>
- Glaser, V. (2008). Individualisering av barnet – nye tider og nye krav til det moderne foreldreskap. I V. Glaser & J. Bølstad. *Moderne oppvekst: Nye tider – nye krav*. Universitetsforlaget
- Glomnes, E. (2001). *Alt jeg kan si; Språk, virkelighet og subjektets stemme*. Cappelen Akademisk Forlag
- Grøholt, B., Garløv, I., Weidle, B. & Sommerschild, H. (2015). *Lærebok i barnepsykiatri*. (5. utg). Universitetsforlaget
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. (2.utg.). Fagbokforlaget

- Gulbrandsen, L. M., Seim, S. & Ulvik. O. S. (2012). Barns rett til deltakelse i barnevernet: Samspill og meningsarbeid. *Sosiologi i dag*, 42(3-4), s. 54- 78, hentet fra: <https://ojs.novus.no/index.php/SID/article/view/1019>
- Haugli, T. & Havik, C. (2010). *Samvær i barnvernsaker. Psykologiske og juridiske vurderinger*. Universitetsforlaget
- Haugli, T. & Nordhelle, G. (2014). Sikker i sin sak? Om barn, sakkyndighet og rettssikkerhet. *Lov og Rett*, 53(2), 89-108, hentet fra: <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3061-2014-02-04>
- Haugli, T. (2016). Hensynet til barnets beste. I N. Høstmælingen, E. S. Skjørholt & K. Sandberg (red.). *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*. (3. utg.). s. 51- 73. Universitetsforlaget
- Helgesen, L. A. (2017). *Menneskets dimensjoner: Lærebok i psykologi*. (3. utg.). Cappelen Damm Akademisk
- Helsedirektoratet. (2018). *Kunnskapsgrunnlag – Metoder for tidlig identifisering av risiko hos barn og unge*. (IS-2696). Hentet 15.09.20 fra: https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/kunnskapsgrunnlag-metoder-for-tidlig-identifisering-av-risiko-hos-barn-og-unge/Kunnskapsgrunnlag%20%E2%80%93%20metoder%20for%20tidlig%20identifisering%20av%20risiko%20hos%20barn%20og%20unge.pdf/_/attachment/inline/d41f4072-ab66-4747-90e9-e9dcfe96ff65:ad36b31ca6167e7b8b1a61acab675effd970366a/Kunnskapsgrunnlag%20%E2%80%93%20metoder%20for%20tidlig%20identifisering%20av%20risiko%20hos%20barn%20og%20unge.pdf
- Heltne, U. & Steinsvåg, P.Ø. (2011a). Begrepsavklaringer og oversikt. I U. Heltne, & P. Ø. Steinsvåg (red.). *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp* (s. 19-27). Universitetsforlaget
- Heltne, U. & Steinsvåg, P.Ø. (2011bA). Samvær etter vold. I U. Heltne, & P. Ø. Steinsvåg (red.). *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp* (s. 200-206). Universitetsforlaget
- Hennum, N. (2011). Barnevernssamtaler som integreringsverktøy. I B. P. Bø (red.), *Multikulturell teori og flerkulturelle praksiser: Artikler om norsk minoritetspolitikk*. (s. 139-162). Abstrakt forlag

- Jahr, M. S. (1988). *Til barnets beste: en pilotundersøkelse om psykologer som sakkyndige i barnefordelingssaker*. Alma Mater
- Jerkø, M. (2018). *Skal ikke «barnets beste» leses bokstavelig? – En kritikk av HR-2017-2015-A «Jakob-saken»*. Lov og rett, 57(2), s. 112-127, hentet fra:
DOI: 10.18261/issn.1504-3061-2018-02-04
- Johannessen, K. N. & Simonsen, H. N. (2011). Forståelse av og hjelpebehov for voldsutsatte mødre i nære relasjoner. I Heltne, U. & P. Ø. Steinsvåg (red.), *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp* (s. 107-119). Universitetsforlaget
- Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. (5. utg.). Abstrakt forlag
- Jusinfo.no. (2021). hentet 14.10.2021 fra: <https://jusinfo.no/barnefordeling/om-barnefordeling/barnas-beste-prinsippet/>
- Jørgensen, T. W. & Lillevik, O. G. (2016). Traumebevisst omsorg i arbeid med voldsutsatte barn. I K. Mevik, O. G. Lillevik & O. Edvardsen (red.). *Vold mot barn. Teoretiske, juridiske og praktiske tilnærminger*. (s. 186- 206). Gyldendal
- Karlsen, M., & Skjørten, K. (2019). Barns rett til beskyttelse i foreldretvister om samvær – hvilken innflytelse har Rt. 2013 s. 1329 hatt på lagmannsrettspraksis? *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 17(1), 53-74, hentet fra:
<https://doi.org/10.18261/issn.0809-9553-2019-01-03>
- Keiserud, E. (2021, 11. august). *Lagmannsrett*. I Store norske leksikon på snl.no. Hentet 11. januar 2022 fra: <https://snl.no/lagmannsrett>
- Kjølborg, G.-M. & Johansen, S. R. (2006). *Barnefordelingstvister. Håndbok i barnerettslige emner*. Fagbokforlaget
- Kjønstad, A. & A. Syse, & M. Kjelland (2017). *Velferdsrett II*. Gyldendal Juridisk
- Kjøs, P., Madsen, O. J. & Tjersland, O. A. (2015). «Barnets beste» i mekling ved samlivsbrudd. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*. Hentet fra:
<https://psykologtidsskriftet.no/vitenskapelig-artikkel/2015/07/barnets-beste-i-mekling-ved-samlivsbrudd>
- Krutzinna, J. (2022). Who is “The Child”? Best Interests and Individuality of Children in Discretionary Decision-Making, *The International Journal of Children's Rights*, 30(1), 120-145, hentet fra: <https://doi.org/10.1163/15718182-30010005>

- Larsen, A. K. (2017). *En enklere metode. Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode*. (2. utg). Fagbokforlaget.
- Lidén, H. & Kitterød, R. H. (2020). To forskjellige hjem – Barn om delt bosted. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 31(1-2), s. 35-47. Hentet fra: <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2898-2020-01-02-04>
- Lillevik, O. G. (2016). Perspektiver på vold mot barn. I K. Mevik, O. G. Lillevik & O. Edvardsen (red.). *Vold mot barn. Teoretiske, juridiske og praktiske tilnærminger*. (s. 18- 37). Gyldendal
- Lindboe, K. (2012). *Barnevernsrett*. Universitetsforlaget
- Lovdata. (u.å.). Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>
- Luker, K. (2008). *Salsa Dancing into the Sciences: Research in an Age of Info-glut*. Harvard University Press
- Lødrup, P. (2021. 8. mars). *Rettssubjekt*. I *Store Norske Leksikon*. Hentet 20. desember 2021 fra: <https://snl.no/rettssubjekt>
- Løvgren, M., Stefansen, K., Smette, I. & Mossige, S. (2017). *Barn og unges utsatthet for fysisk vold fra foreldre. Endringer i mild og grov vold fra 2007 til 2015*. Tidsskriftet Norges Barnevern (2017), s. 110-124, hentet fra: <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2017-02-04>
- Martinsen, L. J. (2012). Barnets beste ved fastsettelse av fast bosted for barn. En analyse av lagmannsrettspraksis fra 2011. Hentet 31.08.2020 fra: <https://www.idunn.no/doi/abs/10.18261/ISSN0809-9553-2013-01-03>
- Mossige, S. (2016). Barns fortellinger om overgrepsopplevelser. Hvordan forteller de, og hva er viktig for dem å fortelle? I H. Haavind & H. Øvreeide (red.). *Barn og unge i psykoterapi B. 2 Terapeutiske fremgangsmåter og forandringer*. (s. 224-245). Gyldendal akademisk
- Mullender, A. (1996). Children living with domestic violence. *Adoption & Fostering*, 20(1), s. 8 – 15, Hentet 31.10.22 fra <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/030857599602000104>
- Nairn, S. (2019). Research paradigms and the politics of nursing knowlegde: A reflective diskussion. *Nursing Philosophy*, 20(4), DOI:10.1111/nup.12260
- Neuman, W. L. (2014). *Social research methods: qualitiative and quantitative approaches (7th ed.)*, Pearson

- Norges offentlige utredninger (NOU), 2008: 9. (2008). *Med barnet i fokus – en gjennomgang av barnelovens regler om foreldreansvar, bosted og samvær*. Barne- og likestillingsdepartementet. Hentet 18.01.2022 fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/2b3b06d9835e4275b6f4c1952ea2c528/no/pdfs/nou200820080009000dddpdfs.pdf>
- Norges offentlige utredninger (NOU), 2012: 5. *Bedre beskyttelse av barns utvikling*. Barne- og likestillingsdepartementet. Hentet 15.09.20 fra:
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-5/id671400/>
- Norges offentlige utredninger (NOU), 2017: 6. (2017). *Offentlig støtte til barnefamiliene*. Barne- og likestillingsdepartementet. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/6ee74831e812490dad20852b7306dc11/no/pdfs/nou201720170006000dddpdfs.pdf>
- Norges offentlige utredninger (NOU), (2020). *Ny barnelov. Til barnets beste (2020:14)*. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/677d13eae68c463fa5c2cbb2f9b54e82/no/pdfs/nou202020200014000dddpdfs.pdf>
- Norman, R. E., Byambaa, M., De, R., Butchart, A., Scott, J. & Vos, T. (2021). The Long-Term Health Consequences of Child Physical Abuse, Emotional Abuse, and Neglect: A Systematic Review and Meta-Analysis. *PLOS Medicine*, 9(11), Hentet 14.04.2022 fra: <https://www.proquest.com/docview/1288095836?pq-origsite=primo>
- Nylund, A. (2012). Barnefordelingssaker og «familier med høyt konfliktnivå». *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, s. 215 – 235 , hentet fra:
<https://doi.org/10.18261/ISSN0809-9553-2012-03-04-06>
- Persvold, A. Z. & Berner jr., E (2019, 28. mai). Antagonisme. I *Store Norske Leksikon*. Hentet 18. oktober 2022 fra: <https://snl.no/antagonisme>
- Postholm, M. (2020). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier (2. utg)*. Oslo: Universitetsforlaget
- Punch, K. F. (2014). *Introduction to Social Research; quantitative & qualitative approaches. (3rd ed)*. Sage
- Prop. 85 L. (2012-2013). *Lov om barn og foreldre (barneloven/bl)*. Barne- og familiedepartementet. Hentet fra:
<https://www.regjeringen.no/contentassets/d3782412dae7428abafcbdf7178ea137/no/pd>

- fs/prp201220130085000dddpdfs.pdf Prop. 169 L (2016-2017). *Lov om barn og foreldre (barneloven/bl)*. Barne- og likestillingsdepartementet.
- <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-169-l-20162017/id2568801/>
- Raundalen, M. (2011). Barns rett til et liv i trygghet. I U. Helten & P. Ø. Steinsvåg (red.). *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp*. (s. 254 – 256). Universitetsforlaget
- Rød, P. A. (2010). Konfliktfylt barnefordeling – arena for barnevernet? *Fokus på familien*, 38(2), 92-114. <https://doi.org/10.18261/ISSN0807-7487-2010-02-02>
- Sandberg, K. (2016). Barns rett til å bli hørt. I N. Høstmælingen, E. S. Kjørholt & K. Sandberg (red.). *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge*. (s. 92 – 121) (3. utg.). Universitetsforlaget
- Skivenes, M. & Sørtdal, L. M. (2018) The Child's Best Interest Principle across Child Protections. I A. Falck-Eriksen & E. Backe-Hansen, (2018). *Human Rights in Child Protection – Implications for Professional Practice and Policy*. (red.). s. 59 – 88, Palgrave MacMillan
- Skjørten, K. (2004). Forståelser av overgrep i barnefordelingssaker. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 2(3-04), 149-170. <https://doi.org/10.18261/ISSN0809-9553-2004-03-04-02>
- Skjørten, K. (2016). Normer i endring. Barns rettigheter og domstolspraksis i foreldretvister med påstander om vold. I R. Førde, M. Kjelland & U. Stridbeck (red.) *Cand.mag., cand.med., cand.jur., cand.alt Festskrift til Aslak Syse* (pp. 421-434). Gyldendal Juridisk. Hentet 14 11 2020 <https://www.nkvts.no/vitenskapelig-artikkel/normer-i-endring-barns-rettigheter-og-domstolspraksis-i-foreldretvister-med-pastander-om-vold/>
- Skjørten, K., Hauge, M. I., Langballe, Å., Schultz, J. H., & Øverlien, C. (2016). Å se det utsatte barnet. I C. Øverlien, M. I. Hauge & J. H. Schultz (red.). *Barn, vold og traumer. Møter med unge i utsatte livssituasjoner*. (s. 93-107). Universitetsforlaget.
- Skjørten, K., Bakketeig, E., Bjørnholt, M. & Mossige, S. (2019). Vold i nære relasjoner – et felt i bevegelse. I K. Skjørten, E. Bakketeig, M. Bjørnholt & S. Mossige (red.). *Vold i nære relasjoner. Forståelse, konsekvenser og tiltak*. (s. 13- 22) Hentet 28.10.22 fra <https://doi.org/10.18261/9788215032320-2019>

- Skjørten, K. (2019). Samvær med tilsyn i saker etter barneloven. I K. Skjørten, E. Bakketeig, M. Bjørnholt & S. Mossige. *Vold i nære relasjoner. Forståelse, konsekvenser og tiltak*. (s. 195- 212), DOI: 10:18261/9788215032320-2019-11
- Smart, C. (2004). Equal shares: rights for fathers or recognition for children? *Critical Social Policy*, 24(4), 484–503. Hentet fra: <https://doi.org/10.1177/0261018304046673>
- Smith, L. (2016). FNs konvensjon om barnets rettigheter. I N. Høstmælingen, E. S. Kjørholt & K. Sandberg (red.), *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge* (s. 17-29). Universitetsforlaget
- Solberg, A. & Søreide, E. B. (2007). Dilemmaer og utfordringer i arbeid med barn som har opplevd vold i familien. *Fokus på familien*, 35(262-275). Universitetsforlaget hentet fra: <https://doi.org/10.18261/ISSN0807-7487-2007-04-03>
- Stang, E. G. (2007). Barnets rett til deltakelse i barnevernssaker. *Kritisk juss*, 33(1-2), s. 36 - 56. Hentet fra: <https://doi.org/10.18261/ISSN2387-4546-2007-01-02-0>
- Stang, E. G. (2011). Alle former for vold mot barn er forbudt – og straffbart? *Kritisk Juss 2011* (37) s. 155–177, Hentet fra: <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN2387-4546-2011-03-01>
- Steinbakk, E. (2019). Samvær for traumatiserte barn. *Tidsskrift for Norsk psykologiforening*, 56(7), s. 524 – 527, hentet 29.10.2021 fra: <https://psykologtidsskriftet.no/kronikk/2019/07/samvaer-traumatiserte-barn>
- Stokkebekk, J., Iversen, A., Hollekim, R., & Ness, O. (2021). "The troublesome other and I": Parallel stories of separated parents in prolonged conflicts. *J Marital Fam Ther*, 47(1), s. 52-68. Hentet fra: <https://doi.org/10.1111/jmft.12474>
- Straffeloven. (2005). *Lov om straff* (LOV-2005-05-20-28). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>
- Strand, V. B. & Larsen, K. M. (2021, 30. mars). Barnets beste. I *Store Norske Leksikon*. Hentet 11. januar 2022 fra: https://snl.no/Barnets_beste
- Strandbu, A. & Thørnblad, R. (2015). Hva står på spill? Barns deltakelse og budskap i mekling. *Fokus på familien*, (4), 271-291, Hentet fra: <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN0807-7487-2015-04-02>
- Strandbu, A., Thørnblad, R., & Handegård, B. H. (2016). Involvering av barn i foreldremekling - Barns erfaringer fra meklinger ved varierende konfliktnivå og problembelastning. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 14(4), 360-385. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9553-2016-04-04>

- Strandbu, A. & Vies, S. A. (2016). Barnets deltakelse i beslutningen. I Ø. Christiansen & B. H. Kojan (red.). *Beslutninger i barnevernet*. (s. 144-161). Universitetsforlaget.
- Strandbu, A., Mikkelsen, R. L., Thørnblad, R. & Flåm, A. M. (2019). Høring av barn i meklingsprosessen – en utforskning av meklers dilemmaer. *Fokus på familien*, 47(4), s. 327- 344, Hentet fra: <https://doi.org/10.18261/issn.0807-7487-2019-04-06>
- Strandbu, A., Thørnblad, R. & Salamonsen, A. (2020). Hvordan kan vi forstå barns tilfredshet med egen involvering i foreldremekling? *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 18(1), s. 60- 78, Hentet fra: <https://doi.org/10.18261/ISSN.0809-9553-2020-01-04>
- Sundsdal, B. (2015). Barnets representant i foreldretvister – en innholdsløs styrking av barns rettssikkerhet? *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 13(2), 177-195, <https://doi.org/10.18261/ISSN0809-9553-2015-02-05>
- Syse, A. *NORGES LOVER: Lovsamling for helse- og sosialsektoren 2018-2019*. (2018). Gyldendal Juridisk
- Thoresen, S. & Myhre, M. C. (2016). Tiden leger ikke alle sår. Vold og traumer i et livsløpsperspektiv. I C. Øverlien, M-I. Hauge & J-H. Schultz (red.). *Barn, vold og traumer. Møter med unge i utsatte livssituasjoner*. (s. 150- 166) Universitetsforlaget
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitative metoder*. (5. utg.). Fagbokforlaget
- Tracy, S. J. (2010). Qualitative Quality: Eight «Big-Tent» Criteria for Excellent Qualitative Research Qualitative Inquiry. *Sage Publications*, 16(10), s. 837-851, DOI:10.1177/1077800410383121
- Ulvik, O. S. (2015). Talking with children: Professional conversations in a participation perspective. *Qualitative Social Work*, 14(2), s. 193 – 208, DOI:10.1177/147332501452692
- United Nations. (2018). CRC/C/NOR/CO/5-6. *Convention on the Rights of the Child*. Distr.: General 4 July 2018
- Vehusheia, G. (2016). Bistandsadvokatens arbeid. I K. Mevik, O. G. Lillevik & O. Edvardsen (red.). *Vold mot barn. Teoretiske, juridiske og praktiske tilnærminger*. (s. 82- 98). Gyldendal
- Vetlesen, A. J. (2017). Voldens makt og avmakt. *Agora*, 35(2), s. 355-368, <https://doi.org/10.18261/ISSN1500-1571-2017-02-03-17>
- Weber, M. (1971). *Makt og byråkrati*. Gyldendal

- Wæhle, E. (2018. 5. januar). Patriarkat. I *Store Norske Leksikon*. Hentet 10. oktober 2022 fra <https://snl.no/patriarkat>
- Yilmaz, K. (2013). Comparison of Quantitative and Qualitative Research Traditions: epistemological, theoretical, and methodological differences. *European Journal of Education*, 48(2), DOI:10.1111/ejed.12014
- Østbye, H., Helland, K., Knapskog, K., Larsen, L. O. & Moe, H. (2013). *Metodebok for mediefag*. Fagbokforlaget